

Laura Kainulainen

IHMISKAUPAN UHRIN AUTTAMINEN SUOMESSA

IHMISKAUPAN UHRIN AUTTAMINEN SUOMESSA

Laura Kainulainen
Opinnäytetyö
Kevät 2011
Liiketalouden koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Liiketalous, oikeus ja hallinto

Tekijä: Laura Kainulainen

Opinnäytetyön nimi: Ihmiskaupan uhrin auttaminen Suomessa

Työn ohjaaja: Lea Isopoussu-Koponen

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2011

Sivumäärä: 64 + 2 liitettä

Ihmiskauppa on ajankohtainen ja kansainvälinen ongelma. Ihmiskaupan uhrina voi olla kuka tahansa ja mistä maasta tahansa. Ihmiskauppaan liittyvät ongelmat on tiedostettu Suomessa 2000-luvun alusta. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia ihmiskaupan uhrin auttamista Suomessa.

Opinnäytetyö ihmiskaupan uhrin auttamisesta tehtiin toimeksiantona Oulun vastaanottokeskukseen. Vastaanottokeskus toteuttaa vuoden 2011 aikana Turvapaikanhakijan oikeusinfo-hankkeen, johon opinnäytetyö liittyy. Hankkeen tavoitteena on yhdenmukaistaa turvapaikanhakijoille tarjottava oikeudellista neuvontaa. Tavoitteena on myös tuottaa oikeudellista neuvontaa tarjoava DVD, sekä viranomaisten ja oikeudellista neuvontaa tarjoavien tahojen käyttöön suunnattu opas. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa ihmiskauppaa käsittelevä osuus oppaan käsikirjoituksesta.

Opinnäytetyö on rajattu käsittelemään ihmiskaupan uhrin auttamista Suomessa. Uhrin auttamiseen liittyy oleellisesti uhrin tunnistaminen, jota on tutkittu opinnäytetyössä. Opinnäytetyössä käsitellään myös keskeisimpiä ihmiskauppaa koskevia kansainvälisiä sopimuksia. Opinnäytetyön tarkoituksena on ollut vastata kysymyksiin: ”Mitä ihmiskauppa on?”, ”Miten ihmiskaupan uhrin tunnistaa?” ja ”Miten auttamisjärjestelmä toimii Suomessa?”.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelminä olivat lainopillinen ja kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusmenetelmä. Teoreettinen viitekehys perustuu ensisijaisesti voimassaolevaan lainsäädäntöön, sekä 1.9.2011 voimaan astuvien kansainvälistä suojelua hakevien vastaanottoa ja kotouttamista edistävien lakien esitöihin. Tärkeässä osassa ovat myös eri ohjausryhmien tuottamat raportit ihmiskauppaa koskien sekä kansallisen ihmiskaupparaportin kertomus vuodelta 2010. Opinnäytetyöhön on haettu käytännön näkökulmaa haastatteluilla. Haastateltaviksi valittiin eri näkökulmia edustavia ihmiskauppaa työssään kohtaavia asiantuntijoita.

Opinnäytetyön tuloksena syntyvä käsikirjoitus opasta varten tehdään 1.9.2011 voimaan astuvien lakien pohjalta, koska valmiin oppaan on tarkoitus tulla käyttöön vuonna 2012. Opinnäytetyön tuotoksena syntyvä käsikirjoitus käsittelee ihmiskauppaa ja keskittyy pääasiallisesti ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmän toimintaan ja palveluihin Suomessa. Valmis opas sisältää tietoa myös normaalista, nopeutetusta ja ilman huoltajaa saapuvan alaikäisen turvapaikkamenettelystä.

Asiasanat: Ihmiskauppa, Ihmiskaupan uhri, Ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmä

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Economics, Option of Law and Administration

Author: Laura Kainulainen

Title of thesis: Assisting human trafficking victim in Finland

Supervisor: Lea Isopoussu-Koponen

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2011 Number of pages: 64 + 2 appendix

Human trafficking is a current and international problem. The victim of human trafficking can be anyone from any country. Problems relating to human trafficking have been recognized in Finland since the beginning of the 21st century. This thesis was intended to examine the work of the human trafficking victim relief in Finland.

The thesis of a topic was commissioned by the Oulu Reception Centre. During the year 2011 the Reception centre will carry out, the Asylum Seeker's Legal Info-project, which the trainee was related to. The aim of the project was to harmonize the legal advice offered to asylum seekers. The aim was also to provide legal advice, as well as offer a DVD, which includes legal information for asylum seekers and a directional guidebook for the authorities and providers of legal advice. This sample was intended to produce the written script of human trafficking for the guidebook.

The thesis was limited to helping of a victim of human trafficking in Finland. The victim's identification of the victim assistance is substantial, which was examined in this thesis. The Thesis also enlarges the main international agreements on human trafficking. The purpose of the thesis was to respond the following questions: "What is human trafficking?"; "How to identify a human trafficking victim?", and "How does the system for victim assistance works in Finland?".

The research methods employed here were legal and qualitative. The theoretical frame of reference was primarily based on consolidated legislation, as well as the alteration becoming effective on 1.9.2011. Furthermore important parts were the reports of the human trafficking produced by various control groups and the report from the national reporter in 2010. The practical viewpoint introduced with the help of three theme interviews. The interviewees were the experts representative of various aspects of facing trafficking in human beings at work.

The result of the thesis was a script for the actual guide based on the laws taking effect on 1.9.2011, because the complete manual is intended to become implement in 2012. The outcome of the thesis, i.e. the manuscript, deals with human trafficking and it will focus primarily on system for victim assistance and services in Finland. The completed guidebook will also include information on normal, accelerated and unaccompanied minors asylum procedures.

Keywords: Human trafficking, human trafficking victim, system for human trafficking victim's assistance

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
1.1 Rajaus ja keskeiset lähteet	4
1.2 Keskeiset käsitteet	5
1.3 Opinnäytetyössä käytetyt menetelmät ja rakenne.....	6
2 IHMISKAUPPAA KOSKEVAT SOPIMUKSET JA LAINSÄÄDÄNTÖ	8
2.1 Kansainväliset sopimukset.....	8
2.2 Euroopan alueen sopimukset.....	12
2.3 Suomen kansallinen lainsäädäntö	16
3 UHRIN TUNNISTAMINEN	19
3.1 Tunnistamistahot ja etsivä työ.....	19
3.2 Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma	20
3.3 Ihmiskaupan ilmeneminen Suomessa	22
3.4 Ihmiskaupan kaltaiset rikokset	25
3.4.1 Paritus	26
3.4.2 Kiskonnantapainen työsyryntä.....	27
3.4.3 Ihmiskauppa oikeuskäytännössä.....	28
4 AUTTAMISJÄRJESTELMÄ.....	31
4.1 Ihmiskaupan uhrit auttamisjärjestelmässä vuosina 2005- 2010	32
4.2 Harkinta-aika ja oleskelulupa	35
4.3 Hakeutuminen auttamisjärjestelmään	38
4.4 Auttamisjärjestelmän palvelut	41
4.4.1 Oikeudellinen neuvonta ja oikeusapu sekä hallinnollinen tuki	42
4.4.2 Asuminen, sosiaali- ja terveyspalvelut, kouluttaminen ja toimeentulo	45
4.4.3 Paluun järjestäminen.....	46
4.5 Alaikäisen erityistarpeet	48
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA OPPAAN LUOMINEN	51
6 POHDINTA	55
LÄHTEET	58
LIITTEET	64

LYHENTEET

Kotouttamislaki	Laki maahanmuuttajan kotouttamisesta ja turvapaikanhakijan vastaanotosta 9.4.1999/493
RL	Rikoslaki 19.12.1889/39
UlkL	Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301

1 JOHDANTO

Ihmiskauppa on ajankohtainen ja globaali ongelma. Arviot ihmiskaupan uhrien määrästä liikkuvat miljoonissa. Ongelma on tiedostettu Suomessa 2000 - luvun alussa, minkä johdosta käynnistettiin uuden lainsäädännön valmistelutyö. Elokuussa 2004 astuivat voimaan Suomen rikoslain muutokset koskien ihmiskauppaa. Tällöin rikoslakiin lisättiin ihmiskaupan ja törkeän ihmiskaupan rikosnimikkeet. Näillä rikosnimikkeillä kiellettiin ihmiskauppa Suomessa. Rikoslain uudistuksen syynä ovat olleet kansainväliset sopimukset ihmiskaupan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Kansainvälisissä sopimuksissa säädellään myös ihmiskaupan uhrin auttamista. Opinnäytetyö on yksi ensimmäisiä ihmiskauppaa oikeudellisesta näkökulmasta käsitteleviä töitä. Ihmiskauppaa on tähän asti pääasiallisesti tutkittu sosiaalisesta näkökulmasta.

Opinnäytetyön toimeksiantaja, Oulun vastaanottokeskus, on Oulun Heikinharjun kaupunginosassa sijaitseva transit-vastaanottokeskus, joka majoittaa turvapaikanhakijat heidän saapuessaan Suomeen. Vastaanottokeskus toteuttaa vuoden 2011 aikana Turvapaikanhakijan oikeusinfo-hankkeen. Tavoitteena on kehittää turvapaikanhakijoille annettavaa oikeudellista neuvontaa. Hankkeen tuloksena syntyvät oikeudellista informaatiota turvapaikanhakijoille antava DVD sekä opas viranomaisille ja muille tahoille, jotka työskentelevät turvapaikanhakijoiden kanssa.

Turvapaikanhakijan oikeusinfo-hankkeeseen tehdään neljä opinnäytetyötä. Kaikki hankkeeseen tehtävät opinnäytetyöt ovat toiminnallisia ja niiden tarkoituksena on luoda omasta aiheestaan kattava ja selkeä lainopillinen käsikirjoitus oppaaseen. Ihmiskauppa-opinnäytetyön lisäksi tehdään kolme muuta opinnäytetyötä, jotka ovat Annukka Karppisen ja Meeri Kukkosen työ normaalista turvapaikkamenettelystä, Satu Jurmun ja Susanna Koivulan työ nopeutetusta turvapaikkamenettelystä sekä Mari Pirkolan ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettelyä koskeva opinnäytetyö.

1.1 Rajaus ja keskeiset lähteet

Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia ihmiskaupan uhrin auttamista Suomessa. Oleellisena osana ihmiskaupan uhrin auttamiseen liittyy myös uhrin tunnistaminen. Turvapaikkamenettelyn kuvaaminen on rajattu tämän opinnäytetyön ulkopuolelle, koska tästä aiheesta tehdään hankkeen yhteydessä kaksi muuta opinnäytetyötä.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä ovat "Mitä ihmiskauppa on?", "Miten ihmiskaupan uhrin tunnistaa?" ja "Miten auttamisjärjestelmä toimii Suomessa?". Näihin kysymyksiin haetaan vastausta kansainvälisten ja kansallisten normien avulla. Kansallisten normien tarkastelussa keskeisiä lähteitä ovat lait ja niiden esityöt. Myös ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma sekä sitä koskevat mietinnöt ovat keskeisiä lähteitä. Kansallisessa lainsäädännössä ihmiskauppaa koskevia säännöksiä on ulkomaalaislaissa (30.4.2004/301), laissa maahanmuuttajan kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (9.4.1999/493) ja rikoslaissa (19.12.1889/39).

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta on voimassa 31.8.2011 asti, jonka jälkeen sen korvaa laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (HE 266/2010) ja laki kotouttamisen edistämisestä (30.12.2010/1386). Opinnäytetyön kannalta tärkeässä asemassa oleva laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ei ollut vielä vahvistettu (Päivärinte 15.4.2011, sähköposti). Tämän vuoksi opinnäytetyössä on käytetty lähteenä Hallituksen esitystä 266/2010 vp.

Tärkeinä lähteinä opinnäytetyössä ovat olleet myös eri ohjausryhmien tuottamat raportit koskien ihmiskauppaa. Ensimmäinen ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma on ilmestynyt vuonna 2005 ja sitä on päivitetty vuonna 2008 Ihmiskaupan vastaiseksi tarkennetuksi toimintasuunnitelmaksi. Ihmiskaupan vastaista tarkennettua toimintasuunnitelmaa tarkastellaan uhrin tunnistamisen yhteydessä alaluvussa 3.2.

Vuonna 2008 sisäasianministeriö asetti ohjausryhmän, jonka tarkoituksena oli laatia toimikautensa päättymiseen mennessä toimenpidesuositukset ihmiskaupan vastaisen lainsäädännön ja toimenpiteiden kehittämiseksi. Ohjausryhmä luovutti raporttinsa 6.4.2011. Opinnäytetyön kannalta huhtikuussa luovutettu raportti on keskeinen lähde ajankohtaisuutensa vuoksi.

1.2 Keskeiset käsitteet

Ihmiskaupan alkumuotona käsitetään entisaikojen orjakauppa. Nykyaikana ihmiskauppaa ilmenee seksuaalisessa tarkoituksessa tapahtuvana, työperäisenä, lapsikauppana sekä elin- ja kudoskauppana. Kaikille ihmiskaupan muodoille on yhteistä taloudellisen hyödyn saavuttaminen toisen henkilön kustannuksella. Ihmiskauppa on aina ihmisoikeusrikkomus. **Ihmiskaupan uhri** on määritelty ulkomaalaislaissa ulkomaalaiseksi henkilöksi, jonka voidaan olettaa perustellusti joutu-

neen ihmiskaupan uhriksi (UlkL 1.3:1 § 23 k). Ihmiskaupan uhri lasketaan haavoittuvassa asemassa olevaksi uhriksi, jolloin hän tarvitsee erityistä tukea. Haavoittuvassa asemassa ihmiskaupan uhrin lisäksi ovat muun muassa ilman huoltajaa saapuvat alaikäiset, raskaana olevat naiset, kidutetut turvapaikanhakijat ja pakolaiset sekä paperittomat maahantulijat. (HE 266/2010 vp, 41.)

Suomessa ihmiskaupan uhreille ei ole minkäänlaista lakisääteistä tunnistamistapaa. Uhrien tunnistamiseen on vain kansainvälisiä ja kansallisia ohjeistuksia. Ihmiskaupan uhreja varten on olemassa auttamisjärjestelmä. Auttamisjärjestelmän palveluista säädetään laissa maahanmuuttajan kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999).

Ihmiskauppa voidaan jakaa työperäiseen ihmiskauppaan ja seksuaaliseen ihmiskauppaan. Ihmiskaupassa on aina kyse uhrin kokonaisvaltaisesta hyväksikäytöstä. **Työperäinen ihmiskauppa** on pakkotyötä tai vastaavanlaista uhrin hyväksikäyttöä. Uhri ei ole suostunut pakkotyöhön vapaaehtoisesti, vaan hänet on joko huijattu tai pakotettu työhön, esimerkiksi erehdyttämällä häntä työn luonteesta. **Seksuaalinen ihmiskauppa** on uhrin hyväksikäyttämistä seksuaalisessa tarkoituksessa. (Vähemmistövaltuutettu 2011a, hakupäivä 7.5.2011.)

1.3 Opinnäytetyössä käytetyt menetelmät ja rakenne

Opinnäytetyöhön on haettu käytännön näkökulmaa haastattelemalla ihmiskaupan uhreja työssään kohtaavia asiantuntijoita. Haastattelut on toteutettu teemahaastatteluina. Haastattelua varten luotiin teemat, joissa oli tarkentavia kysymyksiä, mutta haastatteluissa jätettiin tila avoimelle keskustelulle. Jokaiselle haastateltavalle kysymykset olivat samoja ja haastatteluilla tarkasteltiin eri toimijoiden kokemuksia ihmiskaupasta. Haastatteluiden tarkoituksena oli kartoittaa ihmiskaupan ilmenemistä Suomessa, auttamisjärjestelmään ohjautumista ja toimintaa sekä mitä mieltä eri alojen toimijat ovat ihmiskaupan lakisääteisestä puolesta. Haastattelukysymykset ovat opinnäytetyön liitteenä 1.

Haastateltavat olivat Oulun vastaanottokeskuksen apulaisjohtaja Janne Similä, Pro-Tukipisteen ihmiskaupan vastaisen työn kehittämiskoordinaattori Essi Thesslund ja Keskusrikospoliisin tiedusteluosaston rikosylikonstaapeli Petri Koskinen. Oulun vastaanottokeskus vastaa alaikäisten ihmiskaupan uhrien auttamisesta, joten he edustavat sekä uhreja auttamisjärjestelmään hyväksyvää tahoja että auttamisjärjestelmän toiminnasta vastaava tahoja. Pro-Tukipiste on sosiaali- ja terveysalan järjestö, jonka kohderyhmänä ihmiskaupan osalta on seksuaalisen ihmiskaupan uhrit.

He kohtaavat pääasiassa täysi-ikäisiä ihmiskaupan uhreja, jotka ovat naisia ja transihmisiä. Työssään he kohtaavat myös lapsia, mutta lapset eivät yleensä ole ihmiskaupan uhreja, vaan ihmiskaupan uhrien lapsia. Keskusrikospoliisi keskittyy työssään vakavampien rikosten tutkimiseen, joihin myös ihmiskauppa lukeutuu. Rikosylikonstaapeli Koskinen toimii myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän arviointiryhmässä. Haastattelemalla vastaanottokeskuksen, kolmannen sektorin sekä poliisin edustajaa asioihin saatiin eri näkökulmia. Haastattelut toteutettiin ohjausseminaarin jälkeen, huhtikuun puolella välissä. Vastaanottokeskuksen haastattelu on toteutettu Oulun vastaanottokeskuksessa henkilöhaastatteluna. Pro-Tukipisteen haastattelu toteutettiin pitkän välimatkan vuoksi puhelinhaastatteluna. Keskusrikospoliisin edustajan haastattelu puolestaan toteutettiin haastateltavan pyynnöstä sähköpostitse. Haastattelut on liitetty opinnäytetyöhön niin kutsutulla vetoketju-periaatteella, ja näin ollen ne käsitellään teoriaperustan yhteydessä.

Työssä kuvataan aluksi kansainvälisiä ja kansallisia ihmiskauppaa määritteleviä sopimuksia, säädöksiä ja ohjeita. Näiden jälkeen siirrytään uhrin tunnistamiseen. Uhrin tunnistamisosiossa tutkitaan uhrin tunnistamisesta annettuja ohjeita ja suosituksia sekä ihmiskaupan kaltaisia rikoksia Suomen lainsäädännössä. Uhrin tunnistamiskappaleen lopussa esitellään kaksi ihmiskauppaa käsittelevää oikeustapausta Suomesta. Uhrin tunnistamisen jälkeen käsitellään auttamisjärjestelmää ja sen toimintaa. Raportin lopussa kuvataan oppaan käsikirjoitukseksi tarkoitetun tuotoksen laatimista. Raportin lopussa on myös johtopäätökset ja pohdinta.

2 IHMISKAUPPAA KOSKEVAT SOPIMUKSET JA LAINSÄÄDÄNTÖ

Ihmiskaupan varhaiseksi muodoksi voidaan katsoa orjakauppa, jota on säädelty jo 1800 – 1900 lukujen vaihteesta. Ihmis- sekä orjakauppaan voidaan katsoa sisältyvän keskeisesti ihmisoikeuksien noudattamatta jättäminen ja ihmisestä kauppatavaran tekeminen. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 29.) Ihmiskaupan lisääntymisen kannalta huomionarvoisia syitä ovat olleet valtioiden väliset tulo-, varallisuus- ja väestörakenteen erot. Usein köyhyys on syynä ihmisen lähtöön kotimaastaan. (Kimpimäki 2009, 199.)

Ihmiskauppa on kansainvälinen ongelma. Yhdysvaltain ulkoasiainministeriö on arvioinut, että ihmiskauppaa esiintyy mitä todennäköisimmin kaikissa maailman valtioissa. Ihmiskaupasta ei ole tarkkoja lukuja, mutta Kansainvälinen siirtolaisjärjestö IOM on arvioinut kansainvälisen ihmiskaupan kohteeksi joutuvan vuosittain jopa 800 000 henkilöä. (Kimpimäki 2009, 196.) Arviot uhrien kokonaismäärästä maailmassa vaihtelevat huomattavasti, sijoittuen 4 - 27 miljoonan henkilön väliin (Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmä 2007, 5).

2.1 Kansainväliset sopimukset

Tässä alaluvussa esitellään tärkeimmät ihmiskauppaa käsittelevät kansainväliset sopimukset. Varhaisimmat ihmiskauppaa koskevat sopimukset on solmittu 1900-luvun alussa. Tätä ennen solmitut sopimukset koskevat orjakauppaa. Aluksi orjakaupan ja myöhemmin ihmiskaupan vastaisia säädöksiä ovat luoneet Yhdistyneet Kansakunnat (YK), Kansainvälinen työjärjestö (ILO), Euroopan unioni (EU), Euroopan neuvosto (EN) sekä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (ETYJ). (Vähemmistövaltuutettu 2010, 29.)

Yhdistyneiden Kansakuntien luomista ihmiskauppaa käsittelevistä sopimuksista keskeisimmässä asemassa ovat:

- 1921 Kansainliiton sopimus naisten ja lasten kaupan ehkäisemiseksi. Suomi on ratifioinut sopimuksen vuonna 1921.
- 1926 Kansainliiton kansainvälinen sopimus koskien orjakauppaa sekä sen lisäpöytäkirjat 1953 ja 1956. Suomi on ratifioinut sopimuksen vuonna 1927 sekä lisäpöytäkirjat vuosina 1954 ja 1959

- 1949 Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisten kaupan ja toisten prostituutiosta hyötymisen tukahduttamista koskeva yleissopimus. Suomi on ratifioinut sopimuksen vuonna 1972.
- 1979 Yhdistyneiden Kansakuntien kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimus. Suomi on ratifioinut sopimuksen vuonna 1986. Sopimukseen on tehty lisäpöytäkirja vuonna 2001.
- 1989 Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus sekä valinnainen lisäpöytäkirja vuodelta 2000. Suomi on vahvistanut sopimuksen vuonna 1991 sekä valinnaisen lisäpöytäkirjan vuonna 2000. Pöytäkirjan ratifiointitoimet ovat vielä kesken.
- 2000 Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus, niin kutsuttu Palermon sopimus, sekä sen ihmiskauppalisäpöytäkirja. Suomi on ratifioinut sopimuksen vuonna 2004 ja allekirjoittanut lisäpöytäkirjan vuonna 2006. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 29-33.)

Laaja-alaisimpina ja keskeisimpinä näistä kansainvälisistä sopimuksista voidaan pitää Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisten kaupan ja toisten prostituutiosta hyötymisen tukahduttavaa yleissopimusta, kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaista Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimusta, niin kutsuttua Palermon sopimusta, edellä mainitun sopimuksen ihmiskauppalisäpöytäkirjaa ja Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien yleissopimusta. (HE 34/2004 vp, 10-12; Jokinen, Ollus & Viuhko 2011, 27-29.)

Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisten kaupan ja toisten prostituutiosta hyötymisen tukahduttamista koskeva yleissopimus vuodelta 1949 kokoaa yhteen aiemmat sopimukset vuosilta 1904 – 1933. Sopimus koskee seksuaalista ihmiskauppaa, eikä se ota kantaa työperäiseen ihmiskauppaan. Tärkeimpiä kohtia ihmiskaupan kannalta sopimuksessa ovat sen 1. ja 2. artikla. Ensimmäinen artikla velvoittaa sopimusosapuolet rankaisemaan henkilöä, joka intohimojen tyydyttämiseksi hankkii, viekoittelee tai houkuttelee mukaansa prostituutiota varten toisen henkilön. Vaikka henkilöltä olisi saatu suostumus tähän toimintaan tai henkilö käyttäisi toisen henkilön prostituutiota hyödykseen ilman suostumusta tai suostumuksella, sitoutuvat sopimusosapuolet rankaisemaan häntä. Toisessa artiklassa sopimusosapuolet sitoutuvat rankaisemaan henkilöä, joka pitää, hoitaa, rahoittaa tai osallistuu rahoittamiseen tietoisesti, vuokraa tai antaa vuokralle kohteen prostituutiota varten. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 30.) Tällä hetkellä sopimuksen on ratifioinut noin 70 valtiota (Ihmisoikeudet.net 2010, hakupäivä 19.3.2011).

Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien sopimus, niin kutsuttu Palermon sopimus sekä sen ihmiskauppalisäpöytäkirja ovat tärkeitä sopimuksia ihmiskaupan kannalta. Sopimuksen tavoitteena on järjestäytyneen rikollisuuden torjuminen ja vastustaminen. Sen ihmiskauppalisäpöytäkirja käsittelee ihmiskaupan ehkäisemistä ja torjumista, ihmiskaupan uhrien suojelemista ja auttamista sekä yhteistyön tehostamista valtioiden välillä. (Kimpimäki 2009, 207.) Lisäpöytäkirja sisälsi ensimmäisen juridisesti sitovan ihmiskaupan määritelmän. Lisäpöytäkirjaa, jota kutsutaan Palermon lisäpöytäkirjaksi, määrittelee ihmiskaupan näin:

Hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaa henkilöiden värväystä, kuljettamista, siirtämistä, kätkemistä tai vastaanottamista voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoittuvan aseman hyödyntämisen avulla, taikka toista henkilöä vallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai edun avulla. Hyväksikäytöksi katsotaan vähintään toisen hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa tai muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu, orjuus tai muu orjuuden kaltainen käytäntö, orjuuden kaltaiset olot tai elinten poistaminen. (Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta 29.09.2006/71 3a art.)

Lisäpöytäkirjaan sisältyi myös muita uusia tapoja torjua ihmiskauppaa. Näitä tapoja ovat muun muassa ihmiskaupan kysynnän heikentäminen koulutuksen avulla sekä kansalaisjärjestöjen rooli ihmiskaupan uhrin auttamisprosessissa. (Ihmisoikeudet 2000-luvulla 2002, 283.) Sopimuksen on allekirjoittanut 147 valtiota. Noin 124 valtiota on hyväksynyt, liittynyt tai ratifioinut sopimuksen vuonna 2008. (UNODC 2008, hakupäivä 19.3.2011.)

Lisäpöytäkirja määrittelee ihmiskaupan kolmen elementin kautta. Näistä elementeistä ensimmäinen on tekotapa, jona mainitaan värväys, kuljettaminen, siirtäminen, kätkeminen sekä vastaanottaminen. Toisena elementtinä on, että teko tehdään tiettyjä menetelmiä käyttäen, kuten sopimuksessa esimerkkeinä mainituilla voimankäytöllä uhkaamisella, muulla pakottamisella tai sieppauksella. Viimeinen elementti on, että teolla kuuluu olla hyväksikäyttötarkoitus, kuten toisen henkilön käyttäminen prostituutiossa. Lisäpöytäkirja koskee vain sellaisia ihmiskauppatilanteita, joissa ihmiskauppa on valtioiden rajat ylittävää ja joihin on osallistunut järjestäytyntä rikollisuutta. (Kimpimäki 2009, 208.) Lisäpöytäkirjassa kiinnitetään huomiota myös ihmiskaupparikosten uhrien suojeeluun, auttamiseen sekä uhrien asemaan vastaanottavissa maissa ja uhrin palauttamiseen kotimaahansa (Vähemmistövaltuutettu 2010, 31).

Yksi ihmiskauppaan olennaisesti lapsikaupan osalta liittyvä sopimus on Yhdistyneiden Kansakuntien lasten oikeuksien yleissopimus. Sopimuksen 34 artikla velvoittaa sopimusvaltiot suojelemaan lasta kaikenlaiselta riistolta ja hyväksikäytöltä. Myös sopimuksen 35 artikla liittyy lapsikauppaan. Artiklassa sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarkoituksenmukaisiin keinoihin estääkseen lasten ryöstämisen, myynnin ja kauppaamisen missään muodossa tai tarkoituksessa (Yleissopimus lapsen oikeuksista 21.08.1991/60, 34-35 art). Sopimukseen on tehty valinnainen lisäpöytäkirja vuonna 2000. Valinnainen lisäpöytäkirja kieltää 1 artiklassa lapsikaupan, lapsiprostituution ja lapsipornografian. Lisäpöytäkirja velvoittaa myös sopimusvaltioita tarkistamaan, että lapsikauppa on säädelty rangaistavaksi teoksi. Se velvoittaa sopimusvaltioita myös suojelemaan lapsikaupan uhrien oikeuksia ja etuja rikosprosessin kaikissa vaiheissa. Sopimusvaltioiden tulee myös lisätä tietoisuutta lapsikaupasta, auttaa lapsikaupan uhreja sekä ehkäistä lapsikauppaa. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 32.) Sopimukseen ovat ratifioineet kaikki maailman valtiot Yhdysvaltoja lukuun ottamatta (Ulkoasiainministeriö 2011b, hakupäivä 16.5.2011).

Yhdistyneiden Kansakuntien alaisuudessa toimii Kansainvälinen työjärjestö ILO, jonka toiminnan yhteydessä on luotu pakkotyöhön ja sitä kautta työperäiseen ihmiskauppaan liittyviä sopimuksia. Näistä tärkeimpiä ovat:

- 1930 Pakollista työtä koskeva sopimus, jonka Suomi on ratifoinut sopimuksen vuonna 1936.
- 1957 Sopimus pakkotyön poistamiseksi. Suomi on ratifoinut sopimuksen vuonna 1960.
- 1999 Sopimus lapsityön pahimpien muotojen kieltämisestä ja välittömistä toimista niiden poistamiseksi. Suomi on ratifoinut sopimuksen vuonna 2000.

(Jokinen ym. 2011, 28.)

ILO:n sopimukset eivät suoranaisesti puutu ihmiskauppaan, vaan niissä käsitellään pakkotyötä. Pakkotyö on kriminalisoitu jo vuonna 1930 tehdyssä sopimuksessa. (Jokinen ym. 2011, 28.) Pakkotyö on ILO:n sopimusten mukaan ”kaikenlaista työtä tai palvelusta, joka jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut.” (Kansainvälisen työjärjestön pakollinen työ-yleissopimus 44/1935 2 art. 1 k).

Ihmiskaupan vastainen ohjausryhmä on suositellut, että tulevaisuudessa tulisi selvittää, antaisivatko ILO:n yleissopimukset muuttavista työntekijöistä ja siirtolaisuuteen liittyvistä väärinkäytöksistä sekä ulkomaalaisten työntekijöiden yhtäläisten mahdollisuuksien ja yhtäläisen kohtelun edistämiseksi lisäarvoa Suomen lainsäädännölle (Sisäasiainministeriö 2011a, 84).

2.2 Euroopan alueen sopimukset

Euroopan alueella keskeisiä toimijoita ihmiskaupan vastustamisessa ovat Euroopan neuvosto (EN), Euroopan unioni (EU), sekä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (ETYJ) (Vähemmistövaltuutettu 2010, 29). Tässä ala-luvussa esitellään näiden toimijoiden keskeisimmät sopimukset koskien ihmiskauppaa.

Euroopan neuvoston toiminta käynnistyi toisen maailmansodan tapahtumien jälkeen vuonna 1949. Euroopan neuvoston tehtävänä on ihmisoikeuksien, moniarvoisen demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen edistäminen Euroopassa. Euroopan neuvoston sopimukset ja asiakirjat koskevat pääasiallisesti ihmisoikeuksia ja niiden turvaamista. Suomi on liittynyt Euroopan neuvostoon vuonna 1989. (Ojanen 2010, 4-5.)

Ihmiskauppaa koskevia Euroopan neuvoston sopimuksia ovat:

- 1953 Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi. Suomi on ratifioinut sopimuksen vuonna 1990 (Jokinen ym. 2011, 31.)
- 2005 Eurooppalaisen ihmiskaupan vastaista toimintaa koskeva yleissopimus. Suomi on allekirjoittanut sopimuksen vuonna 2006. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 35.)

Vuonna 1953 tehty yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojelemiseksi kieltää orjuuden ja takaa kaikille oikeuden elämään. Sopimusta on myöhemmin täydennetty lukuisilla pöytäkirjoilla, joista osa on menettänyt merkityksensä tai kumottu. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 34.) Maaliskuussa 2011 sopimukseen on liittynyt tai sen on ratifioinut yhteensä 47 valtiota (Council of Europe 2011a, hakupäivä 20.3.2011).

Sopimus ei sinällään puutu suoraan ihmiskauppaan, vaan siihen liittyneet jäsenvaltiot sitoutuvat takaamaan jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla henkilölle sopimuksessa määritellyt oikeudet ja vapaudet. Ihmiskaupan kannalta tärkeitä ovat sopimuksen artiklat 2 - 5, näiden mukaan jokaisella on oikeus elämään, vapauteen ja turvallisuuteen. Artiklat kieltävät myös kidutuksen, orjuuden sekä sen kaltaisen pakkotyön. (Ulkoasiainministeriö 1999, hakupäivä 19.3.2011; Vähemmistövaltuutettu 2010, 34.) Yleissopimuksella on perustettu ylikansallinen valvontajärjestelmä, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, joka antaa tuomioita yksilöiden tekemien valitusten johdosta. Tuomioistuimen tehtävänä on valvoa valitusten pohjalta, että sopimusvaltiot noudattavat ihmisoikeussopimusta. (Ojanen 2010, 5.)

Vuonna 2005 solmittu Eurooppalaisen ihmiskaupan vastaista toimintaa koskevan yleissopimuksen tavoitteena on parantaa ihmiskaupan uhrien oikeuksia ja asemaa. Yleissopimus pyrki luomaan samanlaisen järjestelmän kuin myöhemmin esiteltävä Euroopan unionin uhridirektiivi. Tarkoituksena on luoda tehokas valvontamekanismi, joka takaisi sopimuksen noudattamisen. (Maahanmuuttovirasto 2010b, 7.) Sopimuksen toisessa artiklassa säädetään, että sopimus kattaa niin kansainvälisen kuin kansallisenkin ihmiskaupan sekä ihmiskaupan, johon ei sisälly järjestäytynyttä rikollisuutta. (Council of Europe Convention 2005, hakupäivä 20.3.2011.)

Yleissopimuksessa säädetään uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. Sopimuksen 10. artiklan 1 kohta velvoittaa jäsenvaltioita kouluttamaan viranomaisia ihmiskaupan ehkäisyyn ja auttamaan ihmiskaupan uhreja. Viranomaisten tulee myös tehdä yhteistyötä. 10 artiklan 2 kohdassa veloitetaan jäsenvaltioita ryhtymään tarpeellisiin lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin, jotka voivat olla tarpeen uhrin tunnistamisen kannalta. Sopimuksen 12 artiklassa säädetään uhrin auttamisesta, jolloin sopimusvaltioiden tulee tarjota uhrille muun muassa riittävä toimeentulo, tarvittaessa pääsy kiireelliseen sairaanhoitoon ja lapsille pääsy koulutukseen. Lisäksi tulee ottaa huomioon turvallisuuden näkökulma uhrin suojelussa. (Council of Europe Convention 2005, hakupäivä 20.3.2011.)

Sopimuksessa säädetään myös muista uhrin kannalta tärkeistä asioista. Tällaisia seikkoja sopimuksessa ovat myös harkinta-aika ja oleskelulupa, joista säädetään artikloissa 13 ja 14. Uhrin oikeudesta saada oikeudellista neuvontaa ja oikeusavustusta säädetään sopimuksen 15 artiklassa. Sopimus myös kriminalisoi ihmiskaupan 18 artiklassa ja säättää sen rangaistavuudesta 23 artiklassa. (Maahanmuuttovirasto 2010b, 7-8.) Sopimus on tullut kansallisesti voimaan 1. helmikuuta 2008. Tällä hetkellä sopimuksen on ratifioinut 33 maata ja näiden lisäksi 10 maata on allekirjoittanut sen. Suomi on allekirjoittanut sopimuksen vuonna 2006, mutta ei ole vielä ratifioinut sitä. (Council of Europe 2011b, hakupäivä 20.3.2011; Ulkoasiainministeriö 2011a, hakupäivä 20.3.2011.) Suomen ratifiointitoimet ovat meneillään ja tavoitteena on, että yleissopimusta koskeva hallituksen esitys annettaisiin eduskunnalle syystalvella 2011 - 2012 (Sisäasiainministeriö 2011a, 3).

Nykymuotoinen **Euroopan unioni** perustettiin vuonna 1992 Maastrichtin sopimuksella. Joulukuussa 2009 astui voimaan Lissabonin sopimus, joka ei kuitenkaan korvaa aikaisempia sopimuksia, ellei jotakin tiettyä määräystä ole muutettu tai kumottu tällä sopimuksella. Sopimuksessa tunnustetaan myös unionin oikeushenkilön asema. (Ojanen 2010, 19-20.) Tämä mahdollistaa sen, että Euroopan unionin on mahdollista luoda kansainvälisiä sopimuksia muiden valtioiden

kanssa sekä toimia paremmin kansainvälisten järjestöjen kanssa yhteistyössä (Euroopa 2011, hakupäivä 8.4.2011).

Ihmiskaupan kannalta keskeisimpiä Euroopan unionin toimielimiä ovat Euroopan unionin neuvosto, Euroopan parlamentti, Euroopan komissio ja EU-tuomioistuin. Euroopan unionin neuvosto on EU:n keskeinen päätöksentekoeelin. Se on lainsäädäntöelin, mutta osallistuu myös muun muassa kansainvälisten sopimusten solmimiseen unionin ja muiden maiden tai kansallisten järjestöjen kanssa. (Ulkoasiainministeriö 2010b, hakupäivä 19.3.2011.) Euroopan parlamentin tehtävänä on päättää unionin laeista ja budjetista yhdessä jäsenmaiden hallituksia edustavan neuvoston kanssa. Neuvosto ja parlamentti säätävät yhdessä muun muassa direktiivejä, jotka voivat koskea esimerkiksi ihmiskauppaa. Parlamentin tehtävänä on myös hyväksyä kansainväliset sopimukset sekä unionin uudet jäsenmaat ja komission jäsenet. Euroopan komissio on itsenäinen ja riippumaton toimielin. Sen tehtävänä on valvoa unionin yleistä etua, perustamissopimusten ja niiden ohessa hyväksytyjen toimenpiteiden noudattamista. (Ulkoasiainministeriö 2010a, hakupäivä 19.3.2011.) Myös EU-tuomioistuin on yksi keskeisimmistä toimielimistä. Se koostuu unionin tuomioistuimesta ja unionin yleisestä tuomioistuimesta. Lisäksi siihen voi kuulua erityisiä tuomioistuimia. Keskeisenä tehtävänä on huolehtia siitä, että perustamissopimusten tulkinnassa ja soveltamisessa noudatetaan lakia. (Ojanen 2010, 29-30.)

Euroopan unionin ihmiskauppaa koskevia sopimuksia ovat:

- 2002 Euroopan unionin neuvoston puitepäättös ihmiskaupan torjunnasta 2002/629/YOS
- 2003 Euroopan unionin neuvoston vastuunmäärittämispäättös N:o 343/2003
- 2004 Euroopan unionin neuvoston direktiivi 2004/81/EY ns. uhridirektiivi (Maahanmuuttovirasto 2010b, 6).

Nyttemmin jo kumotun, vuonna 2002 annetun puitepäättöksen tilalle on valmisteilla ehdotus uudeksi direktiiviksi. Uusi direktiivi tulisi koskemaan ihmiskaupan ehkäisemistä, torjumista ja uhrin suojelua. Direktiivi sisältäisi myös ihmiskaupan uhrin määritelmän. (Jokinen ym. 2011, 30.) Puitepäättöksen tarkoituksena oli aikanaan yhdenmukaistaa Euroopan unionin valtioiden lainsäädäntö ihmiskauppaa koskien. Useat jäsenvaltiot ovat harmonisoineet lainsäädäntöään, mutta ihmiskauppaa koskevat rangaistussäännökset eivät ole yhtenäisiä. Tämän takia ihmiskaupparikoksia on edelleen mahdollista tutkia muilla sen kaltaisilla rikosnimikkeillä. Ihmiskauppaa koskevat tutkinnat, syyttämiset ja rangaistukset jäävät tämän vuoksi vähäisiksi. (Roth 2010a, 177.)

Euroopan unionin neuvoston säätämä vastuunmäärittämisasetus säätää niistä määritteistä, joiden mukaisesti kolmannen maan kansalaisen jättämä turvapaikkahakemus käsitellään. Asetuksen mukaan käsittelystä vastaa se valtio, johon turvapaikanhakija on hakemuksen ensimmäisenä jättänyt. Tämä niin kutsuttu vastuunmäärittämissäätös koskee myös ihmiskaupan uhreja, jotka ovat turvapaikanhakijoita. Asetusta kutsutaan myös Dublin II-asetukseksi, koska se korvasi vuoden 1990 tehdyn Dublinin yleissopimuksen määräykset yhteisön säännöksillä. (Europa 2009, hakupäivä 31.3.2011; Euroopan unionin neuvoston asetus niiden perusteiden ja menettelyjen vahvistamisesta, joiden mukaisesti määritetään kolmannen maan kansalaisen johonkin jäsenvaltioon jättämän turvapaikkahakemuksen käsittelystä vastuussa oleva jäsenvaltio 18.2.2003 N:o 343/2003, EUVL L 50, 25.2.2003, 2 luku 3 art.) Koska Dublin menettelyn riskinä on myös ihmiskaupan uhrien maasta poistaminen, on Suomi sitoutunut ihmiskaupan vastaisessa tarkennetussa toimintasuunnitelmassa pidättäytymään ihmiskaupan uhreiksi epäiltyjen palauttamisesta sekä vastentahtoisista käännyttämisistä tapauksissa, joissa on syytä epäillä ihmiskauppaa. Erityistä huomiota tunnistamisen osalta saavat alaikäiset ihmiskaupan uhreiksi epäillyt. Henkilö, jota epäillään ihmiskaupan uhriksi, voidaan kuitenkin palauttaa toiseen jäsenvaltioon, jos valtiossa on järjestetty toimiva auttamisohjelma ihmiskaupan uhreille. (Sisäasiainministeriö 2008, 6.)

Vuonna 2004 Euroopan unionin neuvosto julkaisi direktiivin oleskeluluvasta, joka myönnetään yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa tekeville kolmansien maiden kansalaisille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja tai jotka ovat joutuneet laittomassa maahantulossa avustamisen kohteiksi (2004/81/EY). Direktiiviä kutsutaan uhri-direktiiviksi ja se koskee oleskelulupaa. Oleskelulupa voidaan myöntää viranomaisten kanssa yhteistyötä tekeväälle henkilölle, joka ei ole Euroopan unionin jäsenmaiden kansalainen. Henkilön tulee olla ihmiskaupan uhri tai olla joutunut laittoman maahantulon avustamisen kohteeksi. Tärkeä osa direktiiviä on artikla 7, jossa säädetään uhrin auttamisesta sinä aikana, kun hän odottaa oleskelulupapäätöstä. Tällöin uhrin tulee saada riittävä toimeentulo sekä kiireellistä sairaanhoitoa tarpeen vaatiessa. (Maahanmuuttovirasto 2010b, 6.)

Jäsenvaltioiden tulee myös ottaa huomioon uhrin turvallisuus sekä suojele. Jäsenvaltioiden on lisäksi tarvittaessa tarjottava käänös- ja tulkkipalveluita uhreille sekä annettava maksutonta oikeusapua, jos siitä on kansallisessa lainsäädännössä säädetty. Direktiivin 12 artiklan 1 kohdassa säädetään myös ihmiskaupan uhrin auttamisesta eri järjestelmien avulla. Tällaisilla järjestelmillä tarkoitetaan erilaisia auttamisohjelmia, joiden tarkoituksena on tukea uhrin palauttamista normaaliin elämään. Auttamiseen voi sisältyä tarvittaessa ammattitaidon parantamiseen tarkoitettuja kursseja tai tuettua paluuta kotimaahan. (Maahanmuuttovirasto 2010b, 6.)

2.3 Suomen kansallinen lainsäädäntö

Suomessa ihmiskaupan vastaiset toimet pohjautuvat hallituksen vuonna 2005 hyväksymään ihmiskaupan vastaiseen toimintasuunnitelmaan. Kansallinen lainsäädäntö alkoi kehittyä vuonna 2004, jolloin rikoslain 25 luvun 3 - 3a pykälisiin sisällytettiin ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa. (Työhallinto 2006, 13.) Ihmiskauppalainsäädäntö pohjautuu Suomessa kansainvälisiin säännöksiin ja sopimuksiin. Keskeiset ihmiskauppaa koskevat säännökset ovat ulkomaalaislaissa, laissa maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta sekä rikoslaissa.

Ulkomaalaislain 4 luvussa säädetään ihmiskaupan uhrin oleskeluluvasta ja harkinta-ajasta. Oleskeluluvan osalta luvussa käsitellään oleskeluluvan myöntämistä ja oleskelulupia, joita ihmiskaupan uhri voi saada. On olemassa oleskelulupa, jonka voi saada vain ihmiskaupan uhri. Uhri voi saada oleskeluluvan myös inhimillisestä syystä. Harkinta-ajan osalta luku käsittelee sen myöntämistä ihmiskaupan uhrille sekä harkinta-ajan päättymistä. (UlkL 4:52, 52 a-c §.) Ulkomaalaislaissa säädettävää uhrin harkinta-aikaa ja oleskelulupaa käsitellään tarkemmin tämän opinnäytetyön luvussa 4.

Maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain tarkoituksena on edistää maahanmuuttajien kotouttamista, tasa-arvoa sekä valinnanvapautta. Lain tavoitteena mainitaan myös ihmiskaupan uhrien auttaminen. (Kotouttamislaki 1:1.1 §.) Laki on voimassa 31.8.2011 saakka, minkä jälkeen sen korvaa laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta. Ihmiskaupan uhria koskevat säännökset siirtyvät uuteen lakiin tietyin lisäyksin. Laissa olevat säädökset liittyvät ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmään. (HE 266/2010 vp, 1.) Auttamisjärjestelmää koskevia lainkohtia käsitellään tarkemmin luvussa 4.

Vuonna 2004 rikoslain 25 lukuun lisättiin ihmiskauppaa koskeva 3 § ja törkeää ihmiskauppaa koskeva 3 a §. Nämä pykälät lisättiin rikoslakiin Palermon lisäpöytäkirjan ja EU:n vuoden 2002 ihmiskauppapuitepäätöksen johdosta. Ihmiskaupan määritelmästä tuli näin yhdenmukainen kansainvälisten sitoumusten kanssa. (Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmä 2007, 11; Jokinen ym. 2011, 32.) Ihmiskauppasäännös koskee niin kansainvälisiä kuin kansallisestikin tapahtuvia rikoksia. Näin ollen ihmiskaupan ei tarvitse olla valtioiden rajat ylittävää toimintaa, vaan se voi tapahtua myös Suomen rajojen sisällä. (Kimpimäki 2009, 212.)

Rikoslain 25 luvun 3 § määrittelee ihmiskaupparikoksen tunnusmerkit. Tunnusmerkit ovat toisen riippuvaisen tai turvattoman tilan hyväksikäyttäminen, toisen erehdyttäminen tai toisen erehdyksen hyväksikäyttäminen, korvauksien maksaminen toista vallassa pitävälle tai ottamalla tällaisia korvauksia vastaan. Näiden lisäksi syyllisen tulee myös käyttää uhria seksuaalisen hyväksikäytön kohteena tai pakkotyössä. Syyllinen voi myös poistaa uhrilta elimiä tai kudoksia taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Rangaistus ihmiskaupasta on vähintään neljä kuukautta vankeutta ja enintään kuusi vuotta vankeutta. Myös yritys on rangaistava. (RL 25:3 §.)

Törkeässä ihmiskaupassa käytetään 3 §:n keinojen lisäksi tai niiden sijasta väkivaltaa, uhkailua tai kavaluutta, aiheutetaan tahallaan toiselle vakava vamma, sairaus tai hengenvaarallinen tila tai näihin rinnastettava erittäin tuntuva kärsimys. Rikos on myös törkeä kohdistuessaan alle 18-vuotiaaseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on heikentynyt. Jos ihmiskaupparikoksen tekijänä on järjestäytyneet rikollisuus, katsotaan rikos aina törkeäksi ihmiskaupaksi. Muissa tapauksissa rikoksen tulee olla kokonaisuudessaan törkeä, jotta se voidaan katsoa törkeäksi ihmiskaupaksi. Rangaistuksena on vankeutta vähintään kaksi vuotta ja enintään kymmenen vuotta. Myös yritys on rangaistava. (RL 25:3a §.)

Rikoslain ihmiskaupan määritelmä sisältää kolme elementtiä, kuten kansainväliset määritelmätkin. Nämä elementit ovat tekotapa, keino sekä teon tarkoitus. Näiden kolmen välillä tulee olla yhteys eli säännöksessä mainittujen tekotapojen on pitänyt johtaa keinojen käyttämisen ja näitä tekotapoja ja keinoja käytävällä tekijällä on ollut tarkoitus teon myötä aiheuttaa kohteena olevalle henkilölle ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet. (Kimpimäki 2009, 212.)

Työperäiseen ihmiskauppaan voidaan katsoa liittyväksi vuonna 2007 säädetty laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä. Lain mukaan tilaajalla on selvitysvelvollisuus ennen vuokratyöntekijän palkkaamista tai alihankintasopimuksen tekemistä. Jos tilaaja laiminlyö taustojen selvittämisen, voidaan hänet tuomita vähintään 1 600 euron ja enintään 16 000 euron sakkoihin (Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä 22.12.2006/1233 1:5.1, 1:9.2.§).

Ihmiskauppaan liittyvä suuri muutos tapahtui vuonna 2008 tehdyllä uudistuksella koskettaen vähemmistövaltuutettua. Tällöin lisättiin vähemmistövaltuutetusta ja syrjäntälautakunnasta annettuun lakiin (13.7.2001/660) ihmiskaupparaportoijan tehtävä. (Sisäasiainministeriö 2011a, 15-16.) Ihmiskaupparaportoijan tehtävänä on seurata ihmiskauppaan liittyviä ilmiöitä, kansainvälisten vel-

voitteiden toteutumista sekä kansallisen lainsäädännön toimivuutta. Raportoija antaa myös ihmiskaupan vastaiseen toimintaan ja uhrien oikeuksien toteutumiseen liittyviä ehdotuksia ja suosituksia. Hänen tehtävänsä on myös raportoida huomaamistaan asioista ja antaa vuosittain sisäasiainministeriölle kertomus toiminnastaan. Hän pitää myös yhteyttä kansainvälisiin järjestöihin ihmiskauppaan liittyvissä kysymyksissä. (Laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta 2.1 § 8 k, 2 a §)

Ihmiskaupan vastaisen ohjausryhmän raportissa vuodelta 2011 ehdotettiin muun muassa, että ihmiskaupasta tulisi säätää oma laki. Laissa olisi muun muassa ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta oma osionsa. Osana ihmiskauppaa koskevaa erillislainsäädäntöä huomioitaisiin myös auttamisjärjestelmän säännökset. Raportissa on suositeltu tietojen välittymistä auttamisjärjestelmän ja Maahanmuuttoviraston välillä. (Sisäasiainministeriö 2011a, 78-83.)

Suosituksen mukaan tulisi ottaa myös selvää ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten rajanvedosta ja siitä, tulisiko niihin tehdä muutoksia. Sama selvitystyö tulisi tehdä myös kiskonnantapaista työsyryntää koskien yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa. Tällöin selvitettäisiin myös pakkotyön käsitettä ja asemaa suomalaisessa ympäristössä ja lainsäädännössä. Ihmiskaupparikosten todistajien ja ihmiskaupparikosten uhrien läheisten tukemista suositellaan liitettäväksi ihmiskauppalainsäädäntöön, esimerkiksi kieli- ja kulttuuriseikkojen sekä majoituksen osalta. Kiskonnantapaisten työsyryntään liittyen tulisi suosituksen mukaan myös aina selvittää mahdollisuus liiketoimintakieltoon. (Sisäasiainministeriö 2011a, 82,85.)

3 UHRIN TUNNISTAMINEN

Ihmiskaupan uhrin tunnistamiseen ei ole olemassa mitään tarkkaa tunnistamismekanismia, vaan se perustuu kansainvälisiin ja kansallisiin suosituksiin. Ihmiskaupan kanssa tekemisissä olleet ovatkin kokeneet uhrien tunnistamisen haastavaksi ja ongelmalliseksi. Tämän vuoksi ihmiskaupan uhreja jää oletettavasti tunnistamatta. (Sisäasiainministeriö 2008, 3.)

3.1 Tunnistamistahot ja etsivä työ

Tunnistamistahoina voivat toimia kolmannen sektorin toimijat ja viranomaiset. Viranomaiset toimivat ensisijaisena tunnistamistahona. Suomessa tunnistamistahoina toimivia viranomaisia ovat rajatarkastusviranomaiset, poliisiviranomaiset maahantulon, maasta poistamisen ja muun normaalin virkatyön yhteydessä sekä ihmissalakuljetus-, paritus-, ja työsyrintärikostentapausten ilmetessä. Maahanmuuttovirasto toimii ensisijaisena tunnistustahona, kuten myös kuntien sosiaalitoimi ja muut julkiset sosiaalipalvelut sekä terveydenhuollon palvelut, niin yksityisellä kuin julkisellakin puolella. Kolmannen sektorin tunnistajina toimivat muun muassa kirkot ja muut uskonnolliset yhteisöt. Näissä varsinkin diakoniatyötä ja yhteiskunnallista työtä tekevät voivat tehdä mahdollisia tunnistuksia. Myös järjestöt voivat tehdä osaltaan tunnistuksia. Tunnistuksia tekeviä järjestöjä ovat esimerkiksi työmarkkinajärjestöt, varsinkin työperäisen ihmiskaupan tapauksissa. Tärkeitä ensisijaisia tunnistajia ovat myös turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskukset sekä yksityiset henkilöt. (Työhallinto 2006, 25-26.) Useita viranomaisia on koulutettu tunnistamaan ihmiskaupan uhreja. Erityisesti rajaviranomaiset ovat saaneet koulutusta uhrin tunnistamiseen. (Jokinen ym. 2011, 152.)

Uhrin tunnistamisen kannalta tärkeää työtä viranomaisten lisäksi tekevät muun muassa työmarkkinajärjestöt, kansalaisjärjestöt sekä kirkot ja muut uskonnolliset ryhmät (Sisäasiainministeriö 2007, 53). Tätä työtä kutsutaan etsivä työksi. Koska ihmiskaupan uhrin eivät yleensä miellä itseään ihmiskaupan uhriksi tai eivät muuten halua tulla ilmi, on etsivä työ tärkeässä asemassa uhrin tunnistamisessa. Uhreihin kohdistuvaa etsivää työtä tekee pääasiassa kolmas sektori eli järjestöt ja muut toimijat. Painopisteenä etsivässä työssä on ihmiskaupan uhrien havaitseminen ja tunnistaminen auttamistyön aloittamiseksi. Etsivää työtä tehdään siellä, missä uhrin oleskelevat ja elävät. Näin ollen uhrien lähettyvillä voi myös olla ihmiskauppaan syyllistyneitä. On myös suositeltu,

että etsivän työhön kouluttamista sisällytettäisiin nuoriso-, terveys- ja sosiaalialojen ammatilliseen koulutukseen. (Työhallinto 2006, 27.)

Opinnäytetyön yhteydessä haastateltu Keskusrikospoliisin edustaja piti koulutusta ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen tärkeänä. Koulutuksen lisäämisellä voitaisiin paljastaa piiloon jääviä ihmiskaupan uhreja. (Koskinen 29.4.2011, haastattelu.) Ihmiskaupan ohjausryhmän suosituksessa etsivä työlle suositeltiin laadittavaksi valtakunnalliset kriteerit. Etsivää työtä suositeltiin myös tuettavaksi valtion varoin esimerkiksi puitesopimuksien avulla. (Sisäasiainministeriö 2011a, 78-79.)

Uhriksi joutuminen ei välttämättä tapahdu kohdemaassa, vaan henkilö on voinut päätyä ihmiskaupan uhriksi jo lähtö- tai kauttakulkumaassa. Suomi voi olla kauttakulkumaa, jolloin ihmiskaupan uhri ei jää Suomeen, vaan on matkalla johonkin muuhun maahan. (Maahanmuuttovirasto 2010b, 4.) Kun kyseessä on kauttakulkumaa, uhri voi olla vielä epäselvää kohdemaassa tapahtuva toiminta. Tämän vuoksi uhri ei vielä matkalla välttämättä tiedosta olevansa ihmiskaupan uhri. On hyvin tavallista, ettei henkilö tunnista itseään ihmiskaupan uhriksi. Vaikka henkilö tunnistaisi itsensä ihmiskaupan uhriksi, on mahdollista, ettei henkilö uskalla tai kykene hakemaan apua. (Vähemmistövaltuutettu 2011b, hakupäivä 4.3.2011.)

3.2 Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma

Tarkennetulla ihmiskaupan vastaisella toimintasuunnitelmalla tarkoitetaan vuonna 2008 laadittua suunnitelmaa, jonka tarkoituksena on ollut täydentää vuonna 2005 tehtyä ensimmäistä kansallista ihmiskaupan vastaista toimintasuunnitelmaa. Tarkennetussa toimintasuunnitelmassa on kiinnitetty erityistä huomiota uhrien tunnistamiseen. Suunnitelman ohjeet on tarkoitettu käytettäväksi apuna tunnistamistoiminnan laukaisevina tekijöinä ja hälytysmerkkeinä, joiden myötä lisäselvityksen tarve tulisi huomata. (Sisäasiainministeriö 2008, 2,26.)

Tunnistamisen laukaisemiseksi luetellut keinot voidaan jakaa kahteen eri ryhmään: välittömästi maahantuloon liittyviin yleisiin seikkoihin ja erityisiin henkilöön liittyviin seikkoihin. Välittömästi maahantuloon liittyvät seikat koskevat sitä, kuinka henkilö on päässyt Suomeen. Tunnistamisen heräämisen kannalta tärkeää on selvittää, onko henkilö laittomasti maassa tai onko hänet järjestetty laittomasti maahan. Jos henkilöllä ei ole matkustusasiakirjoja hallussaan, tulisi tämän kiinnittää viranomaisten huomio ja herättää lisäselvityksen tarve. Tarve tulisi herätä myös, jos joku toinen on järjestänyt henkilön matkan ja siihen tarvittavat asiakirjat sekä auttanut viisumin hakemi-

nessa. Myös se, että sama henkilö auttaa jatkuvasti viisumien hakemisessa tai toimii kutsujana eri henkilöiden viisumianomuksissa, on lisäselvityksen tarpeen herättävä seikka. (Sisäasiainministeriö 2008, 26.)

Erityisiä henkilöön liittyviä seikkoja ovat esimerkiksi henkilön käytös ja kielitaito. Henkilön vaikuttaessa pelokkaalta tai haluttomalta kertomaan tilanteestaan, henkilö on mahdollisesti joutunut ihmiskaupan uhriksi. Tunnistamisen laukaisevana tekijänä ja lisäselvityksen tarpeen herättäjänä voi toimia myös henkilön kielitaito. Jos henkilön kielitaito on olematon suomen, ruotsin tai englannin osalta, mutta henkilö on siitä huolimatta oleskellut tai aikoo oleskella Suomessa pitkiä aikoja, lisäselvityksen tarpeen tulisi herätä. Myös henkilön tai hänet maahan järjestäneen läheiset suhteet tunnettuihin parittajiin, muihin rikollisiin tai muihin ihmiskaupan uhreihin, on lisäselvityksen tarpeen herättäjä. (Sisäasiainministeriö 2008, 26.)

Henkilön työsuhteeseen liittyviä seikkoja ovat muun muassa tietämättömyys työnantajan henkilöllisyydestä ja yhteystiedoista. Työntekoon liittyviä merkkejä ovat väärät tiedot työstä tai sen luonteesta. Jos työntekijältä puuttuu mahdollisuus vaikuttaa työpäivänsä pituuteen tai työskentelyolosuhteisiin, tulisi lisäselvityksen tarve huomata. Myös vakavat puutteet työturvallisuudessa sekä heikot työolosuhteet ovat työsuhteeseen liittyviä seikkoja. Alan ammattiliiton suositusten rikkominen, kuten palkan alhaisuus, toimii lisäselvityksen tarpeen herättävänä seikkana. Velkasuhteen syntyminen työnantajaan esimerkiksi majoituksen tai tulokulujen kautta, on lisäselvityksen tarpeen merkki. Lisäselvityksen tarpeen merkki on myös se, että henkilö joutuu asumaan heikoissa olosuhteissa ja on riippuvaisessa tai alisteisessa asemassa työnantajaansa. Lisäselvityksen tarve voi herätä myös henkilön ansioista ja niiden maksutavoista. Tällaisia tapoja ovat esimerkiksi, ettei henkilöllä ole pääsyä omiin ansioihinsa, ansiot maksetaan pimeästi tai suoraan henkilön kotimaahan. (Sisäasiainministeriö 2008, 26-27.)

Uhrin liikkumisvapautta on voitu rajoittaa esimerkiksi lukitsemalla uhri asuin- tai työtiloihin. Voi olla, ettei hänelle ole annettu mahdollisuutta tavata muita ihmisiä, tai hänen tavatessaan muita ihmisiä läsnä on niin kutsuttu tulkki, joka tosiasiallisesti on ihmiskaupparikoksen tekijä. Tällöin uhri voi käyttäytyä hermostuneesti tulkin ollessa läsnä. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi uhrin joutuessa sairaalaan. Lapsen uhriksi joutumista on syytä epäillä, jos lapsi saapuu maahan muiden kuin vanhempiensa tai sukulaistensa kanssa. Lapselle on myös voitu tehdä useita matkavarauksia. (Sisäasiainministeriö 2008, 27.)

On tärkeää havaita, etteivät ihmiskaupan vastaisessa tarkennetussa toimintasuunnitelmassa luetellut seikat ole sellaisenaan ihmiskaupan tunnusmerkkejä. Vaikka seikoista täytyisi monta yhtäaikaaisesti, ei kyseessä välttämättä siltikään ole ihmiskauppa. Mainittujen seikkojen tarkoituksena on toimia tunnistamistoiminnan laukaisevina ja lisäselvityksen tarpeen herättävinä tekijöinä. Tärkeää onkin kysyä oikeat kysymykset oletetulta uhrilta, jotta saadaan tarpeeksi informaatiota asian selvittämiseksi. (Sisäasiainministeriö 2008, 24,27.)

Suomessa on myös muiden tahojen antamia ohjeita, jotka perustuvat pääasiallisesti päivitetystä toimintasuunnitelmassa esitettyihin uhrin tunnistamisen laukaiseviin tekijöihin, eli ihmiskaupan tunnusmerkkeihin (Jokinen ym. 2011, 152). Muun muassa Vähemmistövaltuutettu on julkaissut ihmiskaupan uhrin tunnistamisen ohjeet, jonka kysymykset ovat hyvin samanlaisia kuin toimintasuunnitelmassa olevat.

Ongelmia muiden tahojen kuin viranomaisten tekemissä tunnistamisissa on käyty läpi ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmän loppuraportissa. Tällöin esille nousivat muun muassa neuvontaan, harkinta-aikaan, niin kutsuttuun uhrilupaan ja kieleen liittyvät ongelmat. Neuvontaan liittyvät ongelmat ovat laittomasti maassa olevan uhrin maassa olon laillistamisessa. Uhrille tulisi neuvoa vaihtoehdot selkeästi ja tuoda esille, että maasta poistaminen ei ole todennäköisin vaihtoehto. Uhria tulisi näin rohkaista esille tuloon. Harkinta-ajan kohdalla on huomattu, että mahdollisen uhrin on vaikea hahmottaa harkinta-ajan tarkoitusta. Harkinta-aika saadaan aina poliisin tai rajaviranomaisen tunnistamisen kautta eikä harkinta-aikaa voi anoa. Uhrille myönnettävän oleskeluluvan, niin kutsutun uhriluvan, ongelmana ovat luvan vaatimat kriteerit. Pääsääntöisesti uhrin tulee täyttää kaikki uhriluvan kriteerit tilapäistä lupaa hakiessaan, mutta jatkuvaa lupaa hakiessaan haavoittuvassa asemassa olevan uhrin ei tarvitse täyttää kaikkia kriteereitä. Harkinta-aikaa ja uhrin oleskelulupaa käsitellään tarkemmin luvussa 4.2. Kieleen liittyvä erityisongelma on niin sanotut epäviralliset tulkit, joita uhreilla saattaa olla mukanaan. Tulkki voi olla ihmiskaupan järjestäjä, jolloin ihmiskauppa ei paljastu. (Sisäasiainministeriö 2011a, 25-26.)

3.3 Ihmiskaupan ilmeneminen Suomessa

Suomi on vuosittain satojen ihmiskaupan uhrien kauttakulku- ja kohdamaa (HE 32/2006 vp, 3). Suomen lainsäädännön mukaan ihmiskauppa voi olla parituksen kaltainen seksuaalinen hyväksikäyttö, pakkotyötä, muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattaminen, tai se voi olla elin-kauppa taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Ihmiskauppa on aina ihmisyyttä vastaan tehty

rikos, ja uhria on joko erehdytetty tai uhrin riippuvaista asemaa tai turvattomuutta on käytetty hyväksi. (Ihmiskauppa.fi 2011a, hakupäivä 4.3.2011.)

Ihmiskaupan uhreja paljastuu joka puolelta maata, eikä ole mahdollista nimetä tiettyä rajaa tai kaupunkia, missä tapauksia ilmeni eniten. Tähän aihepiiriin liittyen opinnäytetyön yhteydessä haastateltiin Keskusrikospoliisin edustajan lisäksi Oulun vastaanottokeskuksen apulaisjohtaja Janne Similää sekä Pro-Tukipisteen ihmiskaupan vastaisen työn kehittämiskoordinaattori Essi Thesslundia. Vastaanottokeskuksen edustajan mukaan voidaan katsoa, että erityisesti suuret kaupungit ovat alttiita ihmiskaupalle (Similä 18.2.2011, haastattelu). Keskusrikospoliisin edustajan mukaan tapaukset yleensä paljastuvat pääkaupunkiseudulla. Myös hän toi esille suurimmat kaupungit ja asukaskeskittymät. Prostituoidut, joiden joukossa on myös ihmiskaupan uhreja, liikkuvat paljon ympäri maata, joten heidän osaltaan on vaikea nimetä tiettyä aluetta missä uhreja paljastuu eniten. (Koskinen 29.4.2011, haastattelu.) Ihmiskaupan uhreja paljastuu sieltä, minne resursseja kohdistetaan, eli mistä uhreja yritetään etsiä. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu).

Työperäisellä ihmiskaupalla tarkoitetaan pakkotyötä tai vastaavanlaista hyväksikäyttöä. Työntekijä ei ole suostunut pakkotyöhön vapaaehtoisesti, vaan hänet on joko huijattu tai pakotettu työhön, esimerkiksi erehdyttämällä häntä työnluonteesta. Pakkotyö ei ole vain työlainsäädännön tai työolojen laiminlyöntiä, vaan se sisältää vakavampia rikkeitä. (Jokinen ym. 2011, 51,74.) Työperäiselle ihmiskaupalle alttiita aloja ovat rakennusala, ravintola-ala, metsätalous, marjanpoiminta (erityisesti metsämarjan) ja siivous- ja kotitalousala (Sisäasiainministeriö 2011a, 15). Myös maataloudessa on paljastunut ihmiskauppa tapauksia (Koskinen 29.4.2011, haastattelu). Suomessa vakavimmat ilmi tulleet ihmiskauppatapaukset ovatkin olleet etnisissä ravintoloissa. Kaiken kaikkiaan Suomessa työskentelevistä ulkomaalaisista noin 80 prosenttia työskentelee palvelualoilla. (Jokinen ym. 2011, 74.) Uutena työperäisen ihmiskaupan ilmenemismuotona on kodinhoitaja. Tällainen ilmiö on havaittu Iso-Britanniassa, mutta tällaisia tapauksia ei ole vielä Suomessa havaittu (Similä 18.2.2011, haastattelu). Toisaalta oikeustieteen tohtori Venla Roth tuo esille, että siivousala on selkeästi haavoittuva ala ihmiskaupalle. Siivoustyötä tehdään yksityisissä kodeissa, joihin viranomaisten pääsy on rajattua ja työtä voidaan tehdä sellaisina vuorokauden aikoina, että hyväksikäyttöä on vaikea havaita. (Yle uutiset 2011, hakupäivä 7.5.2011.)

Suomessa näyttäisi olevan yleisempää työperäinen ihmiskauppa kuin prostituutioon liittyvä ihmiskauppa. Suomessa ei ole vielä ollut yhtään alaikäistä seksuaalisen ihmiskaupan uhria, joka olisi päätenyt auttamisjärjestelmään asti (Similä 18.2.2011, haastattelu). Joutsenon vastaanottokes-

kuksen mukaan kolme neljäsosaa ihmiskaupan uhreista, jotka ovat olleet virallisen auttamisjärjestelmän piirissä, ovat olleet työperäisen ihmiskaupan uhreja. (Jokinen ym. 2011, 152.) Toisaalta Keskusrikospoliisin edustajan mukaan rikostutkintaan etenevistä ihmiskauppatapauksista työperäistä ja seksuaalista ihmiskauppaa on saman verran. Työperäinen ihmiskauppa on helpommin havaittavissa, koska uhrin työskentelevät yleensä julkisissa tiloissa ja heitä voi tavata tavanomaisen viranomaiskäyntien yhteydessä. Myös työperäisen ihmiskaupan perusteet, kuten työaika ja –olosuhteet, ovat helpommin mitattavissa kuin seksuaalisen ihmiskaupan. (Koskinen 29.4.2011, haastattelu.)

Haastateltujen mukaan ihmiskaupalle ei ole mitään tiettyä lähtömaata, vaan on yleistä, että lähtömaa on kehittymättömämpi kuin kohdemaana. Tällaisia lähtömaita ovat muun muassa Afrikassa sijaitsevat maat. (Similä 18.2.2011, haastattelu.) Kolmannen sektorin edustaja kertoi, että he ovat saaneet työnsä ja verkostojensa kautta tietoon, että ihmiskaupan uhreja tai mahdollisia uhreja on ollut eri maanosista lukuun ottamatta Pohjois-Amerikkaa. Auttamisjärjestelmään ehdotetut uhrin ovat olleet muun muassa Afrikasta, Aasiasta ja Euroopasta. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu; Thesslund 31.5.2011, sähköposti.) Keskusrikospoliisin edustajan mukaan seksuaalisen ihmiskaupan uhrin ovat yleensä lähialueilta, kuten Venäjältä ja Baltian maista. Uhreja on myös ollut kauempaa, kuten Nigeriasta. Työperäisen ihmiskaupan uhrin ovat saapuneet muun muassa Etelä- ja Itä-Aasiasta, kuten Intiasta, Thaimaasta ja Pakistanista, sekä Lähi-idästä, kuten Turkista ja Irakista. (Koskinen 29.4.2011, haastattelu.) Uhreja on myös ollut Suomesta. Ikähaarukka uhreilla on ollut 18–50 vuotta. Yleistä on, että uhrin ovat siirtolaistaustaisia ja heillä on jonkinlainen tarve lähteä lähtömaasta. Siirtolaiset joutuvat usein hyväksymään työtarjouksia, jotka johtavat hyväksikäyttöolosuhteisiin ja jopa ihmiskauppaan. Lähtömaasta lähdön syynä ovat voineet olla muun muassa sosiaalisten verkostojen hajoaminen sekä olematon mahdollisuus elannon hankkimiseen. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu; Thesslund 31.5.2011, sähköposti.)

Ihmiskaupan uhreja kontrolloidaan monin keinoin. Suomessa yleisiksi keinoiksi ovat paljastuneet rajoitettu yhteydenpito eli sosiaalinen eristäminen, velkavankeus, väkivalta sekä uhkailu. Uhkailu on kohdistunut muun muassa työsuhteen päättämiseen ja ilmiantoon viranomaisille, jos uhri on ollut laittomasti maassa. On myös yleistä, että uhrin yksityistä omaisuutta, kuten hänen rahojaan ja matkustusasiakirjojaan kontrolloidaan. Nämä voidaan ottaa uhrilta haltuun, jolloin hän ei voi niitä vapaasti käyttää. Niin kutsutun valvojan oleminen uhrin mukana on yksi havaittu kontrollointikeino. Hän valvoo uhrin tekemisiä ja kontrolloi uhria. (Similä 18.2.2011, haastattelu; Thesslund 19.2.2011, haastattelu.) Uhrin majoittaminen työnantajan tiloihin ja näin uhrin elämän kokonais-

valtainen kontrolloiminen on yksi paljastuneista ihmiskaupan uhrien kontrolloimiskeinoista edellä mainittujen lisäksi. (Koskinen 29.4.2011, haastattelu.) Kontrollointikeinona on ilmennyt niin ikään uhkailua sosiaalisella häpäisemisellä, kuten intiimeillä valokuvilla. Myös tietynlaiset sakot ja maksut ovat yleisiä ihmiskaupan uhrien kontrolloimiskeinoja. Uhreja on myös hallittu hengellisellä väkivallalla, joka on liittynyt uskontoon ja eri kulttuurien uskomuksiin. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu.)

3.4 Ihmiskaupan kaltaiset rikokset

Ihmiskaupan uhrin tunnistamisen haastavuutta lisää myös rajanveto ihmiskaupan ja muiden rikosnimikkeiden välillä. Tunnistamiseen voivat vaikuttaa myös ennako-oletukset siitä, millaisia ihmiskaupan uhrit tai ihmiskauppatilanteet ovat. (Jokinen ym. 2011, 151.) Ihmiskauppaan läheisesti liittyviä rikosnimikkeitä ovat laittomat maahantulot, työperäiset rikokset ja seksuaalirikokset, kuten paritus. Kun Suomessa havahduttiin 2000-luvun alkupuolella ulkomaalaisten työntekijöiden työolojen ja työsuhteiden valvontaan, alettiin tällöin tehdä muutoksia rikoslakiin. Kun rikoslakiin lisättiin ihmiskauppapykälä vuonna 2004, lisättiin siihen samalla myös törkeä laittoman maahantulon järjestäminen. (Jokinen ym. 2011, 32,42,47.) Rikoslaki sisälsi jo laittoman maahantulon järjestämisen rikosnimikkeeseen, joka tuli voimaan 1. tammikuuta 1999. (RL 17:8 §).

Ihmiskauppaa säätelevien lakien ongelmana koetaan juuri ihmiskaupan kaltaisten rikosten ja ihmiskaupan rikosnimikkeiden läheisyys. Koska rikosnimikkeet ovat niin samankaltaisia, tulee niissä ongelmia rajanvedon kanssa. Myös lainsäädännön moninaisuus ja kuinka se saataisiin vastaamaan käytäntöä, on yksi ongelma niin ihmiskaupan kuin sen kaltaisten rikosten kanssa. (Similä 18.2.2011, haastattelu; Thesslund 19.2.2011, haastattelu.)

Ihmiskaupan kaltaisia rikoksia on vuosina 2007 - 2010 ollut yli 100 kappaletta vuodessa. Vuonna 2008 ihmiskaupan kaltaisia rikoksia oli 307 kappaletta tutkinnassa. Vuonna 2010 tutkittuja ihmiskaupparikoksia oli 13 kappaletta. Tutkittuihin ihmiskaupparikoksiin on laskettu ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa. Luvut ovat esitutkinnassa kirjastuista rikosnimikkeistä. (Sisäasiainministeriö 2011a, 17.) Keskusrikospoliisin edustajan mukaan vuodessa tutkintaan tulee noin kymmenkunta tapausta, joista noin kolmasosaan saadaan näyttö rikoksesta, jolloin ne etenevät rikosprosessissa eteenpäin. (Koskinen 29.4.2011, haastattelu.)

TAULUKKO 1. Tutkitut ihmiskaupparikokset vuosina 2007 - 2010 (Sisäasianministeriö 2011a, 15)

	2007	2008	2009	2010
Ihmiskauppa	2	6	2	11
Törkeä ihmiskauppa	1	2	2	2
Yhteensä	3	8	4	13

Sisäasianministeriön toimintasuunnitelmassa olevat ihmiskaupparikosten luvut ovat poliisihallitukselta. Vuonna 2010 tutkittujen ihmiskaupparikosten määrä on kasvanut verrattuna kolmeen edelliseen vuoteen. Kokonaisuudessa ihmiskauppana esitutkinnassa olleiden rikosten määrä on alhainen (Sisäasianministeriö 2011a, 14).

3.4.1 Paritus

Paritus on ihmiskaupan kaltainen rikos. Parituksessa henkilö hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä järjestää tilan korvausta vastaan sukupuoliyhteyttä, siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa tai alaikäisen lapsen tekemää sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaa tekoa varten. Paritukseen syyllistyy myös, jos majoittaa siihen ryhtyvän ja näin ollen olennaisesti edistää tekoa. Jos henkilö välittää yhteystietoja tai markkinoi toisen henkilön ryhtymistä tällaiseen tekoon, tietäen näin edistävänsä teon toteutumista, syyllistyy paritukseen. Muuten toisen henkilön tekoon ryhtymisen hyväksikäyttäminen tai toisen henkilön painostaminen tai vietteleminen tällaista tekoa varten, on paritusta. Rangaistuksena parituksesta voi olla sakkoja tai enimmillään kolme vuotta vankeutta. Parituksen yritys on rangaistava. (RL 20:9.1 § 1-5 k, 20:9.2 §.)

Vuosien 2007 – 2010 aikana esitutkinnassa olleiden paritusrikosten määrä on ollut hyvin vaihteleva vuosittain. Paritusrikoksiksi lasketaan parituksen ja törkeän parituksen lisäksi myös parituksen yritys. (Sisäasianministeriö 2011a, 15.)

TAULUKKO 2. Tutkitut paritusrikokset vuosina 2007–2010 (Sisäasianministeriö 2011a, 15)

	2007	2008	2009	2010
Paritus	6	5	12	3
Parituksen yritys	0	2	1	1
Törkeä paritus	0	7	9	0
Yhteensä	6	14	22	4

Paritusrikoksiin luettavista eniten on paritusrikoksia. Myös parituksen yrityksiä on ilmennyt vuosina 2008 – 2010. Törkeiden paritusten huippuvuosia ovat olleet 2008 – 2009, jolloin törkeitä parituksia on ollut 7 – 9 kappaletta. Paritusrikosten määrä on laskenut vuonna 2010 verrattuna edellisiin vuosiin.

Ihmiskaupan ja parituksen ongelmana on niiden kuvaus Suomen rikoslaissa. Kummassakin on kyseessä toisen ihmisen valtaansa ottamisesta. Vallassa oleva henkilö rekrytoidaan, hänet voidaan siirtää paikasta toiseen ja häntä voidaan käyttää seksuaalisesti hyväksi. Tällainen rikos voi täyttää kumpaakin rikosnimikkeeseen vaaditut tavat. (Roth 2010a, 198-199.) Parituksen rikosnimikkeessä puhutaan painostamisesta, jolloin se on päällekkäinen ihmiskaupan rikosnimikkeen kanssa (Koskinen 29.4.2011, haastattelu). Lakien säätämisen esitöissä ei rajattu tarpeeksi tarkasti parituksen ja seksuaalisessa tarkoituksessa tapahtuvan ihmiskaupan välistä rajaa. Tällöin erona paritukselle ja ihmiskaupalle on sanottu olevan, että ihmiskaupassa uhrin ja hyväksikäyttäjän suhde on paljon intensiivisempi ja kokonaisvaltaisempi kuin parittajan ja uhrin suhde. Tuomioistuimet ovat tukeutuneet tähän lausuntoon rajatessaan ihmiskaupparikoksen soveltamisalaa. (Roth 2010a, 198-199.) Tämä johtaa siihen, että epäselvissä tapauksissa turvaudutaan helposti tutumpaan paritus-rikosnimikkeeseen (Koskinen 29.4.2011, haastattelu).

3.4.2 Kiskonnantapainen työsyryntä

Kiskonnantapainen työsyryntä muistuttaa hyvin paljon työperäistä ihmiskauppaa. Kiskonnantapaisen työsyryntä kiellon lisääminen rikoslakiin oli osa suurempaa muutosta uuden ulkomaalaislain teon yhteydessä. Kiskonnantapaisen työsyryntä kriminalisoinnilla on tarkoitus puuttua harmaaseen talouteen ja turvata erityisesti ulkomaalaisten työntekijöiden työehtojen lainmukaisuus. (HE 151/2003 vp, 8.) Rikoslaissa määritellään kiskonnantapainen työsyryntä työsyryntäksi, jossa

työnhakija tai työntekijä asetetaan huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi henkilön taloudellista tai muuta ahdinkoa, hänen riippuvaista asemansa, ymmärtämättömyytään, ajattelemattomuuttaan tai tietämättömyytään. Kiskonnantapaisesta työsyrynnästä voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. (RL 47:3a §.)

Kiskonnantapaisen työsyrynnän kohteen riippuvainen asema kattaa samat riippuvuuden syyt kuin ihmiskauppakin (Jokinen ym. 2011, 183). Tavoitteena kiskonnantapaisen työsyrynnän kieltämisellä on turvata työnhakijoiden ja työntekijöiden yhdenvertaisuutta ja suojata heikomman osapuolen oikeuksia. Kiskonnantapaista työsyryntää sovelletaan, jos kyseessä on tapaus, jossa ulkomaalaisten henkilöiden tietämättömyyttä tai asemaa on ilmeisesti käytetty hyväksi työsuhteen ehtoja sovittaessa. (HE 151/2003 vp, 1.)

Alla olevassa taulukossa on kuvattu Suomessa vuosien 2007 - 2010 aikana esitutkinnassa olleet 111 tapausta kiskonnantapaisena työsyryntänä. Syyttäjälle tapauksia on näiden vuosien aikana saapunut 44 tapausta ja ratkaistu on 38 tapausta. Tapausten määrien erot johtuvat osaltaan viranomaisten merkintätapojen eroista. (Sisäasiainministeriö 2011a, 17-18.)

TAULUKKO 3. Tutkitut kiskonnantapaiset työsyryntärikkokset vuosina 2007-2010 (Sisäasiainministeriö 2011a, 15.)

	2007	2008	2009	2010
Kiskonnantapainen työsyryntä	14	14	47	36

Esitutkinnassa olleiden kiskonnantapaisten työsyryntätapausten määrät ovat nousseet vuosista 2007 – 2008. Tapausten määrä on laskenut vuonna 2010 hieman verrattuna edellisen vuoden määriin. Rikosten yhteenlaskettu määrä on kuitenkin yli kaksinkertainen verrattuna vuosiin 2007 ja 2008.

3.4.3 Ihmiskauppa oikeuskäytännössä

Ihmiskauppa tuli rangaistavaksi teoksi vuonna 2004. Ihmiskaupasta on annettu ensimmäinen tuomio vuonna 2006. Tällöin Helsingin käräjäoikeus antoi tuomion törkeästä ihmiskaupasta. Vuo-

sien 2007 – 2009 aikana ihmiskaupasta ja törkeästä ihmiskaupasta on annettu yhteensä 10 tuomiota. (Sisäasiainministeriö 2011a, 19.)

Oikeustieteiden tohtori Venla Roth on käsitellyt ihmiskauppaa koskevia oikeustapauksia Oikeus (3/2010) lehdessä ilmestyneessä artikkelissaan. Ensimmäisessä tapauksessa oli kysymys kiinalaisten ravintolatyöntekijöiden hyväksikäytöstä Itä-Suomessa. Tapauksessa työnantaja oli harjoittanut ravintolatoimintaa noin kymmenen vuoden ajan ennen kuin työsuojelupiiri, poliisilaitos ja Keskusrikospoliisi alkoivat selvittää asiaa. Alun perin viranomaiset tutkivat ravintolan ja sen yhteydessä toimivan tofutehtaan mahdollista työntekijöihin kohdistuvaa työsyryntää sekä työperäistä hyväksikäyttöä. Asiaa tutkittiin aluksi kiskonnantapaisena työsyryntänä, mutta nimike muuttui myöhemmin ihmiskaupaksi. (Roth 2010b, 279.)

Työsuojelupiirin suorittamassa tarkastuksessa kävi ilmi useita työnantajan velvoitteiden laiminlyöntejä. Työsuojelupiiri teki tutkintapyyntöä poliisille, jossa pyysi tutkimaan, oliko työnantaja syyllistynyt joihinkin työririkoihin. Työsuojelupiiri oli havainnut ongelmia muun muassa työsuhteen ehdoissa, palkanmaksussa sekä ylitöiden korvauksissa. Tutkinnassa selvisi myös, etteivät työnantajan maksamat palkat vastanneet työntekijöiden tuntimäärää. Työnantajalla oli myös käyttöoikeus työntekijöiden pankkitileihin, eivätkä he voineet käyttää tilejään itsenäisesti. (Roth 2010b, 280.)

Toisinaan työntekijät olivat töissä vuorokauden ympäri ja vapaata oli yhtenä päivänä viikossa, ellei työntekijöitä tarvittu töihin tofutehtaaseen tai muualle. Rothin mukaan työntekijät olivat kertoneet tehneensä töitä myös toipilaina ja sairaina. Työnantaja ei myöskään ollut järjestänyt työntekijöilleen työterveyshuoltoa ja äkilliset sairaalakustannukset perittiin takaisin työntekijän palkasta. Lisäksi työsopimuksissa ilmeni ongelmia, esimerkiksi kahdella työntekijällä oli yhteinen työsopimus ja heidän palkka maksettiin vain toisen työntekijän tilille. (Roth 2010b, 280.)

Jutun edetessä esitutkintavaiheeseen käräjäoikeus hylkäsi vangitsemisvaatimuksen ihmiskaupan nojalla. Päätöksen mukaan ihmiskaupan tunnusmerkistö ei täyttynyt. Syyttäjä nosti syytteen kiskonnantapaisesta työsyrynnästä ja muista työririkoksista. Käräjäoikeus tuomitsikin vastaajan muun muassa kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Tapaus sisälsi runsaasti ihmiskaupan piirteitä, esimerkiksi työntekijöiden riippuvaisen aseman työnantajastaan. Rothin mukaan tapauksen työntekovaiheessa on havaittavissa selviä piirteitä, jotka osoittavat riippuvuutta ja haavoittuvuutta. Nämä piirteet ovat myös ihmiskaupan piirteitä. Roth toteaa, että huomiota tulisi kiinnittää siihen,

mitkä mahdollisuudet uhrilla tosiasiallisesti on irrottautua hyväksikäytöstä tai muutoin suojella itseään. (Roth 2010b, 280-283.)

Toinen oikeustapaus käsittelee Thai-puutarhatyöntekijöiden tapausta Pohjanmaalla. Tapausta ovat analysoineet Jokinen, Ollus ja Viuhko (2011) sekä oikeustieteen tohtori Venla Roth artikkelissaan (Oikeus 3/2010). Vuosina 2006 – 2008 Pohjanmaalla sijainnut puutarhayritys palkkasi Thaimaasta työntekijöitä. Puutarhayrityksen toiminnasta vastasi pariskunta, jonka toinen osapuoli oli kotoisin Thaimaasta. Yritykseen rekrytoidut työntekijät olivat thaimaalaisen omia sukulaisia ja ihmisiä hänen kotikylästään. (Jokinen ym. 2010, 62.)

Työntekijät olivat joutuneet työskentelemään pitkää päivää, josta heille maksettiin erittäin pientä palkkaa. Työntekijöiden pankkikortit olivat työnantajan hallussa. Työnantaja vähensi palkasta erilaisia kuluja asumisesta, ylläpidosta sekä lentolipuista. (Jokinen ym. 2010, 62.) Poliisi tutki tapausta aluksi rikosnimikkeillä ihmiskauppa ja kiskonnantapainen työsyryntä, mutta syyttäjä vei rikoksen tuomioistuimeen työsyryntänä. Tuomioistuin katsoi, että työnantaja oli syyllistynyt työsyryntään sekä muihin työrikoksiin. Työnantajalle määrättiin sata päiväsakkoa ja hänet veloitettiin maksamaan kymmenelle asianomistajalle työsyryntän aiheuttamasta kärsimyksestä 1000 euroa laillisine korkoineen. (Roth 2010b, 279.)

Työperäisen ihmiskaupan tapauksissa on vaikea tulkita pakkotyön käsitettä. Suomessa oli Rothin artikkelin ilmestymiseen mennessä nostettu kaksi syytettä työperäisen ihmiskaupan johdosta, jotka kummatkin oli hylätty riittämättömän näytön johdosta. (Roth 2010b, 284.) Koska rikosnimikkeinä ihmiskauppa ja kiskonnantapainen työsyryntä ovat suhteellisen uusia ja vähän käytettyjä, ovat asiantuntijat arvelleet, etteivät poliisit joko tunne nimikkeitä lainkaan tai kokevat niiden käytön olevaan hankalaa. Uhrien auttamistahojen edustajat ovat olleet samaa mieltä. Heidän mielestään poliisien kokemattomuus näissä asioissa heijastuu tutkintaan epäselvyyksinä ja ongelmina. (Jokinen ym. 2010, 173.)

4 AUTTAMISJÄRJESTELMÄ

Vuonna 2005 tehdyssä ihmiskaupan vastaisessa toimintasuunnitelmassa ihmiskaupan uhrin auttaminen otettiin yhdeksi keskeisimmäksi ihmiskaupan vastaisen toiminnan osaksi. Lähtökohtina uhrien auttamisessa olivat moniammatillisuus ja jo olemassa olevien palvelujärjestelmien käyttäminen. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 38.)

Auttamisjärjestelmän lähtökohtana on ollut luoda uhrikeskeistä näkökulmaa käyttävä järjestelmä, jonka tehtävänä on ollut auttaa uhria saavuttamaan taloudellinen ja psyykinen itsenäisyys. Järjestelmän tarkoituksena on antaa uhrille kyky ja mahdollisuus parantua niin, että hänen on mahdollista tehdä itsenäisesti itseään koskevia päätöksiä. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi on ollut tärkeää, että uhri saa tietoa oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. (Työhallinto 2006, 20-21.)

Auttamistyön lähtökohtana on myös monikulttuurisuus ja herkkyys kulttuurien eroavaisuudelle. On tärkeää kouluttaa henkilöitä kommunikoimaan uhrin omalla äidinkielellä. Palvelut koostuvat palveluverkostosta, jossa tehdään yhteistyötä eri tahojen kesken. Moniammatillinen yhteistyö on tärkeässä osassa, koska sille perustuu ihmiskaupan uhrin auttaminen. Palveluiden tavoitteena on päästä normaaliin elämään mahdollisimman nopeasti, ottaen huomioon uhrin yksilölliset tarpeet ja tilanne. Palvelun ei tule olla leimaavaa eikä uudelleen uhriuttavaa. Palvelut tulee rakentaa turvallisiksi niitä käyttäville sekä niissä työskenteleville henkilöille. (Työhallinto 2006, 21.)

Auttamisjärjestelmää koskevat muutokset tulivat voimaan vuoden 2007 alussa. Tällöin ne lisättiin kotouttamislakiin. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 39.) Laki on voimassa 31.8.2011 asti, jonka jälkeen sen korvaa laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta. Maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta säädetystä laista siirrettiin ihmiskauppaa koskeva 4 a luku sellaisenaan suoraan syyskuun alusta voimaan astuvaan lakiin. Ihmiskauppaa koskevat säännökset ovat uuden lain neljännessä luvussa. Luvun ensimmäisessä pykälässä on muutama lisäys vanhaan lakiin verrattuna. Lisäykset koskevat vastaanottorahan maksamista toimeentulotuen sijaan sekä tulkkipalveluiden ohessa tarjottavia käännöspalveluita. (HE 266/2010 vp, 62.)

Sisäasiainministeriön asetus määrää toimivaltaisesta vastaanottokeskuksesta (Kotouttamislaki 4:25.1 §). Toimivaltaisia vastaanottokeskuksia ihmiskaupan uhrien auttamiseen ovat Oulun ja

Joutsenon vastaanottokeskukset. Vastuualueet jakautuvat niiden kesken siten, että Joutsenon vastaanottokeskuksen vastuulla ovat aikuiset uhrin, perheet ja ryhmät. Oulun vastaanottokeskuksen vastuulla ovat alaikäiset uhrin. (Ihmiskauppa.fi 2011c, hakupäivä 23.3.2011.) Kolmannen sektorin edustaja totesi haastattelussa, että koordinaatiopisteet ovat tällä hetkellä aika kaukana pääkaupunkiseudulta katsottuna. Olisikin toivottavaa, että pääkaupunkiseudulla olisi myös koordinaatiopiste. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu.)

Uhrille tarjotaan apua myös puhelimen välityksellä niin Joutsenon kuin Oulun vastaanottokeskuksista. Puhelimessa tarjotaan muun muassa keskustelua apua ihmiskaupan uhripäilyistä niin uhreille kuin uhrien tunnistajille. Lisäksi tarjotaan apua auttamisjärjestelmään tehtävän kirjallisen hakemuksen tekemiseen. Puhelinapua on mahdollista saada myös kolmannen sektorin toimijoilta, kuten Rikosuhripäivystykseltä ja Monika-naiset liitolta. (Ihmiskauppa.fi 2011b, hakupäivä 27.3.2011; Similä 5.5.2011, sähköposti.)

Kolmannen sektorin edustaja toi esille, että auttamisjärjestelmän selostaminen uhrille on monimutkaista. Auttamisjärjestelmän koostuessa monista eri palveluista ja tarjoajista, sen monimuotoisuudesta on hankala kertoa uhrille selkeästi. Se, että auttamisjärjestelmään pääseminen ei takaa asiakkaalle laillista oleskelua maassa, eli asiakas ei välttämättä saa oleskelulupaa vaikka onkin päässyt auttamisjärjestelmään, luo omat haasteensa auttamisjärjestelmästä kertomiselle. Koska auttamisjärjestelmään pääsy ei pidä sisällään laillista oleskelua, herättää se asiakkaassa kysymyksen ”Kuinka kauan hän saa oleskella Suomessa?”. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu.)

4.1 Ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmässä vuosina 2005- 2010

Auttamisjärjestelmässä on sen toiminnan aloittamisvuosien 2005 – 2006 jälkeen ollut noin sata henkilöä. Suurin osa autettavista henkilöistä on ollut naisia ja suurin osa auttamisjärjestelmään päässeiden tapauksista on koskenut työperäistä ihmiskauppaa. Auttamisjärjestelmään ehdotettujen täysi-ikäisten henkilöiden määrä on kasvanut vuodesta 2007, jolloin ehdotettujen määrä oli 2, vuoteen 2010, jolloin ehdotettujen määrä oli 52. Näistä 52 täysi-ikäisestä henkilöstä auttamisjärjestelmään pääsi 44. (Sisäasiainministeriö 2011a, 21.)

TAULUKKO 4. Aikuiset ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä vuosina 2006 – 2010 (Sisäasiainministeriö 2011a, 21.)

	Ehdotettu	Otettu	Kielteinen päätös	Poistettu
2006	6	6	0	1
2007	2	2	0	6
2008	13	13	0	0
2009	41	17	24	10
2010	52	44	5	9
Yhteensä	114	82	29	26

Viidelle vuonna 2009 ehdotetuista on tehty päätös vuonna 2011. Nämä päätökset eivät näy taulukossa. Päätöksiä ei välttämättä tehdä samana vuonna kuin milloin uhria on ehdotettu järjestelmään. Uhria voidaan ehdottaa järjestelmään uudelleen, mikäli hän ei pääse järjestelmään ensimmäisellä kerralla. Näin on tapahtunut vuonna 2010, kun auttamisjärjestelmään on hyväksytty kaksi henkilöä, jotka saivat vuonna 2009 kielteiset päätökset. (Sisäasiainministeriö 2011a, 21.) Auttamisjärjestelmään ehdotettujen määrä on kohonnut vuodesta 2007 lähtien. Se on noussut huomattavasti vuoteen 2010 tultaessa. Suurin osa auttamisjärjestelmään ehdotetuista on hyväksytty järjestelmään, ja vain murto-osa ei ole siihen päässyt. Oikeanpuoleinen poistettu sarake ilmaisee auttamisjärjestelmästä poistettujen henkilöiden määrän. Poistettujen henkilöiden määrä vaihtelee vuosittain aina 0-10 henkilöön. Yhteensä poistamispäätöksiä on tehty vuosien 2006-2010 aikana 26.

Alaikäisiä auttamisjärjestelmään ehdotettuja on ollut vain vuosina 2009 - 2010. Vuonna 2009 auttamisjärjestelmään ehdotettiin kahta henkilöä, joista kumpaakaan ei hyväksytty auttamisjärjestelmään. Vuonna 2010 auttamisjärjestelmään ehdotettiin kahdeksaa henkilöä, joista auttamisjärjestelmään hyväksyttiin neljä henkilöä. Alaikäisten kohdalla auttamisjärjestelmään on suoraan otettu vuosien 2005 – 2010 aikana yhteensä 17 henkilöä. (Sisäasiainministeriö 2011a, 21.)

TAULUKKO 5. Alaikäiset ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmässä vuosina 2005 – 2010 (Sisäasiainministeriö 2011, 22.)

	Ehdotettu	Otettu	Kielteinen	Poistettu	Siirretty
2005	-	4	-	0	-
2006	-	3	-	0	-
2007	-	3	-	1	-
2008	-	3	-	5	-
2009	2	0	1	0	-
2010	8	4	3	1	1
Yhteensä	10	17	4	7	1

Auttamisjärjestelmään otettujen alaikäisten kohdalla määrät ovat pysyneet melkein samoina vuosien 2005 – 2010 aikana. Aikuisten auttamisjärjestelmään otettujen määrään verrattuna alaikäisiä ihmiskaupan uhreja on otettu auttamisjärjestelmään vähemmän. Vuonna 2009 on järjestelmään ehdotettu kahta henkilöä, joista toisen päätös on tehty vuoden 2010 aikana. Kaikki vuonna 2010 auttamisjärjestelmään otetut alaikäiset olivat turvapaikanhakijoita. Auttamisjärjestelmästä vuonna 2010 poistettu henkilö on otettu auttamisjärjestelmän piiriin uudelleen. Siirretty henkilö on saavuttanut täysi-ikäisyyden. Hänet on siirretty Joutsenon vastaanottokeskuksen piiriin, koska täysi-ikäiset ihmiskaupan uhrin kuuluvat heidän vastuulleen. (Sisäasiainministeriö 2011, 22.)

Pro-Tukipisteen edustaja uskoi, että vain murto-osa ihmiskaupan uhreista päätyy auttamisjärjestelmään Suomessa (Thesslund 19.2.2011, haastattelu). Myös vastaanottokeskuksen edustaja nosti esille ihmiskaupan piilorikollisen luonteen, joka tuo haastetta rikosten ilmitulolle ja paljastumiselle. Tässä esille nousee jo aiemmin käsitelty tunnistamisen ongelma uhrien osalta. (Similä 18.2.2011, haastattelu.)

Auttamisjärjestelmää koskeva kritiikki koskee pääasiallisesti viranomaisten halua puhutella uhreja jo ennen auttamisjärjestelmään hakeutumista. Huolen aiheena on, että poliisi haluaa kuulla uhria ennen auttamisjärjestelmään pääsyä. Tämä voi osaltaan nostaa uhrin kynnystä hakeutua auttamisjärjestelmään, etenkin erityisen haavoittuvassa asemassa olevan uhrin kohdalla. Tällaisia ovat muun muassa ilman dokumentteja maassa olevat siirtolaiset, jotka lähtökohtaisestikin voivat pelätä viranomaisia ja erityisesti poliisia. Haastattelussa Pro-Tukipisteen edustaja kuvaili muissa

maissa olevaa käytäntöä, jossa tietyille järjestöille on annettu valta määritellä asiakkaita ihmiskaupan uhreiksi ja hyväksyä uhreja auttamisjärjestelmään. Tämän kaltainen harkinta-apu voisi olla Suomeenkin hyvä. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu.)

Auttamisjärjestelmän toiminnan osalta tärkeäksi nousee auttamisjärjestelmän palveluiden ja niiden tarjoajien selkeys uhrille. Auttamisjärjestelmä muotoutuu uhrille aina yksilöllisesti. Uhrin tarvittaessa enemmän tukipalveluita, palveluita tarjoavien viranomaisten määrä kasvaa. Tällöin auttamisjärjestelmän ymmärtäminen voi olla uhrille haastavaa ja uhri ei enää välttämättä ymmärrä kaikkia palveluita ja tapahtumia. Autettava saattaa tarvita erityistä apua luottohenkilöltä, jollaisena voi toimia esimerkiksi Pro-Tukipisteen tukihenkilö. Ilman erityistä apua antavaa luottohenkilöä autettava voi jäädä huonompaan asemaan. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu.)

4.2 Harkinta-aika ja oleskelulupa

Harkinta-ajasta ja oleskeluluvasta säädetään ulkomaalaislain 4 luvun 52 a-c §:ssä. Ihmiskaupan uhri voi saada oleskeluluvan Suomesta, jos hän toimii yhteistyössä viranomaisten kanssa. Tätä oleskelulupaa voi edeltää harkinta-aika. (Maahanmuuttovirasto 2010a, 1.) Harkinta-aika ja oleskelulupa perustuvat Euroopan unionin neuvoston niin kutsuttuun uhridirektiiviin 2004/81/EY. Uhridirektiivissä säädetään oleskeluluvasta kolmansien maiden kansalaiselle, jotka tekevät yhteistyötä toimivaltaisen viranomaisen kanssa, ja jotka ovat ihmiskaupan tai laittoman maahantulon avustamisen kohteita. Uhreille tulee ennen oleskelulupaprosessia myöntää harkinta-aika. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 70.)

Harkinta-ajan ja oleskeluluvan avulla halutaan auttaa ihmiskaupan uhreja irtautumaan ihmiskaupparikollisten otteesta (Maahanmuuttovirasto 2010a, 1). Osaltaan näillä toimilla tehostetaan myös ihmiskaupan torjuntaa ja rikollisten kiinni saamista. Jos ihmiskaupan uhri tietää ilmoittautessaan viranomaisille, ettei häntä mahdollisesti kohdella vain laittomasti maahan tullessaan, voi ilmoittautumisen kynnyksen olla matalampi. (HE 32/2006 vp, 5.)

Harkinta-aika voidaan myöntää ihmiskaupan uhrille ennen oleskelulupaprosessia. Harkinta-ajasta säädetään ulkomaalaislain 52 b §:ssä. Harkinta-ajan tarkoituksena on antaa uhrille aikaa toipua kokemuksistaan sekä antaa uhrille mahdollisuus päästä irti rikoksiin syyllistyneiden vaikutuspiiristä ja tehdä päätös viranomaisten kanssa yhteistyöhön ryhtymisestä (HE 32/2006 vp, 9.) Yhteis-

työn tarkoituksena on saada kiinni ihmiskaupparikoksesta epäilty (UlkL 4:52a.1 § 2 k). Harkinta-aikana uhrilla ei ole yhteistyövelvoitetta viranomaisen kanssa (Sisäasiainministeriö 2011a, 33).

Harkinta-ajasta päättää poliisilaitos tai rajaviranomainen. Harkinta-aika on pääsääntöisesti viranomaisaloitteinen, mutta uhri voi myös itse pyytää sitä viranomaisilta. Harkinta-ajan pituus on lyhimmillään 30 päivää ja pisimmillään kuusi kuukautta. Harkinta-ajan aikana uhri oleskelee Suomessa laillisesti. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 76.)

Harkinta-ajan alkamisesta ilmoitetaan uhrille kirjallisesti. Ilmoituksesta käyvät ilmi harkinta-ajan tarkoitus, alkamisajankohta ja kesto. Ilmoituksessa luetellaan myös perusteet, joilla harkinta-aika voidaan keskeyttää. (Maahanmuuttovirasto 2010a, 1.) Jos harkinta-aikaa ei myönnetä, henkilöstä tehdään maasta poistamispäätös, tai ennen harkinta-ajan alkamista tehty maasta poistamispäätös voidaan laittaa täytäntöön. Maasta poistamispäätöksistä voi valittaa. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 76.) Harkinta-aika voidaan keskeyttää, jos ihmiskaupan uhri on vapaaehtoisesti ja omasta tahdostaan solminut uudestaan suhteet ihmiskaupasta epäiltyihin. Keskeyttäminen on mahdollista myös silloin, jos ihmiskaupan uhrin katsotaan vaarantavan yleistä järjestystä, turvallisuutta, kansanterveyttä tai Suomen kansainvälisiä suhteita (UlkL 4:52b.3, 4:36.1 §.) Keskeyttämisestä päättävät kihlakunnan poliisilaitos tai rajaviranomainen ja siitä ilmoitetaan kirjallisesti. Harkinta-aikaa koskevasta päätöksestä tai sen keskeyttämistä koskevasta päätöksestä ei voi valittaa. (Maahanmuuttovirasto 2010a, 1.)

Oleskelulupa on tarkoitettu ulkomaalaisille henkilöille. On hyvä huomata, että oleskelulupa ei koske EU/ETA- eikä Sveitsin kansalaisia. Jos näiden maiden kansalainen on joutunut ihmiskaupan uhriksi, tulee hänen ensisijaisesti oleskeluluvan hakemisen sijaan rekisteröidä oleskeluoikeutensa tai hakea oleskelukorttia poliisilaitokselta. (Maahanmuuttovirasto 2010a, 1.)

Ihmiskaupan uhrille on olemassa kahdenlaisia oleskelulupia. Oleskelulupa voi olla tilapäinen eli B-oleskelulupa tai jatkuva eli A-oleskelulupa. (Maahanmuuttovirasto 2010a, 1.) Oleskeluluvista säädetään ulkomaalaislain neljännen luvun 52 a §:ssä. Ihmiskaupan uhrille voidaan myöntää tilapäinen oleskelulupa, jos ihmiskaupan uhrin oleskelu Suomessa on perusteltua ihmiskaupparikoksen esitutkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn takia ja ihmiskaupan uhri on suostunut tekemään viranomaisten kanssa yhteistyötä ihmiskaupasta epäiltyjen kiinni saamiseksi, eikä ihmiskaupan uhrilla ole enää siteitä ihmiskaupasta epäiltyihin (UlkL 4:52a.1 § 1-3 k). Ihmiskaupan uhrin ollessa erityisen haavoittuvassa asemassa, voidaan oleskelulupa myöntää jatkuvana, vaikka uhrin oles-

kelu Suomessa ei olisi perusteltua rikoksen esitutkinnan tai tuomioistuin käsittelyn takia. Erityisen haavoittavassa asemassa olevalta uhrilta ei myöskään velvoiteta yhteistyötä viranomaisten kanssa. Uhrilla ei kuitenkaan saa olla enää siteitä ihmiskaupasta epäiltyihin. (UlkL 4:52a.2 §.) Erityisen haavoittuvia ovat esimerkiksi naiskaupan uhrin, joiden kotimaahan paluu on pois suljettu rikollisjärjestön aiheuttaman vakavan uhan takia. Myös alaikäisten uhrien kohdalla yhteistyövaatimusta voidaan pitää kohtuuttomana (HE 32/2006 vp, 6,8.) Oleskelulupa voidaan myöntää, vaikkei uhrilla olisi voimassa olevaa matkustusasiakirjaa. Oleskeluluvan hakijan ollessa ihmiskaupan uhri ei myöskään edellytetä turvattua toimeentuloa. (Maahanmuuttovirasto 2010a, 1.)

Ihmiskaupan uhrin tilapäistä oleskelulupaa haetaan poliisilaitokselta. Jos kyseessä on ensimmäinen oleskelulupahakemus ja henkilö on saapunut maahan ilman oleskelulupaa, päätöksen tekee Maahanmuuttovirasto. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 73.) Hakemukseen on syytä liittää kaikki uhrin tilanteesta olevat selvitykset (Maahanmuuttovirasto 2010a, 2). Tilapäinen oleskelulupa ihmiskaupan uhrille myönnetään vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään yhdeksi vuodeksi. Uhrilla on oikeus saada kahden vuoden yhtäjaksoisen oleskelun jälkeen jatkuva A-oleskelulupa, jos uhrin olosuhteet, joiden vuoksi edellinen määräaikainen lupa myönnettiin, eivät ole muuttuneet. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 73.) Oleskelulupa voidaan myös perua, jos käy ilmi, että ulkomaalainen on tietoisesti antanut vääriä tietoja henkilöllisyydestään tai muista asioista, jotka vaikuttivat päätökseen (Maahanmuuttovirasto 2010a, 2).

Harkinta-aikoja on ihmiskaupan uhreille myönnetty vuosien 2006 – 2010 aikana yhteensä neljä kappaletta. Oleskelulupia on vuosien 2006 - 2009 aikana myönnetty ihmiskaupan uhreille yhteensä kahdeksan kappaletta. (Sisäasiainministeriö 2011a, 20.)

TAULUKKO 6. Ihmiskaupan uhrien harkinta-ajat ja oleskeluluvat vuosina 2005 – 2010 (Sisäasiainministeriö 2011, 20.)

	Harkinta-ajat	Oleskeluluvat
2006	1	1
2007	2	0
2008	1	0
2009	0	7
2010	0	-
Yhteensä	4	8

Ihmiskaupan uhreille myönnettävien harkinta-aikojen määrä on ollut hyvin alhainen. Vuosina 2009 – 2010 harkinta-aikoja ei ole myönnetty yhtään. (Sisäasiainministeriö 2011a, 19-20.) Myös Pro-Tukipisteen edustaja toi haastattelussa ilmi, että harkinta-aikaa ei sovelleta Suomessa juuri ollenkaan. Tämän takia he kertovat asiakkailleen ensimmäisenä oleskeluluvasta, eivätkä oikeastaan ollenkaan harkinta-ajasta. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu.) Oleskelulupien määrä on myös alhainen. Vuonna 2006 on myönnetty yksi pysyvä oleskelulupa ja vuonna 2009 tilapäisiä oleskelulupia on myönnetty seitsemälle ihmiskaupan uhreille. Vuoden 2010 oleskelulupatietoja ei ihmiskaupan vastaisessa raportissa ollut. (Sisäasiainministeriö 2011a, 19-20.)

4.3 Hakeutuminen auttamisjärjestelmään

Auttamisjärjestelmään voi hakeutua ihmiskaupan uhri tai henkilö, jonka voidaan olettaa olevan avun tarpeessa ihmiskaupan uhriksi joutumisen takia tai henkilön, jonka voidaan olettaa olevan erityisen avun tarpeessa ihmiskaupparikosta tutkittaessa (Kotouttamislaki 1:2.1 § 5 k). Erityisen avun tarpeessa olevia henkilöitä voivat olla muun muassa ihmiskaupparikoksen todistajat sekä muut avun ja suojelun tarpeessa olevat (Vähemmistövaltuutettu 2010, 39). Uhrin kannalta on tärkeää, että uhri tunnistetaan ihmiskaupan uhriksi. Mikäli uhria ei tunnisteta ihmiskaupan uhriksi, vaan hänet luokitellaan esimerkiksi prostituoiduksi, ei hänellä ole mahdollisuutta päästä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän piiriin. (Roth 2010a, 290.)

Venla Roth tuo ihmiskauppaa käsittelevässä väitöskirjassaan esille, että parituksen ja ihmiskaupan välinen raja on hyvin ohut. Näin ollen myös parituksen uhrit ja muut vakavien rikosten ulkomaalaiset uhrit voitaisiin saattaa auttamisjärjestelmän piiriin. (Roth 2010a, 291.) Pro-Tukipisteen

edustaja kiinnitti haastattelussa huomiota siihen, että auttamisjärjestelmään hyväksyttävien ihmiskaupan uhrien määritelmä on tällä hetkellä hyvin suppea.

Pro-Tukipisteen edustaja kertoi, että kaikki heidän ehdottamansa uhrin on hyväksytty auttamisjärjestelmään. Pro-Tukipiste piti tärkeänä, että auttamisjärjestelmään hyväksyminen perustuisi kokonaisuutenaan uhrin tilanteesta. Heidän mielestään järjestelmään hyväksyttävissä tapauksissa tulisi ottaa muutakin huomioon kuin rikoslain edellyttämät asiat, jos tapauksesta löytyy ihmiskaupan piirteitä muiden asioiden kautta. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu; Thesslund 31.5.2011, sähköposti.) Vastaanottokeskuksen apulaisjohtajan mielestä määritelmä auttamisjärjestelmään otettavista on riittävä. Auttamisjärjestelmään pääsy on helppoa ja siihen pääsemisen kynnys on matala, edellyttäen, että rikoslaissa määritellyt kolme elementtiä ihmiskaupalle täytyvät (Similä 18.4.2011, haastattelu). Nämä elementit ovat tekotapa, keino ja teon tarkoitus. Elementteillä tulee olla yhteys keskenään. (Kimpimäki 2009, 212.) Rikoslain määritelmää käsitellään tarkemmin luvussa 2.3. Myös Keskusrikospoliisin edustajan näkemyksen mukaan auttamisjärjestelmään ottamisen kynnys on tarpeeksi matala ja auttamisjärjestelmä on muotoutunut toimivaksi järjestelmäksi (Koskinen 29.4.2011, haastattelu).

Ihmiskaupan uhri voi tulla auttamisjärjestelmän piiriin auttamisjärjestelmästä vastaavien Oulun ja Joutsenon vastaanottokeskusten aloitteesta, muun viranomaisen aloitteesta ja auttamisjärjestelmään kuuluvan järjestön tai muun toimijan aloitteesta. Aloitteen tekijänä voi myös olla vastaanottokeskuksen johtajan harkinnan mukaan jokin muu kuin edellä mainittu taho. Jos aloitteen tekijänä on viranomainen tai järjestö, tulee aloite tehdä kirjallisesti. Vastaanottokeskukset toivovat kirjallisen esityksen sisältävän henkilön perustiedot, tiedoksianto-osoitteen, perustelut auttamisjärjestelmään ottamiselle, mihin ihmiskauppaepäily perustuu ja auttamisjärjestelmään ehdotettavalta henkilöltä suostumus esityksen tekemiseen allekirjoituksen kera. (Työhallinto 2006, 29; Vähemistövaltuutettu 2010, 50.) Jos uhri tulee järjestelmään poliisin, rajavartiolaitoksen tai Maahanmuuttoviraston ihmiskauppatutkinnan takia, ei erillisiä perusteluja tarvita (Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmä 2007, 20).

Auttamisjärjestelmään ehdotetut uhrin tulevat viranomaisten, vastaanottokeskusten tai kolmannen sektorin kautta. Kolmannen sektorin tekijöistä muun muassa Monika-naiset sekä Pro-Tukipiste ovat ehdottaneet uhreja auttamisjärjestelmään. Yleensä uhria auttamisjärjestelmään esittävältä taholta löytyy parhaimmat tiedot uhrista, sillä uhrin tulee ensin luottaa auttajiinsa. (Similä 15.2.2011, haastattelu; Thesslund 19.2.2011, haastattelu.) Esille nousi, että kynnys auttamisjär-

jestelmään ottamisesta on hyvin matala, jos ehdotuksen esittäjänä on poliisi, rajavartiolaitos tai muu viranomainen (Koskinen 29.4.2011, haastattelu).

Asian tultua vireille auttamisjärjestelmä kerää mahdollisimman kattavasti sen hetkiset tiedot järjestelmään esitetyn uhrin tilanteesta (Vähemmistövaltuutettu 2010, 51). Asian voi laittaa vireille suullisesti viranomaisen suostumuksella (Hallintolaki 6.6.2003/434 4:19.1 §). Kiireellisessä tapauksessa esitys voidaan tehdä suullisesti, ja johtaja tai hänen sijaisensa voi tehdä myös päätöksen suullisesti. Päätös tulee aina vahvistaa kirjallisesti välittömästi virka-ajan alkaessa. (Työhallinto 2006, 29.) Päätökset ovat hallintopäätöksiä, joten ne ovat valituskelpoisia (Similä 18.2.2011, haastattelu).

Auttamisjärjestelmän piirin pääsyn edellytyksenä on aina henkilön oma suostumus (Kotouttamislaki 4a:25c.1 §). Ainoana poikkeuksena tästä ovat alaikäiset ihmiskaupan uhrin. Heihin voidaan tarvittaessa kohdistaa lastensuojelulaissa määriteltyjä suojele- ja rajoitustoimenpiteitä. (Kimpimäki 2009, 264.) Tällainen toimi on huostaanotto, jota voidaan soveltaa lapseen, joka on joutunut lapsikaupan uhriksi (HE 252/2006 vp, 163). Alaikäisen ihmiskaupan uhrin tilanne eroaa täysi-ikäisen uhrin tilanteesta. Tätä käsitellään tarkemmin alaluvussa 4.4.

Auttamista koskevan päätöksen auttamisjärjestelmään ottamisesta tekee vastaanottokeskuksen johtaja (Kotouttamislaki 4a:25c.1 §). Vastaanottokeskuksen johtajan tukena päätöksen teossa toimii moniammatillinen arviointiryhmä, jonka vastaanottokeskuksen johtaja kutsuu koolle (Kotouttamislaki 4a:25e.1, 4a:25f.1 §). Arviointiryhmän tulee koostua vastaanottokeskuksen johtajasta, vähintään yhdestä sosiaalihuollon asiantuntijasta ja terveydenhuollon asiantuntijasta. Siinä tulee olla myös poliisin ja rajatarkastusviranomaisen edustaja. Arviointiryhmä asetetaan maahanmuuttoviraston toimesta aina kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Ennen ryhmän asettamista kuullaan aluehallintovirastoa sekä vastaanottokeskuksen johtajaa. Arviointiryhmän jäsenet toimivat virkavastuulla. (Kotouttamislaki 4a:25e.2 §.)

Arviointiryhmän tehtävänä on ihmiskaupan uhrin avun ja auttamisen tarpeen arvioiminen. Se arvioi myös uhrin sijoittamista ja palveluntarvetta sekä turvallisuusriskejä ja turvallisuustoimenpiteitä. Arviointiryhmä huolehtii viranomaisten ja auttamisjärjestelmän toimijoiden välisestä tiedonkulusta ja osallistuu henkilöiden poistamispäätösten tekemiseen auttamisjärjestelmästä. Vastaanottokeskuksen johtajan tulee kuulla arviointiryhmää ennen henkilön auttamisjärjestelmästä

poistamista. (Kotouttamislaki 4a:25e.4 § 1-4 k; Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmä 2007, 20-21.)

Asian käsittelemiseksi vastaanottokeskuksen johtaja saa antaa arviointiryhmälle ihmiskaupan uhria koskevia henkilötietoja salassapitosäännösten estämättä. Tällöin ihmiskaupan uhrin on täytynyt antaa suostumus tietojen luovuttamiseen tai tietojen luovuttaminen katsotaan välttämättömäksi palvelutarpeen arvioinnin, palvelun järjestämisen tai turvallisuustoimenpiteiden suunnittelun ja järjestämisen vuoksi. Tiedot jäävät arviointiryhmän käyttöön, eivätkä he saa luovuttaa niitä eteenpäin. (Kotouttamislaki 4a:25f.1 §.)

Pro-Tukipisteen edustajan mukaan auttamisjärjestelmään pääseminen on uhrin kannalta tarpeeksi helppoa. Kaikki heidän asiakkaansa, joita on haettu auttamisjärjestelmään, on hyväksytty siihen. Pro-Tukipisteen asiakkaiden keskuudessa auttamisjärjestelmä on yksi ainoista vaihtoehdoista, joilla uhri voi saada riittävää apua tilanteeseensa. (Thesslund 19.4.2011, haastattelu.)

4.4 Auttamisjärjestelmän palvelut

Auttamisjärjestelmä tarjoaa ihmiskaupan uhrille erilaisia palveluita ja tukitoimia. Siihen voi sisältyä oikeudellista sekä muuta neuvontaa, kriisiapua, sosiaali- ja terveystalvueluita, tulkkipalveluja, majoitus- ja asumispalveluita, toimeentulotukea tai vastaanottorahaa ja muuta tarpeellista huolenpitoa sekä turvallisen kotiinpaluun tukemista. Vastaanottoraha on 1.9.2011 voimaan astuvan lain tuoma muutos. Uhrin ikä, asema, fyysinen ja psyykinen tila vaikuttavat palveluiden antamiseen ja niiden järjestämiseen. Näiden tekijöiden muodostamat erityistarpeet otetaan palveluita tarjottaessa huomioon. Huomioon tulee ottaa myös palveluita järjestävien henkilöiden turvallisuus. (Kotouttamislaki 4a:25a.1 §; HE 266/2010 vp, 88.)

Ulkomaalaisille ihmiskaupan uhreille palveluiden tarjoajana toimii vastaanottokeskus. Jos ihmiskaupan uhrilla on pysyvä oleskelulupa tai hän on Suomen kansalainen, on uhrilla kotikunta ja oikeus asumiseen perustuvaan sosiaaliturvaan. Tällöin palveluiden järjestäjänä toimii uhrin kotikunta. Moniammatillinen arviointiryhmä voi tarjota tukea ja apua kunnallisten palveluiden tarjoajalle ihmiskaupan uhrin auttamisessa. (Työhallinto 2006, 31-32.) Vuoden 2011 syyskuun alusta alkaen, kunnalle korvataan kustannukset, joita sille aiheutuu ihmiskaupan uhrille järjestettävistä erityispalveluista ja toimenpiteistä (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386 6:53.1 §).

Vastaanottokeskuksen apulaisjohtajan mukaan palveluiden kirjo on tarpeeksi laaja. Uhrit saavat eri palveluita, jos he tarvitsevat niitä. (Similä 18.2.2011, haastattelu.) Auttamisjärjestelmän palvelut koetaan myös Pro-Tukipisteen edustajan mukaan tarpeeksi laajana. Heidän puolestaan auttamisjärjestelmään hyväksytyt uhrit ovat saaneet palveluita hyvin. He ovat rohkaisseet asiakkaita kysymään tarvitsemaansa palvelua ja auttaneet asiakasta saamaan palvelua, jos hän ei ole itse sitä kyennyt pyytämään. Heidän mukaansa ongelmana ei sinällään ole palveluiden saatavuus, vaan se mistä ja miten palveluita saadaan. Tässä ongelmaksi nousi alueellinen epätasa-arvoisuus. Suurin osa erikoispalveluista on keskittynyt pääkaupunkiseudulle, eikä niitä välttämättä saada tuotettua muualla maassa. Pro-Tukipisteen edustaja toi esille myös viranomaisten tietämättömyyden auttamisjärjestelmästä esimerkiksi terveydenhuollossa. Asiakkaan ollessa auttamisjärjestelmän piirissä, mutta asuessaan eri paikkakunnalla kuin koordinaatiopisteet, ovat viranomaiset olleet tietämättömiä koko auttamisjärjestelmän olemassaolosta. Esille nousivat myös kulttuuri- ja sukupuolisensitiivisyys. Asiakkaiden ollessa eri puolilta maailmaa, voivat kulttuurilliset erot olla suuria, kuten esimerkiksi hengellisyys tai ruumiillisuus. Länsimainen lääketiede voi erota täysin asiakkaan oman kulttuurin tavoista. Ongelmaksi on koettu myös tulkkien käyttö ja tulkkauslaatu. Tulkkien tulisi olla tarvittaessa saatavilla ja tulkkauksen tulisi olla laadullisesti hyvää uhrin kannalta katsottuna. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu.)

4.4.1 Oikeudellinen neuvonta ja oikeusapu sekä hallinnollinen tuki

Auttamisjärjestelmään piiriin hyväksytyt ihmiskaupan uhrit sekä mahdolliset ihmiskaupan uhrit ovat oikeutettuja oikeudelliseen neuvontaan ja oikeusapuun. Niin oikeusapua kuin neuvontaan tulee pyrkiä antamaan ihmiskaupan uhrille mahdollisimman varhaisesta vaiheesta alkaen. Viranomaisen tulee varmistaa, että uhri saa oikeudellista neuvontaa. Jos uhri tarvitsee muuta apua ja neuvontaa, tulee hänet ohjata sitä tarjoavan tahon luokse. (Sisäasiainministeriö 2011a, 44; Sisäasiainministeriö 2008, 8.) Myös henkilön, joka ei ole vielä auttamisjärjestelmän piirissä, on mahdollista saada julkista oikeusapua. Tiedon ja tuen puute voi rajoittaa oikeusapujärjestelmän käyttöhalukkuutta, mutta myös pelko viranomaisia kohtaan rajoittaa oikeusapujärjestelmään pyrkimistä. (Sisäasiainministeriö 2011a, 45.) Pro-Tukipisteen edustaja piti yhtenä tärkeimmistä palveluista oikeudellista neuvontaa. Tämä oli noussut heidän asiakkaidensa osalta merkityksellisimmäksi palveluksi. Oikeudellinen neuvonta on lähtökohtana sille, että asiakkaalla on mahdollisuus saada asiantuntevaa oikeudellista neuvontaa niin oleskelulupa-asioissa kuin rikosprosessissa. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu.)

Oikeusapuun kuuluvat oikeudellinen neuvonta, tarpeelliset toimenpiteet, avustaminen tuomioistuimessa sekä muussa viranomaispalveluissa. Siihen kuuluvat myös vapautus eräistä käsittelyyn liittyvistä menoista, kuten oikeusapulaisissa säädetään. (Oikeusapulaki 1:1.2 §.) Tällaisia käsitteeseen liittyviä menoja ovat muun muassa käsittely- ja kirjaamismaksut (Oikeusapulaki 1:4.1 § 3 k).

Ihmiskaupan uhrille tulee antaa mahdollisimman pian saapumisen jälkeen tietoja muun muassa oikeusavusta. Nämä tiedot tulee antaa uhrin äidinkielellä tai kielellä, jota hänen voidaan olettaa ymmärtävän. Käytännössä poliisi tai rajatarkastusviranomainen antaa uhrille Maahanmuuttoviraston esitteen, jossa kerrotaan mahdollisuudesta päästä oikeusavunpiiriin. Vastaanottokeskukselta uhri saa oikeusapupalveluita tarjoavien toimistojen, järjestöjen ja lakimiesten yhteystietoja. Vastaanottokeskuksessa järjestetään myös yleistä oikeusneuvontaa, joka sisältää yleistä tietoa turvapaikkamenettelystä. (Sisäasiainministeriö 2011b, 23-24.)

Ihmiskaupan uhri kuuluu yleisen oikeusavun piiriin, jos hänellä on kotikunta tai asuinpaikka Suomessa. Jos ihmiskaupan uhrilla on kotipaikkakunta tai asuinpaikka muussa Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa, hän kuuluu yleisen oikeusavun piiriin. Lisäksi oikeusapua saa, jos henkilön asiaa käsitellään Suomen tuomioistuimessa tai jos oikeusapuun on erityinen syy. Oikeusapuun kuuluvaa oikeudellista neuvontaa voidaan käyttää näistä rajoitteista riippumatta helpottamaan kansainvälisluonteisia oikeudenkäyntejä. (Oikeusapulaki 1:2 §.) Pääasiassa vastaanottokeskukset järjestävät oikeusapua kansainvälistä suojelua hakeville henkilöille, kuten ihmiskaupan uhreille. Vastaanottokeskukselle korvataan valtion varoista täysimääräisenä oikeusavun järjestämisestä aiheutuvat kustannukset. Oikeusapupalvelut ostetaan pääasiassa Pakolaisneuvonta ry:ltä, joka on monen vastaanottokeskuksen ensisijainen oikeusapupalveluiden tarjoaja. (Sisäasiainministeriö 2011b, 11,25.)

Ihmiskaupan uhrilla on mahdollisuus saada oikeusapua ihmiskaupan uhrin asemaa ja ihmiskauppaa koskevassa rikosprosessissa sekä esimerkiksi työperäisissä ihmiskauppa asioissa, kuten esimerkiksi palkkasaatavien ja työsuhde-etujen selvittämisen kanssa. Oikeusavun ja neuvonnan tulee ulottua auttamisen kaikkiin vaiheisiin. (Työhallinto 2006, 33.) Oikeusapua annetaan valtion varoista, jos henkilö tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisissa asioissa, eikä hän taloudellisen tilanteensa vuoksi kykene itse maksamaan siitä aiheutuvia kuluja (Oikeusapulaki 1:1.1 §). Ulkomaalaisen asiaa käsiteltäessä voidaan oikeusapua myöntää ilman selvitystä hakijan taloudellisen asemasta. Tällöin käsiteltävä asia tulee olla mainittuna ulkomaalaislaissa. Hallintoasiaa käsiteltäessä ei ulkomaalaisen määrätynä avustajana tarvitse olla julkinen oikeusavustaja. Tällöin mää-

rättynä avustajana voi toimia myös muu henkilö, joka on saanut lakimieskoulutuksen. (UlkL 1:9.2-3 §.) Uhrin prosesseja hoitamassa voi olla monia avustajia, jolloin uhrin oma kuva prosesseista voi olla sirpaleista. Tämän vuoksi vastaanottokeskukset pyrkivät nykyisin siihen, että ihmiskaupan uhrin eri asioita hoitaisi yksi sama avustaja. Tällöin uhri voisi saada paremmin tietoa prosessien kulusta. (Sisäasiainministeriö 2011a, 45.)

Vuonna 2011 ilmestyneen sisäasiainministeriön ohjausryhmän raportti kansainvälistä suojelua hakevan oikeusavusta arvioi oikeusapupalveluiden toteutuvan Suomessa hyvin. Raportista paljastuu, että vastaanottokeskukset kaipaisivat oikeusapupalveluiden järjestämisen kehittämistä ja suurin osa niistä kannattaisi valtakunnallista yhtenäistämistä palveluiden tarjoajan valitsemiseen. (Sisäasiainministeriö 2011b, 31.) Raportissa esiteltiin myös suosituksia palveluiden kehittämiseksi. Tällaisia ehdotuksia oli muun muassa lain säätäminen vastaanottokeskusten tarjoamista oikeusapupalveluista. Tällä saataisiin selkeytettyä rajaa yleisen oikeusneuvonnan ja tietojen antamisen välillä. (Sisäasiainministeriö 2011b, 33.)

Ihmiskaupan uhrit tarvitsevat hallinnollista tukea toimiessaan suomalaisissa olosuhteissa. Hallinnollisella tuella tarkoitetaan tukea, jossa opastetaan asiakasta käyttämään palveluita ja ohjataan eri prosesseissa, kuten asiakirjojen täyttämässä, asiointissa sekä päätöksien saamisessa ja tulkinnassa. (Työhallinto 2006, 34.) Hallintolain 8 §:ssä säädetään, että viranomaisen tulee antaa asiakkaalle maksutonta neuvontaa toimivaltansa rajoissa, sekä vastata asiointia koskeviin kysymyksiin ja tiedusteluihin. Jos asia ei kuulu kyseiselle viranomaiselle, tulee hänen ohjata asiakas oikean viranomaisen luo. (Hallintolaki 1:2.8 §.) Neuvontavelvoitteen noudattaminen mainitaan myös ihmiskaupan vastaisessa tarkennetussa toimintasuunnitelmassa.

Uhri voi myös tarvita neuvontaa ja tulkkausta esimerkiksi päätöksien merkityksen kanssa. Tulkkauksella ja neuvonnalla selvennetään sitä, mitä tietty asia tarkoittaa uhrin kannalta, ja mitä se tarkoittaa Suomen olosuhteissa ja palvelujärjestelmässä. (Työhallinto 2006, 34.) Niin oikeudellista kuin muutakin neuvontaa tulee tarjota uhrille kielellä, jota uhrin on mahdollisuus ymmärtää. Tärkeää on myös esittää asia siten, että uhri ymmärtää sen ja että hänellä on mahdollisuus tehdä sen avulla itseään koskevia päätöksiä. (Sisäasiainministeriö 2008, 8.)

4.4.2 Asuminen, sosiaali- ja terveystalvet, kouluttaminen ja toimeentulo

Ihmiskaupan uhrin asuminen tulee järjestää lähtökohtaisesti aina hänen turvallisuutensa ja toimimisensa huomioon ottaen. Vastaanottokeskukset huolehtivat uhreille järjestettävästä majoituksesta ja sen vaatimista tukipalveluista. Uhrin asuminen voidaan järjestää vastaanottokeskuksissa tai turvakodeissa, tuettuna tai itsenäisenä asumisena. Se, kuinka asuminen järjestetään, on aina uhrikohtaista. (Työhallinto 2006, 34.) Vastaanottokeskuksen edustajan mukaan asumisen järjestäminen ja sosiaalipalvelut ovat auttamisjärjestelmän tärkeimpiä palveluita. Näillä palveluilla autetaan uhria irrottautumaan hyväksikäyttäjästään ja hänen piiristään. (Similä 18.2.2011, haastattelu.)

Vastaanottokeskus järjestää ihmiskaupan uhreille sosiaali- ja terveystalvet joko itse tai ostamalla ne muualta. Tällaisia ovat muun muassa lääkärin, sosiaalityöntekijän, lastensuojelun, turvakotien, kuntoutuksen sekä vammaisuuden vaatimat palvelut. Se, mitä näistä palveluista uhri tarvitsee, määräytyy uhrin yksilöllisen tilanteen perusteella. Myös kotimaahan paluuseen liittyvä henkinen tuki on osa sosiaali- ja terveystalvet. Uhreille tulee lisäksi tarjota mahdollisuus säännölliseen keskusteluun ammattitaitoisen henkilön kanssa. (Työhallinto 2006, 37.) Pro-Tukipisteen mukaan sosiaalinen ja hallinnollinen tuki ovat asiakkaalle tärkeitä osia palveluissa. Näillä kannatellaan uhri pahimpien kriisivaiheiden ylitse. Tässä korostuu uhrin tukena olevan luottamuksellisen henkilön merkitys. Uhri voi kertoa luottamuksellisesti henkilölle asioista pelkäämättä, että tiedot päätyisivät kolmannelle taholle, esimerkiksi viranomaisille. Järjestöjen rooli korostuu luottamuksellisina tuenantajina. (Thesslund 19.2.2011, haastattelu.)

Ihmiskaupan vastaisessa tarkennetussa toimintasuunnitelmassa ihmiskaupan uhreille on tarkoituksena luoda valmiuksia antavia kotoutumista tai paluuta tukevia malleja. Näiden mallien tarkoituksena on mahdollistaa uhrin kotouttamista tai paluuta koskeva koulutus sekä ammatillisen koulutuksen järjestäminen jo uhrin ollessa auttamisjärjestelmässä. Tarkoituksena on myös seurata uhrin sekä hänen läheistensä mahdollisuutta osallistua esi-, perus-, ja ammatilliseen koulutukseen. Uhrin jäädessä Suomeen, pyritään mahdollisuutta koulutukseen varmistamaan. (Sisäasiainministeriö 2008, 9.)

Ihmiskaupan uhrille tulee järjestää toimeentulotuki ja muu tarpeellinen huolenpito (Kotouttamislaki 4a:25a). Ihmiskaupan uhrilla on oikeus toimeentulotukeen, jos hänellä ei ole mahdollisuutta saada toimeentuloa työnteolla, yrittäjätoiminnalla, muiden toimeentulon turvaavien etuuksien avulla,

muista tuloista tai varoista, muulla tavalla tai hän on tuen tarpeessa. Vastaanottokeskus päättää toimeentulotuesta. (Työhallinto 2006, 37.) 1.9.2011 voimaan tulevassa laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädetään, että ihmiskaupan uhrille tulee järjestää toimeentulotuki, vastaanottoraha tai muu tarpeellinen huolenpito. Vastaanottorahaa maksetaan ihmiskaupan uhrille, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa (HE 266/2010 vp, 88,62). Jos ihmiskaupan uhrilla on tilapäinenkin oleskelulupa, on hänellä mahdollisuus tehdä töitä rajattomasti (Maahanmuuttovirasto 2010a, 2). Ihmiskaupan vastaisessa tarkennetussa toimintasuunnitelmassa on korostettu uhrin pääsyä työvoimapalveluiden piiriin. Jos uhrilla on tilapäinen tai jatkuva oleskelulupa, on hänen mahdollista päästä työvoimapalveluiden piiriin. Näiden palveluiden tarjoaminen uhrille koetaan uhrin tukevana toimenpiteenä. (Sisäasiainministeriö 2008, 9).

4.4.3 Paluun järjestäminen

Paluun järjestämisen vastuu- ja toimijatahoina toimivat sisäasiainministeriö, ulkoasiainministeriö, Maahanmuuttovirasto, poliisi, työmarkkina- ja kansalaisjärjestöt, kirkot sekä muut uskonnolliset yhteisöt (Sisäasiainministeriö 2008, 11). Paluun mahdollisuus koskee myös Suomeen palaavia ihmiskaupan uhreja, heidän ollessaan Suomen kansalaisia tai pysyvän oleskeluluvan Suomessa omaavia (Työministeriö 2006, 48). Tilanteisiin on valmistauduttu ennakoimalla yhteistyörakenteita. Koska kansainvälisen kokemuksen mukaan suurin osa ihmiskaupan uhreista on halukkaita palamaan kotimaahansa, on tärkeää pitää mahdollisuutta paluuseen esillä maahan jäämisen ja kotoutumisen ohella. Paluun järjestämisessä tulee myös huomioida uudelleen kotoutuminen sekä uudelleen uhriutumisen estäminen. (Sisäasiainministeriö 2008, 11.)

Turvallisen paluun edellytykset tulee selvittää viranomaisten, järjestöjen sekä henkilön itsensä yhteistyönä. Paluun mahdollisuudesta sekä sen tukemisesta tulisi olla saatavissa materiaalia eri kielillä. (Työhallinto 2006, 47.) Kansainvälisen yhteistyön, viranomaisten ja järjestöjen välisen yhteistyön avulla kehitetään turvallista paluuta varten paluun tukemismenettelyä ja käytäntöä. Vastaanottokeskusten tulee syventää osaamistaan ja rooliaan turvallisen paluun tukemisessa. Tärkeänä roolina vastaanottokeskuksilla on uhrin voimaannuttaminen sekä muu paluuseen valmentaminen. (Sisäasiainministeriö 2008, 11.)

Vastaanottokeskus selvittää paluuseen liittyvän riskiarvioinnin ja huolehtii sen riittävästä dokumentoinnista. Työhallinnon työryhmän mukaan paluuta ei tule toteuttaa ilman ennakkoon tehtyä riski- ja turvallisuusarviointia. (Työhallinto 2006, 47.) Ihmiskaupan vastaisessa tarkennetussa

toimintasuunnitelmassa Maahanmuuttoviraston tavoitteiksi tuli syventää omaa osaamistaan ja rooliaan paluulosuhteiden ja paluun edellytysten tutkimisessa (Sisäasiainministeriö 2008, 11). Riskiarvioinnissa voidaan käyttää apuna eri tahoja, kuten esimerkiksi Keskusrikospoliisia, ulkomaanedustustoja ja kansainvälisiä järjestöjä. Kansainvälisistä järjestöistä hyvänä esimerkkinä on Kansainvälinen siirtolaisjärjestö IOM, jolla on valmiudet toimia apuna ja yhteistyötahona vapaehtoisen paluun järjestämisessä. (Työhallinto 2006, 47.)

Uhrin halutessa nopeaa paluuta ja mikäli tutkinnalliset syyt sen sallivat, tulee selvittää paluun edellytykset ja mahdollisuudet (Sisäasiainministeriö 2008, 11). Turvallinen paluu ei ole aina mahdollinen. Syynä voi olla alueen konfliktit tai muuten epävakaat olosuhteet tai se, että edellytyksiä toimeentuloon ei ole. Nämä syyt voivat aiheuttaa turvallisuusriskin niin palaajalle itselleen kuin hänen läheisilleenkin. (Työhallinto 2006, 47-48.)

Syyskuun alussa astuvan kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain hallituksen esityksen mukaan paluusta aiheutuneista kuluista voidaan korvata kohtuulliset matka- ja muuttokustannukset kotimaahan tai muuhun maahan, mihin uhrin pääsy on taattu. Uhrin on myös mahdollista saada itselleen enintään kahden kuukauden, tai perheelle enintään neljän kuukauden toimeentulotuen perusosan määrää vastaava avustus. Korvausta ja avustusta haetaan siltä vastaanottokeskukselta, jonka asiakkaana uhri on. Vastaanottokeskus toimii näiden myöntäjänä. (HE 266/2010 vp, 88.)

Ihmiskaupan vastaisen tarkennetun toimintasuunnitelman toiminnan aikana 12 ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmässä ollutta henkilöä on palannut toiseen maahan. Joutsenon vastaanottokeskuksessa oli vuonna 2010 meneillään Ihmiskaupan uhrien tuettu paluu – hanke, joka oli Euroopan paluurahaston tukema hanke. Hankkeella haluttiin luoda malli ihmiskaupan uhrien turvalliselle ja tuetulle paluulle. Hankkeen aikana järjestettiin neljälle auttamisjärjestelmään hyväksytylle paluulle. Näille neljälle maksettiin paluuavustusta, jotta heidän uudelleen kotiutumisensa olisi helpompaa. Ihmiskaupan uhrien tuettu paluuta hoidetaan tällä hetkellä osana turvapaikanhakijoille suunnattua vapaaehtoisen paluun hanketta. Hankkeen toteuttajina ovat Kansallinen siirtolaisjärjestö IOM ja Maahanmuuttovirasto. (Sisäasiainministeriö 2011a, 43.)

4.5 Alaikäisen erityistarpeet

Suomessa ilman huoltajaa saapuneista alaikäisistä ihmiskaupan uhreista huolehtii Oulun vastaanottokeskus. Kaikki uhreihin liittyvät toimet tulee tehdä lasten oikeuksia kunnioittaen ja lapsen etua ajatellen sekä lastensuojelulakia ja yleisiä lastensuojelun periaatteita noudattaen. Alaikäistä uhria pidetään niin kauan alaikäisenä, kunnes iästä on saatu muuta tietoa. Jos lapsen iästä ei saada lisää tietoa, ratkaistaan epäselvät tapaukset lapsen edun mukaisesti. (Työhallinto 2006, 38-39; Sisäasiainministeriö 2008, 9-10.)

Kun lapsi on saapunut ilman huoltajiaan Suomeen, aloitetaan huoltajien ja perheen etsintä viipymättä. Tällöin selvitetään myös, ovatko lapsen vanhemmat tai huoltajat osallisia lapsen ihmiskaupan uhriksi päätymiseen. (Sisäasiainministeriö 2008, 9.)

Alaikäiselle määrätään viivytyksettä edustaja, jos hän saapuu ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Edustajaa hakee se vastaanottokeskus, minkä asukkaaksi alaikäinen on merkitty. Hakijana voi toimia myös alaikäisen oleskelukunnan sosiaalilautakunta tai muu vastaava monijäseninen toimielin. Ennen hakemuksen tekemistä tulee lasta kuulla, jos se on lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen mahdollista. Tällöin alaikäisellä on mahdollisuus esittää toiveensa ja mielipiteensä (Kotouttamislaki 5:26.1, 28 §; Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710 6 §). Hakemus toimitetaan sen alueen käräjäoikeudelle, missä vastaanottokeskus sijaitsee. Ennen edustajan määräämistä vastaanottokeskuksen johtaja päättää lasta koskevista asuinpaikka ja muista lapsen henkilökohtaisista asioista. (Kotouttamislaki 5:30, 4:19d.1 §). Tuomioistuimen tulee aina ilmoittaa ilman alaikäisen edustajan määräämisestä ja vapauttamisesta Maahanmuuttovirastolle. Edustaja tulee myös merkitä holhousasioiden rekisteriin, jos lapsella on edustajan hoidettavaa omaisuutta yli 20 000 euron edestä. (Kotouttamislaki 5:31.1-2 §; Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442 7:66.1 § 2 k)

Edustajan tehtäviä voi hoitaa täysivaltainen henkilö. Henkilöltä tulee olla suostumus edustajan tehtävien hoitamiseen. Edustajaksi määrättävän henkilön tulee voida hoitaa tehtävänsä moitteettomasti ja lapsen etua silmällä pitäen. Edustajan tehtäviin ei kuulu lapsen välitön päivittäinen hoito, kasvatus tai muu huolenpito. (Kotouttamislaki 5:26.5, 5:27.1 §.) Edustajan tulee tehtävänsään pitää huolta lapsen edusta, kuitenkin huomioon ottaen lapsen kansallinen, kielellinen, uskonnollinen ja sivistyksellinen tausta. Ennen päätöksen tekemistä asiassa, joka koskee lapsen henkilö tai varallisuutta, tulee edustajan keskustella lapsen kanssa, jos se on lapsen ikään, kehi-

tystasoon ja asian laatuun nähden mahdollista. Päätöstä tehdessään edustajan tulee kiinnittää huomiota lapsen mielipiteisiin ja toivomuksiin asiassa. (Kotouttamislaki 5:26.3-4 §.) 1.9.2011 voimaan astuvassa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetussa laissa on määrätty, että uhri ollessa kaksitoista vuotta tai yli, tulee häntä kuulla itseään koskevassa asiassa. (HE 266/2010 vp, 82.)

Jos ilmenee, että lapsella on huoltaja Suomessa ja jos se on lapsen etujen mukaista, voidaan edustaja vapauttaa tehtävästään. Edustaja voidaan vapauttaa tehtävistään myös silloin, kun hän pyytää sitä, on sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt tai kykenemätön toimimaan tehtävässään tai siihen on jokin muu erityinen syy. Edustajan tehtävä lakkaa edustettavan tullessa täysikäiseksi, edustettavan muuttaessa pysyvästi pois Suomesta, tai kun edustettavalle määrätään huoltaja tai muu laillinen edustaja. Edustajan vapauttamista koskevan hakemuksen voi tehdä edustaja itse, vastaanottokeskus, jonka asukkaaksi lapsi on merkitty, lapsen oleskelukunnan sosiaalilautakunta tai muu vastaava monijäseninen toimielin, 15 vuotta täyttänyt lapsi itse, lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja. (Kotouttamislaki 5:29.1-3 §.)

Alaikäisen uhrin kohdalla tulee menetellä lapsen edun mukaisesti. Tämän vuoksi alaikäisiä uhreja ei saa sijoittaa edes tilapäisesti pidätystiloihin eikä ottaa säilöön, jos epäillään ihmiskaupparikoksen mahdollisuutta. Harkinta-aika voidaan myös myöntää pitkäksi ajaksi, jos se on tarkoituksenmukaista. Oleskelulupa-asiat tulee käsitellä kiireellisenä, jotta tuettaisiin lapsiuhrien turvallisia kasvu- ja kehitysympäristön edellytyksiä. Oleskelulupa-asiassa ei välttämättä edellytetä yhteistyötä viranomaisten kanssa. Lastensuojelun asiantuntija tai lapsipsykiatri arvioi yhteistyön edellytykset. Arvion mukaan päätetään onko yhteistyö kohtuullista. Jos yhteistyö toteutuu, tulee siinä huomioida lapsen ikä ja kehitystaso sekä turvata lapsen edustajan ja sosiaaliviranomaisten osallistuminen prosessin eri vaiheisiin. (Sisäasiainministeriö 2008, 10.)

Alaikäisille uhreille pyritään myös takaamaan pääsy esi- ja perusopetukseen sekä näiden jälkeisiin opintoihin. Opintoja pyritään tukemaan niiden aloittamis- ja suorittamisvaiheissa. Vastaanottokeskuksen arviointiryhmä tarkastelee tarvittaessa uhrin koulunkäyntiä ja turvallisuutta koskevat kysymykset ja käytännön. Käytännön arvioinnissa mietitään, miten toimitaan, jos lapsiuhri esimerkiksi jättää saapumatta välitunnilta takaisin, ja miten tieto tapahtuneesta saavuttaisi vastaanottokeskuksen ja edelleen muut viranomaiset nopeasti. (Sisäasiainministeriö 2008, 10.)

Turvallisuus on ensisijainen tekijä alaikäisen ihmiskaupan uhrin kanssa toimittaessa. Suurimpia riskejä ovat tilanteet, joissa rikolliset yrittävät saada lapsiuhrin takaisin otteeseensa. Tämän vuoksi huomiota kiinnitetään mahdollisen katoamisen uhkaan ja riskiin. Näiden riskien alentamiseksi lapsiuhrin kanssa on mahdollista ottaa käyttöön lastensuojelulain (13.4.2007/417) mukaiset rajoitustoimenpiteet, kuten huostaanotto ja lastensuojelulaitokseen sijoittaminen. (Sisäasiainministeriö 2008, 10.) Lapsen huostaanottoon ryhdytään, jos lapsen kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti hänen terveyttään tai kehitystään tai lapsen huolenpito on puutteellista. Lapsi voi vaarantaa itse terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihkeitä tai tekemällä vakavamman kuin vähäisen rikoksen tai käyttäytymällä edellä mainittuihin tapoihin rinnastettavalla tavalla. (Lastensuojelulaki 9:40.1 § 1-2 k.) Huostaanotossa lapsi sijoitetaan sijaishoitoon, joka voi olla perhehoitoa tai laitoshoidtoa (Työhallinto 2006, 41). Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit ja koulukodit, jotka toimivat avohuollon tukitoimina (Lastensuojelulaki 10:57.1 §).

Alaikäisen ihmiskaupan uhrin palaaminen kotimaahan edellyttää aina huoltajien löytymistä. Alaikäisen uhrin paluun riskiarviointi ja järjestäminen on tehtävä huolella. Uhria ei saa palauttaa olosuhteisiin, joissa hän joutuu tekemiseen ihmiskauppaan syylistyneiden kanssa. Mahdollisuuksien mukaan tulee pitää myös huolta alaikäisen mahdollisuudesta koulunkäyntiin ja ammatin hankkimiseen paluumaassa. (Työhallinto 2006, 39.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA OPPAAN LUOMINEN

Ihmiskaupan uhria pyritään auttamaan Suomessa auttamisjärjestelmällä, josta on säädetty lainsäädännössä. Lainsäädännöllä on pyritty turvaamaan ihmiskaupan uhrin oikeudet ja määrittelemään uhrin velvollisuudet. Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia ihmiskaupan uhrin auttamista Suomessa.

Opinnäytetyössä haettiin vastausta tutkimusongelmiin "Mitä ihmiskauppa on?", "Miten ihmiskaupan uhrin tunnistaa?" ja "Miten auttamisjärjestelmä toimii Suomessa?". Nämä kolme tutkimuskysymystä liittyvät välittömästi toisiinsa. Opinnäytetyön päätavoitteena oli tutkia ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmää ja sen toimivuutta Suomessa. Tutkimusongelmia tarkasteltaessa ja vastauksia etsittäessä olennaisiksi asiasanoiksi aiheen kannalta muodostuivat ihmiskauppa, ihmiskaupan uhri ja auttamisjärjestelmä.

Tutkimusmenetelminä opinnäytetyössä oli lainopillinen ja kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusmenetelmä. Lainopillisen tutkimusmenetelmän kautta haettiin tutkimusongelmiin vastausta kansainvälisten ja kansallisten normien ja lainsäädännön kautta. Opinnäytetyöhön haettiin käytännön näkökulmaa teemahaastatteluiden avulla. Tarkoituksena oli saada eri näkökulmia ihmiskauppaan. Haastateltavina olivat Oulun vastaanottokeskuksen apulaisjohtaja Janne Similä, Pro-Tukipisteen ihmiskaupan vastaisen toiminnan kehittämiskoordinaattori Essi Thesslund sekä Keskusrikospoliisin tiedusteluosaston rikosylikonstaapeli Petri Koskinen. Kaikki haastateltavat vastasivat samoihin kysymyksiin, mutta haastatteluissa jätettiin tilaa myös avoimelle keskustelulle ja kommenteille.

Haastatteluista sovittiin riittävän ajoissa ja haastattelukysymykset toimitettiin kaikille haastateltaville etukäteen. Oulun vastaanottokeskuksen apulaisjohtajan haastattelu toteutettiin Oulun vastaanottokeskuksessa. Koska Pro-Tukipisteen ja Keskusrikospoliisin edustajat työskentelivät pitkän välimatkan päässä, ei haastatteluja pystytty toteuttamaan kasvokkain. Pro-Tukipisteen haastattelu toteutettiin puhelimitse ja Keskusrikospoliisin haastattelu toteutettiin haastateltavaan pyynnöstä sähköpostitse. Suurin anti haastatteluilla saatiin ihmiskaupan auttamisjärjestelmään ja sen toimintaan liittyviin kysymyksiin.

Opinnäytetyön tutkimusongelmiin löydettiin vastaukset tarkastelemalla kansainvälisiä ja kansallisia normeja ja lainsäädäntöä. Opinnäytetyön toinen alaluku pohjautuu täysin näihin lähteisiin. Luvussa pyritään vastaamaan opinnäytetyön ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ”Mitä ihmiskauppa on?”. Suomen lainsäädännössä ihmiskaupparikoksen määritelmä on rikoslaisissa (39/1889). Rikoslaisissa ihmiskaupparikos määritellään kolmen elementin kautta kuten kansainvälisissä sopimuksissakin. Rikoslain määritelmä pohjautuu ensimmäiselle ihmiskaupan juridiselle määritelmälle, joka on Yhdistyneiden Kansakuntien Palermon lisäpöytäkirjassa. Nämä kolme elementtiä ovat tekotapa, keino ja teon tarkoitus. Kaikkien elementtien kesken tulee olla yhteys. Ihmiskaupan uhrin määritelmä löytyy ulkomaalaislaista (301/2004). Ulkomaalaislain mukaan ihmiskaupan uhrin on ulkomaalainen henkilö, jonka voidaan olettaa perustellusti joutuneen ihmiskaupan uhriksi. Kansallisia säädöksiä käsiteltiin alaluvussa 2.3.

Tutkimusongelmaan ”Miten ihmiskaupan uhrin tunnistaa?”, haettiin vastausta pääasiallisesti ihmiskaupan vastaisen tarkennetun toimintasuunnitelman avulla. Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma valikoitui lähtökohdaksi, koska muut ihmiskaupan uhrista annetut ohjeet sisältävät samat kysymykset kuin tarkennettu toimintasuunnitelma tai siinä olevat kysymykset pohjautuvat tarkennettuun toimintasuunnitelmaan. Ihmiskaupan uhrin tunnistamisessa tärkeintä onkin oikeiden kysymysten esittäminen uhrille. Tunnistamisessa tärkeää työtä tekee myös kolmannen sektorin etsivä työ. Etsivässä työssä pyritään havaitsemaan ja tunnistamaan ihmiskaupan uhreja, jotta auttamistyö voitaisiin aloittaa. Uhrin tunnistamiseen liittyvään tutkimuskysymykseen pyrittiin vastaamaan pääluvussa 3.

Tunnistaminen liittyy olennaisesti opinnäytetyön kolmanteen ja tärkeimpään kysymykseen ”Miten auttamisjärjestelmä toimii Suomessa?”. Auttamisjärjestelmästä ja sen toiminnasta on säädetty maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetussa laissa (493/1999). Laissa säädetään kuinka auttamisjärjestelmään pääsee ja miten se toimii. Vastaanotokeskuksen johtajalla on suuri vastuu, koska hän päättää sekä auttamisjärjestelmään otettavista henkilöistä että siitä poistettavista henkilöistä. Laki määrittelee, että auttamisjärjestelmä tarjoaa palveluita ja tukitoimia, jotka voivat koskea oikeudellista ja muuta neuvontaa, kriisiapua, sosiaali- ja terveystukitoimia, tukipalveluja, muita tukipalveluja, majoitusta, asumista, toimeentulotukea, muuta tarpeellista huolenpitoa sekä turvallisen paluun tukemista. Palvelut ja tukitoimet muokataan aina jokaisen ihmiskaupan uhrin tarpeiden mukaan, koska uhrien tarpeet voivat erota toisistaan. Näin ollen uhrien saamat palvelut voivat poiketa toisistaan huomattavasti. Auttamisjärjestelmää on käsitelty pääluvussa 4.

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Oulun vastaanottokeskus. Vastaanottokeskus toteuttaa vuonna 2011 turvapaikanhakijan oikeusinfo-hankkeen. Turvapaikanhakijan oikeusinfo-hankkeen tarkoituksena on yhdenmukaistaa ja esittää kattavasti turvapaikanhakijoille annettavaa oikeudellista neuvontaa. Turvapaikanhakijoiden oikeusinfo-hankkeen tarkoituksena on tuottaa turvapaikanhakijoita varten oikeudellista informaatiota antava DVD sekä opas viranomaisille ja muille tahoille, jotka työskentelevät turvapaikanhakijoiden kanssa.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa käsikirjoitus oppaan ihmiskauppaosuutta varten. Tarkoituksena on yhdenmukaistaa ja esittää kattavasti ihmiskauppaa koskeva lainsäädännöllinen puoli. Opinnäytetyön keskeiseksi tavoitteeksi asetettiin toimeksiantajan pyynnöstä auttamisjärjestelmän toiminnan tutkiminen.

Opinnäytetyön tuotoksena oleva, opasta varten laadittu käsikirjoitus, eroaa opinnäytetyöraportista jonkin verran lähteidensä osalta. Opas on tarkoitus ottaa käyttöön vuonna 2012, jolloin voimassa ei enää ole kotouttamislakia vaan tämän lain on korvannut 1.9.2011 voimaan astuvat lait kotouttamisen edistämisestä ja kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta. Tämän takia opinnäytetyön raportissa olevat viittaukset kotouttamislakiin on opasta varten luodussa käsikirjoituksessa korvattu viittauksilla uusiin lakeihin. Ihmiskauppaa koskevaa lainsäädäntöä on pääasiallisesti vain laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta.

Turvapaikanhakijan oikeusinfo-hanketta varten tehdään neljä opinnäytetyötä, joista ihmiskaupan uhrin auttaminen on yksi. Muut opinnäytetyöt ovat Annukka Karppisen ja Meeri Kukkosen tekemä normaali turvapaikkamenettely, Satu Jurmun ja Susanna Koivulan nopeutettu turvapaikkamenettely sekä Mari Pirkolan tekemä ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettely. Kaikkien opinnäytetöiden tarkoituksena on tuottaa selkeä ja kattava lainopillinen käsikirjoitus oikeusinfo-opasta varten.

Koska opasta varten tuotetaan neljä eri käsikirjoitusta, sovimme toimeksiantajan ja opinnäytetöiden tekijöiden kanssa käsikirjoituksen rakenteesta ja jäsentelystä. Valmis opas jakautuu eri osaluokkiin. Tämän vuoksi myös käsikirjoitus sitä varten on koottu johdonmukaisesti eri aihealueista, eikä eri opinnäytetöiden tuottamiin osioihin. Koska opinnäytetöiden tuottamat käsikirjoitukset käsittelevät osittain samoja asioita, viitataan myöhemmissä osiossa aiemmin jo ilmenneisiin asioihin. Esimerkiksi oleskeluluvat käsitellään oppaan alussa, eikä niitä enää toisteta uudestaan käsi-

kirjoituksen ihmiskauppaosuudessa, vaan osuudessa viitataan oppaan sivuun, josta oleskelulupa koskeva tieto löytyy.

Tämän opinnäytetyön liitteenä on ihmiskauppaa käsittelevä käsikirjoitus. Liitteessä on myös koko oppaan sisällys, joten lukijan on näin ollen mahdollista nähdä koko oppaan käsikirjoituksen rakenne. Valmis opas on tarkoitus julkaista vuonna 2012, ja näillä näkymin sen sähköisinä tallennuspaikkoina toimivat Maahanmuuttoviraston Internet-sivut ja Manu-käsikirja. Kirjallisten painotuotteiden jakelusta ei opinnäytetyön valmistuessa ollut vielä päätöstä, mutta sitä voi tiedustella Oulun vastaanottokeskukselta ja Maahanmuuttovirastolta.

6 POHDINTA

Opinnäytetyö käsittelee ihmiskaupan uhrin auttamista Suomessa. Opinnäytetyön tarkoituksena ei ollut tutkia ihmiskaupan eri muotoja, vaan käsitellä ihmiskaupan uhrin tunnistamista ja auttamista Suomessa. Aihe vaikutti todella mielenkiintoiselta ja ajankohtaiselta. Opinnäytetyö on toiminnallinen ja sen tuloksena syntyi käsikirjoitus Turvapaikanhakijan oikeusinfo-hankkeen oppaan ihmiskauppaosuutta varten. Opinnäytetyön tekeminen olemassa olevaa tarkoitusta varten lisäsi mielenkiintoani aihetta kohtaan.

Opinnäytetyön kannalta onnistuin hyvin löytämään keskeisiä lähteitä. Koska opinnäytetyö on lainopillinen, perustui se pääasiassa lainsäädäntöön ja muihin normeihin. Ainoana ongelmana olivat 1.9.2011 voimaan astuvat uudet lait, joista kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta olevaa lakia ei ole vielä vahvistettu. Tästä johtuen tämän lain sijasta on käytetty sen esityötä, Hallituksen esitystä eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (266/2010 vp). Koska raportti ja sen tuotteena syntyvä käsikirjoitus opasta varten kirjoitettiin eri ajankohtia varten, on raportti kirjoitettu nykyisen lainsäädännön mukaan ja käsikirjoitus uuden lainsäädännön mukaan.

Kirjallisuutta opinnäytetyötä varten löytyi niukasti. Kirjallisuus käsitteli pääasiassa ihmiskaupan uhrin määritelmää, mutta ei juuri muita opinnäytetyön kannalta merkityksellisiä aiheita. Määritelmästä olevat kirjalliset teokset pohjautuivat Yhdistyneiden Kansakuntien Palermon sopimukseen ja sen lisäpöytäkirjaan.

Ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ei ole säädetty minkäänlaista lainsäädäntöä, vaan se perustuu siitä annettuihin ohjeistuksiin. Toimeksiantajan kanssa sovittiinkin, ettei tunnistaminen ole pääosassa raportissa eikä myöskään käsikirjoituksessa ongelmallisuutensa vuoksi. Hyvänä lähteenä tunnistamisesta koin ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman tarkennetun version, jossa käsiteltiin kysymyksiä, joiden avulla tunnistaminen voi tapahtua. Ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmä on käynnistynyt vuonna 2006. Koska auttamisjärjestelmä on suhteellisen tuore ilmiö, ei siitä löytynyt minkäänlaista kirjallisuutta. Ainoina lähteinä auttamisjärjestelmälle olivat lainsäädäntö sekä erilaiset ohjausryhmien raportit. Koska auttamisjärjestelmä on ollut vasta muutamia vuosia toiminnassa, ei sen piirissä ole ehtinyt olla merkittävästi asiakkaita, eikä siitä näin ollen ole vielä kovin runsaasti kokemuksiakaan.

Alkuvaiheessa perehdyin Anniina Jokisen, Natalia Olluksen ja Minna Viuhkon kirjoittaman Ehdolla millä hyvänsä: Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa - raporttiin. Raportti herätti mielenkiintoni aihetta kohtaan ja kuvaa hyvin tämänhetkistä tilannetta Suomessa. Yritin käyttää lähteitä mahdollisimman monipuolisesti, mutta pääasiassa jouduin turvautumaan lainsäädäntöön, koska muita kirjallisia lähteitä oli niukasti tarjolla. Lähteistä erityisen tarpeelliseksi osoittautui ihmiskaupan vastaisen ohjausryhmän loppuraportti Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman toimeenpanon arvioinnista, sekä suosituksista ihmiskauppaa koskevan lainsäädännön ja toimenpiteiden kehittämiseksi. Tästä raportista sain erittäin paljon ajankohtaista tietoa ihmiskaupasta, muun muassa erilaisien tilastojen muodossa.

Suurin ongelma opinnäytetyössä oli aiheen rajaus. Aloitusseminaarissa aiheen rajaus ei ollut kunnossa ja se tarkentuikin vasta aloitusseminaarin jälkeen. Opinnäytetyöprosessin aikana myös opinnäytetyön nimi tarkentui nykyiseen muotoonsa. Opinnäytetyöraportissani olen erityisen tyytyväinen tunnistamis- ja auttamisjärjestelmää käsitteleviin lukuihin, joihin löysin tietoa kohtuullisesti. Varsinkin haastattelut toivat lisää tietoa aihealueesta. Koska tunnistaminen ja auttamisjärjestelmän toiminta ovat vielä aika säätelemättömiä, olisi näissä hyvä jatkotutkimuskohde. Koska useat ihmiskaupan asiantuntijat ovat tuoneet esiin tarpeen ihmiskaupan erillislainsäädännöstä, on sen säätäminen tulevaisuudessa mahdollista. Mikäli näin käy, olisi mielenkiintoista tutkia, minkälaisia vaikutuksia uudella lainsäädännöllä tulisi olemaan.

Aikataulullisesti opinnäytetyö pysyi suunnitellussa. Aikataulu oli jo alussa tiukka, koska opinnäytetyöprojekti aloitettiin helmikuussa 2011 ja sen tuli olla valmis toukokuun 2011 lopussa. Aikataulullisesti opinnäytetyön tekeminen muiden opintojen lomassa ei ollut paras mahdollinen valinta. Koin aikataulullisen tiukkuuden erityisen haastavana haastattelujen toteuttamisen yhteydessä. Koska haastattelut tuli suorittaa ohjausseminaarin jälkeen ja ohjausseminaari oli huhtikuun 8. päivänä, oli niille aikaa rajoitetusti. Tämän vuoksi valitsinkin haastateltaviksni vain kolme henkilöä. Jos aikataulu olisi ollut väljempi, olisi ollut kiinnostavaa haastatella vielä työperäisen ihmiskaupan asiantuntijaa.

Opinnäytetyön aihe oli minusta erittäin mielenkiintoinen ja onnistunut valinta. Opinnäytetyön tekemistä motivoi tavoite tuottaa oma osuuteni käsikirjoituksesta yhteisen aikataulun puitteissa. Aikataulullisesti opinnäytetyöprosessi oli tiukka, mutta osaltaan se antoi energiaa tehdä työtä ahkerasti. Opinnäytetyöprosessin aikana huomasin suunnittelun tärkeyden prosessin kannalta. Oman oppimiseni kannalta pidän tärkeänä sitä, että opin kuinka tärkeää rajauksen tekeminen on.

Olen erittäin tyytyväinen raporttiin ja sen rakenteessa siihen, että se vastaa tutkimuskysymyksiin. Tärkeää minusta on, että pääsin tekemään opinnäytetyöni aiheesta, joka on ajankohtainen ja mielenkiintoinen. Uskon, että minulle on tulevaisuudessa hyötyä opinnäytetyöstäni ja sen tekemisen myötä kehittyneestä osaamisesta liittyen ihmiskauppaan. Huomasin myös opinnäytetyötä tehdessäni, että taitoni soveltaa ja tulkita lakeja sekä niiden esitöitä kehittyi paremmaksi.

Koin tärkeäksi varata kalenteriin aikaa, jolloin keskityin vain ja ainoastaan opinnäytetyön tekemiseen, sulkien muut opiskeluun liittyvät asiat ulkopuolelle. Koska opinnäytetyöt tehtiin poikkeavasti suuremmassa ryhmässä, käytimme uudenlaisia työskentelytapoja. Mielestäni kokonaisuudessaan ryhmämme työskentely toimi hyvin ja saimme asiat hoidettua erittäin hyvällä tavalla.

LÄHTEET

Council of Europe Convention.2005. Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings and its Explanatory Report (Warsaw, 16.V.2005) Council of Europe Treaty Series - No. 197. Hakupäivä 20.3.2011,
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Convntn/CETS197_en.asp#TopOfPage.

Council of Europe.2011a. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms CETS No.: 005. Hakupäivä 20.3.2011,
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=7&DF=20/03/2011&CL=ENG>.

Council of Europe.2011b. Status of Signature and Ratification of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings as of today (entered into force 1 February 2008) . Hakupäivä 19.3.2011, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Flags-sos_en.asp.

Europa. 2009.Dublin II-asetus. Hakupäivä 31.3.2011,
http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/l33153_fi.htm.

Europa. 2011. Perustietoa sopimuksesta. Hakupäivä 8.4.2011,
http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_fi.htm.

Euroopan unionin neuvoston asetus niiden perusteiden ja menettelyjen vahvistamisesta, joiden mukaisesti määritetään kolmannen maan kansalaisen johonkin jäsenvaltioon jättämän turvapaikkahakemuksen käsittelystä vastuussa oleva jäsenvaltio 18.2.2003 N:o 343/2003, EUVL L 50, 25.2.2003. Hakupäivä 31.3.2011, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:050:0001:0010:FI:PDF>.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta HE 266/2010 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 34/2004 vp.

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain sekä ulkomaalaisrekisteristä annetun lain 5 ja 10 §:n muuttamisesta HE 32/2006 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi annetun hallituksen esityksen (HE 28/2003 vp) täydentämisestä HE 151/2003 vp.

Ihmiskauppa.fi.2011a. Ihmiskauppa rikoksena Suomessa. Hakupäivä 4.3.2011
http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_tietoa/ihmiskauppa_rikoksena.

Ihmiskauppa.fi. 2011b. Haetko apua?. Hakupäivä 27.3.2011,
http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_apua/.

Ihmiskauppa.fi.2011c. Joutsenon ja Oulun vastaanottokeskukset. Hakupäivä 23.3.2011
http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_apua/uhrien_auttamisjarjestelma.

Ihmisoikeudet 2000-luvulla: sopimuksia ja asiakirjoja.2002. Helsinki: Edita, 2002.

Ihmisoikeudet.net.2010. Orjuuden ja pakkotyön kielto. Hakupäivä 19.3.2011,
<http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=orjuuden-ja-pakkotyon-kielto>.

Jokinen, A, Ollus, N & Viuhko, M.2011. HEUNI: Ehdolla millä hyvänsä, Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta 29.09.2006/71.

Kansainvälisen työjärjestön pakollinen työ-yleissopimus 44/1935.

Kimpimäki, M. 2009. Haureuden harjoittajista ihmiskaupan uhreihin prostituution, parituksen ja ihmiskaupan oikeudellinen sääntely. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Koskinen, P., rikosylikonstaapeli, Keskusrikospoliisi, tiedusteluosasto. Haastattelu sähköpostitse 29.4.2011.

Laki holhustoimesta 1.4.1999/442.

Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386.

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493.

Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä 22.12.2006/1233.

Laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta 13.7.2001/660.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Maahanmuuttovirasto.2010a. Oleskelulupa ihmiskaupan uhreille. Hakupäivä 15.2.2011

<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?article=3497&search=true>.

Maahanmuuttovirasto. 2010b. Ohje turvapaikanhakumenettelystä tapauksissa, joissa kansainvälistä suojelua Suomesta hakenut henkilö on mahdollinen ihmiskaupan uhri, annettu 14.10.2010.

Dnro: 91/0032/2010. Sisäinen lähde.

Oikeusapulaki 5.4.2002/257.

Ojanen, T.2010. EU-oikeuden perusteet. Helsinki: Edita.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Roth, V. 2010a. Defining Human Trafficking, Identifying Its Victims. Turku : Turun yliopisto.

Roth, V. 2010b. Ihmiskaupasta suomalaisessa työelämässä. Hakupäivä 15.2.2011, <http://www.edilex.fi.ezp.oamk.fi:2048/lakikirjasto/7378.pdf>.

Similä, J, apulaisjohtaja, Oulun Vastaanottokeskus. 2011. Haastattelu 18.2.2011 Oulun Vastaanottokeskus, Heikinharju.

Similä, J., apulaisjohtaja, Oulun vastaanottokeskus. VL: kainulaisen oppari. Sähköpostiviesti, k8kala00@students.oamk.fi 5.5.2011.

Sisäasiainministeriö. 2008. Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma. Hakupäivä 3.2.2011, [http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/612D9FA200D721F4C22574DB004AC8E5/\\$file/272008.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/612D9FA200D721F4C22574DB004AC8E5/$file/272008.pdf).

Sisäasiainministeriö. 2011a. Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman toimeenpanon arviointi sekä suositukset ihmiskauppaa koskevan lainsäädännön ja toimenpiteiden kehittämiseksi Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmän loppuraportti. Hakupäivä 8.4.2011, [http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/6167B821E8A71DF4C225786A001E834F/\\$file/172011.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/6167B821E8A71DF4C225786A001E834F/$file/172011.pdf).

Sisäasiainministeriö. 2011b. Kansainvälistä suojelua hakevalle annettava oikeudellinen neuvonta ja oikeusapu. Hakupäivä 29.4.2011, [http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/0C9D23264636A21DC2257855004A9F86/\\$file/122011.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/0C9D23264636A21DC2257855004A9F86/$file/122011.pdf).

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.

Thesslund, E., kehittämiskoordinaattori, Pro-Tukipiste. 2011. Puhelinhaastattelu 19.2.2011. Tekijän hallussa.

Thesslund, E. kehittämiskoordinaattori, Pro-Tukipiste. VS: Ihmiskauppa opinnäytetyö. Sähköpostiviesti, k8kala00@students.oamk.fi 31.5.2011.

Työhallinto. 2006. Ihmiskaupan uhrien auttaminen Työryhmän ehdotus palvelujen ja tukitoimien toteuttamiseksi. Hakupäivä 4.3.2011,
[http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/27a8d1dfe529827dc22573b800413cdb/\\$file/thj368_ihmiskaupan_uhrien_auttam.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/27a8d1dfe529827dc22573b800413cdb/$file/thj368_ihmiskaupan_uhrien_auttam.pdf).

Ulkoasiainministeriö. 1999. Ulkoasiainministeriön ilmoitus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla 20.5.1999/63. Hakupäivä 19.3.2011,
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>.

Ulkoasiainministeriö. 2010a. Eurooppatiedotus.fi: Euroopan parlamentti. Hakupäivä 19.3.2011,
<http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?nodeid=37798&contentlan=1&culture=fi-FI>.

Ulkoasiainministeriö. 2010b. Eurooppatiedotus.fi: Euroopan unionin neuvosto. Hakupäivä 19.3.2011,
<http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?nodeid=37796&contentlan=1&culture=fi-FI>

Ulkoasiainministeriö. 2011a. Ihmiskauppa ja ihmisoikeudet. Hakupäivä 5.5.2011,
<http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=43914&contentlan=1&culture=fi-FI>.

Ulkoasiainministeriö. 2011b. Lasten oikeudet kehitysyhteistyössä. Hakupäivä 16.5.2011,
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=43738&contentlan=1&culture=fi-FI>
Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.

UNODC. 2008. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. 2008. Hakupäivä 19.3.2011,
<http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/countrylist-traffickingprotocol.html>.

Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmä. 2007. Ohjausryhmän ehdotus ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman tarkentamiseksi. Hakupäivä 18.3.2011,
http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/ihmiskaupan_vastainen_toimsuunn.pdf.

Vähemmistövaltuutettu. 2011a. Ihmiskauppa Suomessa. Hakupäivä 7.5.2011,
<http://www.intermin.fi/intermin/vvt/home.nsf/pages/970C5A242374023CC225768000312D48?opendocument>

Vähemmistövaltuutettu. 2011b. Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen. Hakupäivä 4.3.2011,
<http://www.intermin.fi/intermin/vvt/home.nsf/pages/691B78B40B9008B4C2257680003213EC?opendocument>.

Vähemmistövaltuutettu. 2010. Kansallisen ihmiskaupparaportoin kertonus 2010. Hakupäivä 2.2.2011,
[http://www.vahemmistovaltuutettu.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/Ihmiskaupparaportti%202010_suomi_nettiversio/\\$file/Ihmiskaupparaportti%202010_suomi_nettiversio.pdf](http://www.vahemmistovaltuutettu.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/Ihmiskaupparaportti%202010_suomi_nettiversio/$file/Ihmiskaupparaportti%202010_suomi_nettiversio.pdf).

Yleissopimus lapsen oikeuksista 21.08.1991/60.

Yle Uutiset. 2011. Ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö lisääntyy siivousalalla. Hakupäivä 7.5.2011,
http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2011/05/ulkomaalaisten_tyontekijoiden_hyvaksikaytto_lisaantyy_siivou salalla_2568705.html.

LIITTEET

- LIITE 1 Haastattelukysymykset
- LIITE 2 Ihmiskauppa-osion käsikirjoitus opasta varten

Henkilötiedot

Nimi

Työtehtävä

Organisaatio

Saako nimeäsi käyttää opinnäytetyön raportissa:

Ihmiskaupan ilmeneminen Suomessa

Oletko törmännyt ihmiskauppaan työsi kautta? Jos, niin missä yhteydessä?

Kuinka yleistä uskot ihmiskaupan olevan Suomessa?

Osaatko nimetä yleisintä kaupunkia/rajaa, missä ihmiskaupan uhreiksi joutuneita paljastuu eniten?

Ovatko uhrin useimmiten työperäisen vai seksuaalisen ihmiskaupan uhreja?

Millä aloilla uhrin ovat yleensä työskentelevät?

Mistä maista uhrin ovat yleensä kotoisin?

Mitkä ovat yleisimpiä keinoja, joita hyväksikäyttäjä käyttää kontrolloidakseen uhrin Suomessa?

Uhrin ohjautuminen auttamisjärjestelmään

Oletko ohjannut uhreja auttamisjärjestelmään työssäsi? Mikäli olet, onko uhreja ollut helppo neuvota turvautumaan järjestelmään?

Onko auttamisjärjestelmään pääseminen mielestäsi tarpeeksi helppoa?

Tulisiko auttamisjärjestelmään hakeutumista mielestäsi muuttaa? Jos, niin millä tavoin esimerkiksi.

Auttamisjärjestelmän toiminta

Onko auttamisjärjestelmä mielestäsi tarpeeksi selkeä uhrille? Ellei, niin mitä parannettavaa siinä mielestäsi on?

Ovatko sen palvelut hyvin auttamisjärjestelmään hyväksytyjen saatavissa? Mikäli eivät ole, niin miten niiden saatavuutta tulisi mielestäsi parantaa?

Tarjoaako auttamisjärjestelmä tarpeeksi erilaisia palveluita? Jos ei, miten sitä mielestäsi tulisi kehittää?

Mikä auttamisjärjestelmän palveluista on mielestäsi merkityksellisin?

Ihmiskaupan rikosoikeudellinen puoli

Vastaako rikoslaisissa oleva ihmiskaupan määritelmä mielestäsi riittävän tarkasti ihmiskauppaa?

Rikoslaki 25:3

Joka

- 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa,
- 2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,
- 3) maksamalla korvauksen toista vallassaan pitävälle henkilölle tai
- 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen

ottaa toisen valtaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi taloudellisessa hyötymistarkoituksessa, on tuomittava *ihmiskaupasta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa valtaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty.

Yritys on rangaistava.

Tulisiko ihmiskauppaa ja ihmiskaupan uhreja koskeviin lakeihin tehdä muutoksia? Mikäli tulisi niin millaisia?

Ovatko ihmiskauppaa koskevat lait mielestänne tarpeeksi uhrilähtöisiä?

Lopuksi

Onko vielä jokin asia, jonka haluat ihmiskauppaa liittyen tuoda esille?

Kiitos osallistumisestasi haastatteluun!

**TURVAPAIKANHAKIJAN OIKEUSINFO
OPAS**
Ihmiskauppa-osion käsikirjoitus

SISÄLLYS

LYHENTEET	4
1 TURVAPAIKANHAKIJA	5
2 TURVAPAIKKAMENETTELY	6
Turvallinen alkuperämaa	6
Ilmeisen perusteeton hakemus	7
Uusintahakemus	7
Lapsen etu	8
Edustaja	10
2.1 TURVAPAIKKAHAKEMUS	12
Hakemuksen vireillepano	12
Hakemuksen rekisteröinti	13
Hakemuksen peruuttaminen ja sen raukeaminen	14
Vapaaehtoinen paluu	15
2.2 HENKILÖLLISYYDEN, MATKAREITIN JA MAAHANTULON SELVITYS	15
Sormenjälkien tarkastus	15
Hakemuksen tutkimatta jättäminen	16
Turvallinen turvapaikkamaa	16
Hakija voidaan lähettää toiseen valtioon	16
Turvapaikkakuulustelu	17
Viranomaisen toimenpiteet tutinnan jälkeen	18
Säilöönnotto	18
Muut turvaamistoimet	18
2.3 TURVAPAIKKAPUHUTTELU	19
Puhuttelussa läsnä olevat henkilöt	20
Turvapaikkapuhuttelun kulku	21
Turvapaikkapuhuttelun pöytäkirja	22
2.4 ILMAN HUOLTAJAA TULLEEN ALAIKÄISEN TURVAPAIKKAMENETTELYN ERITYISPROSESSIT	23
Jäljittäminen	27
Suomen Punaisen Ristin (SPR) henkilöhaku	29
3 TURVAPAIKKAPÄÄTÖS	30
Päätöksen tiedoksianto	31

3.1 MYÖNTEINEN PÄÄTÖS	31
Kotouttaminen	32
Kuntaan sijoittaminen	32
3.2 KIELTEINEN PÄÄTÖS JA KÄÄNNYTYS	33
Turvapaikanhakijan avustaminen muutoksenhaussa	35
Valittaminen hallinto-oikeuteen	35
Valituksen käsitteleminen hallinto-oikeudessa	36
Luvanvarainen valittaminen korkeimpaan hallinto-oikeuteen	38
Valittaminen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen	38
5 VASTAANOTTOKESKUS JA SEN PALVELUT	39
Majoitus	41
Sosiaali- ja terveystalvelut	42
Vastaanotto- ja käyttöraha	43
Työ- ja opintotoiminta	44
6 IHMISKAUPAN UHRIT	45
6.1. IHMISKAUPPAA SÄÄTELEVÄT SOPIMUKSET JA LAINSÄÄDÄNTÖ	45
Kansainväliset sopimukset	46
Euroopan alueen sopimukset	47
Suomen kansallinen lainsäädäntö	49
6.2 IHMISKAUPAN UHRIN TUNNISTAMINEN	50
Etsivä työ	50
6.3 AUTTAMISJÄRJESTELMÄ	51
Harkinta-aika	51
Auttamisjärjestelmään hakeutuminen	52
Auttamisjärjestelmän palvelut	53
Oikeudellinen neuvonta ja oikeusapu sekä hallinnollinen tuki	54
Asuminen, sosiaali- ja terveystalvelut, kouluttaminen ja toimeentulo	54
Paluun järjestäminen	55
Alaikäisen erityistarpeet	56
LÄHTEET	58

LYHENTEET

Dublin II-asetus	Neuvoston asetus (EY) N:o 343/2003, niiden perusteiden ja menettelyjen vahvistamisesta, joiden mukaisesti määritetään kolmannen maan kansalaisen johonkin jäsenvaltioon jättämän turvapaikkahakemuksen käsittelystä vastuussa oleva jäsenvaltio
ELY-keskus	Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
HE	Hallituksen esitys
HLL	Hallintolainkäyttölaki
HL	Hallintolaki
ISS	International Social Service
KotL	Laki kotoutumisen edistämisestä
RL	Rikoslaki
SPR	Suomen Punainen Risti
Säilöönottolaki	Laki säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköistä
TTTTL	Laki toimeentulotuesta
Ulkomaalaisrekisterilaki	Laki ulkomaalaisrekisteristä
UIKL	Ulkomaalaislaki

6 IHMISKAUPAN UHRIT

Ihmiskauppa on maailmanlaajuinen ongelma ja se on tiedostettu 2000-luvun alusta alkaen myös Suomessa. Elokuussa 2004 astuivat voimaan Suomen rikoslain muutokset koskien ihmiskauppaa. Rikoslain uudistuksen syynä ovat olleet kansainväliset sopimukset ihmiskaupan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Kansainvälisissä sopimuksissa säädellään myös uhrin auttamista. Uhrin auttamista koskeva lainsäädäntö on ulkomaalaislaissa (30.4.2004/301) sekä laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (2011/).

Ihmiskaupan uhri on määritelty ulkomaalaislaissa ulkomaalaiseksi henkilöksi, jonka voidaan olettaa perustellusti joutuneen ihmiskaupan uhriksi. (UlkL 1.3:1 § 23 k). Ihmiskaupan uhri lasketaan haavoittuvassa asemassa olevaksi uhriksi. Haavoittuvassa asemassa oleva uhri tarvitsee erityistä tukea. Haavoittuvassa asemassa ihmiskaupan uhrin lisäksi ovat muun muassa ilman huoltajaa saapuvat alaikäiset, raskaana olevat naiset, kidutetut turvapaikanhakijat ja pakolaiset sekä paperittomat maahantulijat. (HE 266/2010 vp, 41.)

6.1. IHMISKAUPPAA SÄÄTELEVÄT SOPIMUKSET JA LAINSÄÄDÄNTÖ

Ihmiskaupan varhaiseksi muodoksi voidaan katsoa orjakauppa, jota on säädelty jo 1800 – 1900 lukujen vaihteesta (Vähemmistövaltuutettu 2010, 29). Ihmiskaupan lisääntymisen kannalta merkittäviä syitä ovat olleet valtioiden väliset tulo-, varallisuus- ja väestörakenteen erot. Usein köyhyys on syynä ihmisen lähtöön kotimaastaan. (Kimpimäki 2009, 199.) Arviot uhrien kokonaismäärästä maailmassa vaihtelevat huomattavasti, sijoittuen 4 - 27 miljoonan henkilön väliin (Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmä 2007, 5)

Kansainväliset sopimukset

Varhaisimmat ihmiskauppaa koskevat sopimukset on solmittu 1900-luvun alussa. Tätä ennen solmitut sopimukset koskevat orjakauppaa. Aluksi orjakaupan ja myöhemmin ihmiskaupan vastaisia säädöksiä ovat luoneet Yhdistyneet Kansakunnat (YK), Kansainvälinen työjärjestö (ILO), Euroopan unioni (EU), Euroopan neuvosto (EN) sekä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (ETYJ). (Vähemmistövaltuutettu 2010, 29.) Tässä alaluvussa esitellään sopimuksista tärkeimmät.

Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien sopimus, niin kutsuttu Palermon sopimus sekä sen ihmiskauppalisäpöytäkirja ovat tärkeitä sopimuksia ihmiskaupan kannalta. Sopimuksen tavoitteena on järjestäytyneen rikollisuuden torjuminen ja vastustaminen. Sen ihmiskauppalisäpöytäkirja käsittelee ihmiskaupan ehkäisemistä ja torjumista, ihmiskaupan uhrien suojelemista ja auttamista sekä yhteistyön tehostamista valtioiden välillä. (Kimpimäki 2009, 207.) Lisäpöytäkirja sisälsi ensimmäisen juridisesti sitovan ihmiskaupan määritelmän. Lisäpöytäkirjaa, jota kutsutaan Palermon lisäpöytäkirjaksi, määrittelee ihmiskaupan näin:

Hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaa henkilöiden värväystä, kuljettamista, siirtämistä, kätkemistä tai vastaanottamista voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoittuvan aseman hyödyntämisen avulla, taikka toista henkilöä vallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai edun avulla. Hyväksikäytöksi katsotaan vähintään toisen hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa tai muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu,

orjuus tai muu orjuuden kaltainen käytäntö, orjuuden kaltaiset olot tai elinten poistaminen. (Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta 29.09.2006/71 3a art)

Lisäpöytäkirjaan sisältyi myös muita uusia tapoja torjua ihmiskauppaa. Näitä tapoja ovat mm. ihmiskaupan kysynnän heikentäminen koulutuksen avulla sekä kansalaisjärjestöjen rooli ihmiskaupan uhrin auttamisprosessissa. (Ihmisoikeudet 2000-luvulla 2002, 283.) Sopimuksen on allekirjoittanut 147 valtiota. Noin 124 valtiota on hyväksynyt, liittynyt tai ratifioinut sopimuksen vuonna 2008. (UNODC 2008, hakupäivä 19.3.2011.)

Lisäpöytäkirja määrittelee ihmiskaupan kolmen elementin kautta. Näistä elementeistä ensimmäinen on tekotapa, jona mainitaan värväys, kuljettaminen, siirtäminen, kätkeminen sekä vastaanottaminen. Toisena elementtinä on, että teko tehdään tiettyjä menetelmiä käyttäen, kuten sopimuksessa esimerkkeinä mainituilla voimankäytöllä uhkaamisella, muulla pakottamisella tai sieppauksella. Viimeinen elementti on, että teolla kuuluu olla hyväksikäyttötarkoitus, kuten toisen henkilön käyttäminen prostituutiossa. Lisäpöytäkirja koskee vain sellaisia ihmiskauppatilanteita, joissa ihmiskauppa on valtioiden rajat ylittävää ja joihin on osallistunut järjestäytyntä rikollisuutta. (Kimpimäki 2009, 208.) Lisäpöytäkirjassa kiinnitetään huomiota myös ihmiskaupparikosten uhrien suojeluun, auttamiseen sekä uhrien asemaan vastaanottavissa maissa ja uhrin palauttamiseen kotimaahansa (Vähemmistövaltuutettu 2010, 31).

Myös Yhdistyneiden Kansakuntien lasten oikeuksien yleissopimus puuttuu osaltaan ihmiskaupan lapsikaupan muotoon. Sopimuksen 34 artikla velvoittaa sopimusvaltiot suojelemaan lasta kaikenlaiselta riistolta ja hyväksikäytöltä (Yleissopimus lapsen oikeuksista 21.08.1991/60, 34 art). Myös sopimuksen 35 artikla liittyy lapsikauppaan. Artiklassa sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarkoituksenmukaisiin keinoihin estääkseen lasten ryöstämisen, myynnin ja kauppaamisen missään muodossa tai tarkoituksessa (Yleissopimus lapsen oikeuksista SopS 60/1991, 35 art). Sopimukseen on tehty valinnainen lisäpöytäkirja vuonna 2000. Valinnainen lisäpöytäkirja kieltää 1 artiklassa lapsikaupan, lapsiprostituution ja lapsipornografian. Lisäpöytäkirja velvoittaa myös sopimusvaltioita tarkistamaan, että lapsikauppa on säädelty rangaistavaksi teoksi. Se velvoittaa sopimusvaltioita myös suojelemaan lapsikaupan uhrien oikeuksia ja etuja rikosprosessin kaikissa vaiheissa. Sopimusvaltioiden tulee myös lisätä tietoisuutta lapsikaupasta, auttaa lapsikaupan uhreja sekä ehkäistä lapsikauppaa. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 32.) Sopimukseen ovat ratifioineet kaikki maailman valtiot Yhdysvaltoja lukuun ottamatta (Ulkoasiainministeriö 2011c, hakupäivä 16.5.2011).

Yhdistyneiden Kansakuntien alaisuudessa toimii Kansainvälinen työjärjestö ILO, jonka toiminnan yhteydessä on luotu pakkotyöhön liittyviä sopimuksia. ILO:n sopimukset eivät suoranaisesti puutu ihmiskauppaan vaan niissä käsitellään pakkotyötä. (Jokinen, Ollus & Viuhko, 2011, 28).

Euroopan alueen sopimukset

Euroopan alueella keskeisiä toimijoita ihmiskaupan vastustamisessa ovat Euroopan neuvosto (EN), Euroopan unioni (EU), sekä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (ETYJ) (Vähemmistövaltuutettu 2010, 29).

Euroopan neuvoston sopimukset ja asiakirjat koskevat pääasiallisesti ihmisoikeuksia ja niiden turvaamista. Suomi on liittynyt Euroopan neuvostoon vuonna 1989. (Ojanen 2010, 4-5.) Euroopan neuvosto on tehnyt vuonna 1953 yleissopimuksen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojelemiseksi, jolla kielletään orjuus ja taataan kaikille oikeus elämään. Sopimusta on myöhemmin täydennetty lukuisilla pöytäkirjoilla, joista osa on menettänyt merkityksensä tai kumottu. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 34.) Maaliskuussa 2011 sopimukseen on liittynyt tai sen on ratifioinut yhteensä 47 valtiota (Council of Europe 2011, hakupäivä 20.3.2011).

Sopimus ei sinällään puutu suoraan ihmiskauppaan, vaan siihen liittyneet jäsenvaltiot sitoutuvat takaamaan jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla henkilölle sopimuksessa määritellyt oikeudet ja vapaudet. Ihmiskaupan kannalta tärkeitä ovat sopimuksen artikkelit 2 - 5., näiden mukaan jokaisella on oikeus elämään, vapautteen ja turvallisuuteen. Artiklat kieltävät myös kidutuksen, orjuuden sekä sen kaltaisen pakkotyön. (Ulkoasiainministeriö 1999, hakupäivä 19.3.2011; Vähemmistövaltuutettu 2010, 34.) Yleissopimuksella on perustettu ylikansallinen valvontajärjestelmä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien, joka antaa tuomioita yksilöiden tekemien valitusten johdosta. Tuomioistuimen tehtävä on valvoa valitusten pohjalta, että sopimusvaltiot noudattavat ihmisoikeussopimusta. (Ojanen 2010, 5.)

Vuonna 2005 solmittu Eurooppalaisen ihmiskaupan vastaista toimintaa koskevan yleissopimuksen tavoitteena on parantaa ihmiskaupan uhrien oikeuksia ja asemaa. Yleissopimus pyrkii samanlaisen järjestelmän luomiseksi kuin myöhemmin esiteltävä Euroopan unionin uhridirektiivi. Tarkoituksena on luoda tehokas valvontamekanismi joka takaisi sopimuksen noudattamisen. (Maahanmuuttovirasto 2010b, 7.) Sopimuksen toisessa artiklassa säädetään, että sopimus kattaa niin kansainvälisen kuin kansallisenkin ihmiskaupan sekä ihmiskaupan, johon ei sisälly järjestäytyneitä rikollisuutta. (Council of Europe Convention 2005, hakupäivä 20.3.2011.)

Yleissopimuksessa säädetään uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. Sopimuksen 10. artiklan 1 kohta velvoittaa jäsenvaltioita kouluttamaan viranomaisia ihmiskaupan ehkäisyyn, ja auttamaan ihmiskaupan uhreja. Viranomaisten tulee myös tehdä yhteistyötä. 10 artiklan 2 kohdassa veloitetaan jäsenvaltioita ryhtymään tarpeellisiin lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin, jotka voivat olla tarpeen uhrin tunnistamisen kannalta. Sopimuksen 12 artiklassa säädetään uhrin auttamisesta, jolloin sopimusvaltioiden tulee tarjota uhrille muun muassa riittävä toimeentulo, tarvittaessa pääsy kiireelliseen sairaanhoitoon ja lapsille pääsy koulutukseen. Lisäksi tulee ottaa huomioon turvallisuuden näkökulma uhrin suojelussa. (Council of Europe Convention 2005, hakupäivä 20.3.2011.)

Ihmiskaupan kannalta keskeisimpiä Euroopan unionin toimielimiä ovat Euroopan unionin neuvosto, Euroopan parlamentti, Euroopan komissio ja EU-tuomioistuin. Euroopan unionin ihmiskauppaa koskevia sopimuksia ovat:

- 2002 Euroopan unionin neuvoston puitepäätös ihmiskaupan torjunnasta 2002/629/YOS
- 2003 Euroopan unionin neuvoston vastuunmäärittämispäätös N:o 343/2003
- 2004 Euroopan unionin neuvoston direktiivi 2004/81/EY ns. uhridirektiivi (Maahanmuuttovirasto 2010b, 6).

Nytkin jo kumotun, vuonna 2002 tulleen puitepäätöksen tilalle on valmisteilla ehdotus uudeksi direktiiviksi. Uusi direktiivi tulisi koskemaan ihmiskaupan ehkäisemistä, torjumista ja uhrin suojelua. Direktiivi sisältäisi myös ihmiskaupan uhrin määrittelyn. (Jokinen ym. 2011, 30.) Puitepäätöksen tarkoituksena oli aikanaan yhdenmukaistaa Euroopan unionin valtioiden lainsäädäntö

ihmiskauppaa koskien. Useat jäsenvaltiot ovat harmonisoineet sen lainsäädäntöönsä, mutta ihmiskauppaa koskevat rangaistussäännökset eivät ole yhtenäisiä. Tämän takia ihmiskaupparikoksia on edelleen mahdollista tutkia muilla sen kaltaisilla rikosnimikkeillä. Ihmiskauppaa koskevat tutkinnat, syyttämiset ja rangaistukset jäävät tämän vuoksi vähäisiksi. (Roth 2010, 177.)

Suomi on sitoutunut ihmiskaupan vastaisessa tarkennetussa toimintasuunnitelmassa pidättäytymään ihmiskaupan uhreiksi epäiltyjen palauttamisesta sekä vastentahtoisista käännättämisistä tapauksissa, joissa on syytä epäillä ihmiskauppaa. Erityistä huomiota tunnistamisen osalta saavat alaikäiset ihmiskaupan uhreiksi epäillyt. Henkilö, jota epäillään ihmiskaupan uhriksi, voidaan kumminkin palauttaa toiseen jäsenvaltioon, jos valtiossa on järjestetty toimiva auttamisohjelma uhrille. (Sisäasiainministeriö 2008b, 6.)

Vuonna 2004 Euroopan unionin neuvosto julkaisi direktiivin oleskeluluvasta, joka myönnetään yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa tekeville kolmansien maiden kansalaisille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja tai jotka ovat joutuneet laittomassa maahantulossa avustamisen kohteiksi (2004/81/EY). Direktiiviä kutsutaan uhri-direktiiviksi ja se koskee oleskelulupaa. Oleskelulupa voidaan myöntää viranomaisten kanssa yhteistyötä tekeväälle henkilölle, joka ei ole Euroopan unionin jäsenmaiden kansalainen. Henkilön tulee olla ihmiskaupan uhri tai olla joutunut laittoman maahantulon avustamisen kohteeksi. Tärkeä osa direktiiviä on artikla 7, jossa säädetään uhrin auttamisesta sinä aikana, kun hän odottaa oleskelulupapäätöstä. Tällöin uhrin tulee saada riittävä toimeentulo sekä kiireellistä sairaanhoitoa tarpeen vaatiessa. (Maahanmuuttovirasto 2010b, 6.)

Jäsenvaltioiden tulee myös ottaa huomioon uhrin turvallisuus sekä suojele. Jäsenvaltioiden on lisäksi tarvittaessa tarjottava käännös- ja tulkkipalveluita uhreille sekä annettava maksutonta oikeusapua, jos siitä on kansallisessa lainsäädännössä säädetty. Direktiivin 12 artiklan 1 kohdassa säädetään myös ihmiskaupan uhrin auttamisesta eri järjestelmien avulla. Tällaisilla järjestelmillä tarkoitetaan erilaisia auttamisohjelmia, joiden tarkoituksena on tukea uhrin palauttamista normaaliin elämään. Auttamiseen voi sisältyä tarvittaessa ammattitaidon parantamiseen tarkoitettuja kursseja tai tuettua paluuta kotimaahan. (Maahanmuuttovirasto 2010b, 6.)

Suomen kansallinen lainsäädäntö

Ihmiskauppalainsäädäntö pohjautuu Suomessa kansainvälisiin säännöksiin ja sopimuksiin. Keskeisiä säännöksiä ihmiskaupan kannalta käsitellään Suomen lainsäädännössä ulkomaalaislaissa (30.4.2004/301), laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä rikoslaisissa (19.12.1889/39).

Ulkomaalaislain 4 luvussa säädetään ihmiskaupan uhrin oleskeluluvasta ja harkinta-ajasta. Oleskeluluvan osalta luvussa käsitellään oleskeluluvan myöntämistä ja oleskelulupia, joita ihmiskaupan uhri voi saada. Ihmiskaupan uhrille on olemassa oleskelulupa, joka on räätälöity ihmiskaupan uhria varten. Uhri voi myös saada oleskeluluvan inhimillisestä syystä. Harkinta-ajan osalta luku käsittelee sen myöntämistä ihmiskaupan uhrille sekä harkinta-ajan päättymistä (UlkL 4:52, 52 a-c §.) Oleskelulupia käsitellään myönteisen päätöksen yhteydessä oppaan sivulla 31.

Vuonna 2004 rikoslain 25 lukuun lisättiin ihmiskauppaa koskeva 3 § ja törkeää ihmiskauppaa koskeva 3 a §. Nämä pykälät lisättiin rikoslakiin Palermon lisäpöytäkirjan ja EU:n vuoden 2002 ihmiskauppapuitepäätöksen johdosta. Ihmiskaupan määritelmästä tuli näin yhdenmukainen kansainvälisten sitoumusten kanssa. (Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmä 2007, 11; Jokinen ym. 2011, 32.) Ihmiskauppasäännös koskee niin kansainvälisesti

kuin kansallisestikin tapahtuvia rikoksia. Näin ollen ihmiskaupan ei tarvitse olla valtioiden rajat ylittävää toimintaa, vaan se voi tapahtua myös Suomen rajojen sisällä. (Kimpimäki 2009, 212.)

Rikoslain 25 luvun 3 § määrittelee ihmiskaupparikoksen tunnusmerkit. Tunnusmerkit ovat toisen riippuvaisen tai turvattoman tilan hyväksikäyttäminen, toisen erehdyttäminen tai toisen erehdyksen hyväksikäyttäminen, korvauksien maksaminen toista vallassa pitävälle tai ottamalla tällaisia korvauksia vastaan. Näiden lisäksi syyllisen tulee myös käyttää uhria seksuaalisen hyväksikäytön kohteena tai pakkotyössä. Syyllinen voi myös poistaa uhrilta elimiä tai kudoksia taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Rangaistus ihmiskaupasta on vähintään neljä kuukautta vankeutta ja enintään kuusi vuotta vankeutta. Myös yritys on rangaistava. (RL 25:3 §.)

Törkeässä ihmiskaupassa käytetään 3 §:n keinojen lisäksi tai niiden sijasta väkivaltaa, uhkailua tai kavaluutta, aiheutetaan tahallaan toiselle vakava vamma, sairaus tai hengenvaarallinen tila tai näihin rinnastettava erittäin tuntuva kärsimys. Rikos on myös törkeä kohdistuessaan alle 18-vuotiaaseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on heikentynyt. Jos ihmiskaupparikoksen tekijänä on järjestäytyneet rikollisuus, katsotaan rikos aina törkeäksi ihmiskaupaksi. Muissa tapauksissa rikoksen tulee olla kokonaisuudessaan törkeä, jotta se voidaan katsoa törkeäksi ihmiskaupaksi. Rangaistuksena on vankeutta vähintään kaksi vuotta ja enintään kymmenen vuotta. Myös yritys on rangaistava. (RL 25:3a §.)

Rikoslain ihmiskaupan määritelmä sisältää kolme elementtiä, kuten kansainväliset määritelmätkin. Nämä elementit ovat tekotapa, keino sekä teon tarkoitus. Näiden kolmen välillä tulee olla yhteys eli säännöksessä mainittujen tekotapojen on pitänyt johtaa keinojen käyttämisen ja näitä tekotapoja ja keinoja käytävällä tekijällä on ollut tarkoitus teon myötä aiheuttaa kohteena olevalle henkilölle ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet. (Kimpimäki 2009, 212.)

Työperäiseen ihmiskauppaan voidaan katsoa liittyväksi vuonna 2007 säädetty laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä (22.12.2006/1233). Laissa säädetään tilaajan selvitysvelvollisuudesta ennen vuokratyöntekijän palkkaamista tai alihankintasopimuksen tekemistä. Jos tilaaja laiminlyö taustojen selvittämisen, voidaan hänet tuomita vähintään 1 600 euron ja enintään 16 000 euron sakkoihin (Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä 1:5.1, 1:9.2.§).

Ihmiskauppaan liittyvä lakimuutos vähemmistövaltuutetusta tehtiin vuonna 2008. Tällöin lisättiin vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta annettuun lakiin (660/2001) ihmiskaupparaporttoijan tehtävä. (Sisäasiainministeriö 2011, 15-16.) Ihmiskaupparaporttoijan tehtävänä on seurata ihmiskauppaan liittyviä ilmiöitä, kansainvälisten veloitteiden toteutumista sekä kansallisen lainsäädännön toimivuutta. Raportoija antaa myös ihmiskaupan vastaiseen toimintaan ja uhrien oikeuksien toteutumiseen liittyviä ehdotuksia ja suosituksia. Raportoija raportoi huomaamistaan asioista ja antaa vuosittain sisäasiainministeriölle kertomuksen toiminnastaan. Hän pitää myös yhteyttä kansainvälisiin järjestöihin ihmiskauppaan liittyvissä kysymyksissä. (Laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta 2.1 § 8 k, 2 a §.)

6.2 IHMISKAUPAN UHRIN TUNNISTAMINEN

Ihmiskaupan uhrin tunnistamiseen ei ole olemassa mitään tarkkaa tunnistamismekanismia, vaan se perustuu kansainvälisiin ja kansallisiin suosituksiin. (Sisäasiainministeriö 2008b, 3.) Tunnistamistahoina voivat toimia kolmannen sektorin toimijat ja viranomaiset. Viranomaiset toimivat ensisijaisena tunnistamistahona. Suomessa tunnistamistahoina toimivia viranomaisia ovat rajatarkas-

tusviranomaiset, poliisiviranomaiset maahantulon, maasta poistamisen ja muun normaalin virkатыön yhteydessä, sekä ihmissalakuljetus-, paritus, ja työsyryntärikostentapausten ilmetessä. Maahanmuuttovirasto toimii ensisijaisena tunnistustahona, kuten myös kuntien sosiaalitoimi ja muut julkiset sosiaalipalvelut sekä terveydenhuollon palvelut, niin yksityisellä kuin julkisellakin puolella. Kolmannen sektorin tunnistajina toimivat muun muassa kirkot ja muut uskonnolliset yhteisöt. Näissä varsinkin diakoniatyötä ja yhteiskunnallisen työtä tekevät voivat tehdä mahdollisia tunnistuksia. Myös järjestöt voivat tehdä osaltaan tunnistuksia. Tunnistuksia tekeviä järjestöjä ovat esimerkiksi työmarkkinajärjestöt, varsinkin työperäisen ihmiskaupan tapauksissa. Tärkeitä ensisijaisia tunnistajia ovat myös turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskukset sekä yksityiset henkilöt. (Työhallinto 2006, 25-26.)

Etsivä työ

Uhrin tunnistamisen kannalta tärkeää työtä viranomaisten lisäksi tekevät muun muassa työmarkkinajärjestöt, kansalaisjärjestöt sekä kirkot ja muut uskonnolliset ryhmät (Sisäasiainministeriö 2008b, 4). Tätä työtä kutsutaan etsivän työksi. Koska ihmiskaupan uhrin eivät yleensä miellä itseään ihmiskaupan uhriksi tai eivät muuten halua tulla ilmi, on etsivä työ tärkeässä asemassa uhrin tunnistamisessa. Uhriin kohdistuvan etsivää työtä tekevät pääasiassa kolmas sektori, eli järjestöt ja muut toimijat. Painopisteenä etsivässä työssä on ihmiskaupan uhrien havaitseminen ja tunnustaminen auttamistyön aloittamiseksi. Etsivää työtä tehdään siellä, missä uhrin oleskelevat ja elävät. Näin ollen uhrien lähettyvillä voi myös olla ihmiskaupaan syyllistyneitä. On myös suositeltu, että etsivään työhön kouluttamista sisällytettäisiin nuoriso-, terveys- ja sosiaalialojen ammatilliseen koulutukseen. (Työhallinto 2006, 27.)

Uhrin joutuminen ei välttämättä tapahdu kohdemaassa, vaan henkilö on voinut päätyä ihmiskaupan uhriksi jo lähtö- tai kauttakulkumaassa. Suomi voi olla kauttakulkumaa, jolloin ihmiskaupan uhri ei jää Suomeen vaan on matkalla johonkin muuhun maahan. (Maahanmuuttovirasto 2010b, 4.) Kun kyseessä on kauttakulkumaa, uhrille voi olla vielä epäselvää kohdemaassa tapahtuva toiminta. Tämän vuoksi uhri ei vielä matkalla välttämättä tiedosta olevansa ihmiskaupan uhri. On hyvin tavallista, ettei henkilö tunnista itseään ihmiskaupan uhriksi. Vaikka henkilö tunnistaisi itsensä ihmiskaupan uhriksi, on mahdollista, ettei henkilö uskalla tai kykene hakemaan apua. (Vähemmistövaltuutettu 2011, hakupäivä 4.3.2011.)

Ihmiskaupan uhrin tunnistamista varten on luotu erilaisia ohjeita, jotka sisältävät kysymyksiä, joilla uhriutumista voidaan selvittää. Tällaisia ohjeita on esimerkiksi Sisäasiainministeriön julkaisemassa ihmiskaupan vastaisessa tarkennetussa toimintasuunnitelmassa ja Vähemmistövaltuutetun ihmiskaupan uhrin tunnistamisohjeissa.

6.3 AUTTAMISJÄRJESTELMÄ

Vuonna 2005 tehdyssä ihmiskaupan vastaisessa toimintasuunnitelmassa ihmiskaupan uhrin auttaminen otettiin yhdeksi keskeisimmäksi ihmiskaupan vastaisen toiminnan osaksi. Lähtökohtana uhrien auttamisessa olivat moniammatillisuus ja olemassa olevien palvelujärjestelmien käyttäminen. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 38.) Auttamisjärjestelmää koskevat säädökset ovat kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain neljännessä luvussa.

Auttamisjärjestelmän lähtökohtana on ollut luoda uhrikeskeistä näkökulmaa käyttävä järjestelmä, jonka tehtävänä on ollut auttaa uhria saavuttamaan taloudellinen ja psyykinen itsenäisyys. Järjestelmän tarkoituksena on myös antaa uhrille kyky ja mahdollisuus parantua niin, että hänen on

mahdollista tehdä itsenäisesti itseään koskevia päätöksiä. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi on ollut tärkeää, että uhri saa tietoa oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. (Työhallinto 2006, 20-21.)

Sisäasiainministeriön asetus määrittää toimivaltaisesta vastaanottokeskuksesta (HE 266/2010 vp, 88.). Toimivaltaisia vastaanottokeskuksia ihmiskaupan uhrien auttamiseen ovat Oulun ja Joutsenon vastaanottokeskukset. Vastuualueet jakautuvat niiden kesken siten, että Joutsenon vastaanottokeskus vastuuna ovat aikuiset uhrit, perheet ja ryhmät. Oulun vastaanottokeskuksen vastuulla ovat alaikäiset uhrit. (Ihmiskauppa.fi 2011b, hakupäivä 23.3.2011.)

Uhrit voivat saada apua myös puhelimen välityksellä numerosta 071 876 3170, joka ohjautuu Joutsenon vastaanottokeskukseen tai numerosta 071 876 3100, joka ohjautuu Oulun vastaanottokeskukseen. Puhelimesta tarjotaan muun muassa keskusteluapua ihmiskaupan uhriepäilyistä sekä apua auttamisjärjestelmään tehtävän kirjallisen hakemuksen tekemiseen. Puhelinapua on mahdollista saada myös kolmannen sektorin toimijoilta, kuten Rikosuhripäivystykseltä ja Monikanaiset liitolta. (Ihmiskauppa.fi 2011a, hakupäivä 27.3.2011; Oulun vastaanottokeskuksen apulaisjohtaja 5.5.2011, sähköposti.)

Harkinta-aika

Ihmiskaupan uhri voi saada oleskeluluvan Suomesta, jos hän toimii yhteistyössä viranomaisten kanssa. Tätä oleskelulupaa voi edeltää harkinta-aika. (Maahanmuuttovirasto 2010,1.) Harkinta-aika ja oleskelulupa perustuvat Euroopan unionin neuvoston niin kutsuttuun uhridirektiiviin 2004/81/EY, jossa säädetään oleskeluluvasta kolmansien maiden kansalaiselle, jotka tekevät yhteistyötä toimivaltaisen viranomaisen kanssa, ja jotka ovat ihmiskaupan tai laittoman maahan-tulon avustamisen kohteita. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 70.)

Harkinta-ajasta säädetään ulkomaalaislain 52 b §:ssä. Harkinta-ajan tarkoituksena on antaa uhrille aikaa toipua kokemuksistaan sekä antaa uhrille mahdollisuus päästä irti rikoksiin syyllistyneiden vaikutuspiiristä ja tehdä päätös viranomaisten kanssa yhteistyöhön ryhtymisestä (HE 32/2006 vp, 9.) Yhteistyön tarkoituksena on saada kiinni ihmiskaupasta epäilty (UlkL 4:52a.1 § 2 k). Harkinta-aikana uhrilla ei ole yhteistyövelvoitetta viranomaisen kanssa (Sisäasiainministeriö 2011, 33).

Harkinta-ajasta päättää poliisilaitos tai rajaviranomainen. Harkinta-aika on pääsääntöisesti viranomaisaloitteinen, mutta uhri voi myös itse pyytää sitä viranomaisilta. Harkinta-ajan pituus on lyhimmillään 30 päivää ja pisimmillään kuusi kuukautta. Harkinta-ajan aikana uhri oleskelee Suomessa laillisesti. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 76.)

Harkinta-ajan alkamisesta ilmoitetaan uhrille kirjallisesti. Ilmoituksesta käyvät ilmi harkinta-ajan tarkoitus, alkamisajankohta ja kesto. Ilmoituksessa luetellaan myös perusteet, joilla harkinta-aika voidaan keskeyttää. (Maahanmuuttovirasto 2010c, 1.) Jos harkinta-aikaa ei myönnetä, henkilöstä tehdään maasta poistamispäätös, tai ennen harkinta-ajan alkamista tehty maasta poistamispäätös voidaan laittaa täytäntöön. Maasta poistamispäätöksistä voi valittaa. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 76.) Harkinta-aika voidaan keskeyttää, jos ihmiskaupan uhri on vapaaehtoisesti ja omasta tahdostaan solminut uudestaan suhteet ihmiskaupasta epäiltyihin. Keskeyttäminen on mahdollista myös silloin, jos ihmiskaupan uhrin katsotaan vaarantavan yleistä järjestystä, turvallisuutta, kansanterveyttä tai Suomen kansainvälisiä suhteita (UlkL 4:52b.3, 4:36.1 §.) Keskeyttämisestä päättävät kihlakunnan poliisilaitos tai rajaviranomainen ja siitä ilmoitetaan kirjallisesti. Harkinta-aikaa koskevasta päätöksestä tai sen keskeyttämisestä koskevasta päätöksestä ei voi valittaa. (Maahanmuuttovirasto 2010c, 1.)

Ihmiskaupan uhrille on olemassa kahdenlaisia oleskelulupia. Oleskelulupa voi olla tilapäinen tai jatkuva. (Maahanmuuttovirasto 2010c, 1.) Ihmiskaupan uhri voi saada tilapäisen oleskeluluvan jos ihmiskaupan uhrin oleskelu Suomessa on perusteltua ihmiskauppa rikoksen esitutkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn takia ja ihmiskaupan uhri on suostunut tekemään viranomaisten kanssa yhteistyötä ihmiskaupasta epäiltyjen kiinni saamiseksi, eikä ihmiskaupan uhrilla ole enää siteitä ihmiskaupasta epäiltyihin (UlkL 4:52a.1 § 1-3 k). Ihmiskaupan uhrin ollessa erityisen haavoittuvassa asemassa, voidaan oleskelulupa myöntää jatkuvana, vaikka ensimmäisen momentin kaksi ensimmäistä kohtaa eivät toteutuisikaan. (UlkL 4:52a.2 §). Myös alaikäisten uhrien kohdalla yhteistyövaatimusta voidaan pitää kohtuuttomana (HE 32/2006 vp, 8). Oppaassa oleskelulupia on käsitelty myönteisen päätöksen yhteydessä sivulla 31.

Auttamisjärjestelmään hakeutuminen

Auttamisjärjestelmään voi hakeutua ihmiskaupan uhri tai henkilö, jonka voidaan olettaa olevan avun tarpeessa ihmiskaupan uhriksi joutumisen takia tai henkilön, jonka voidaan olettaa olevan erityisen avun tarpeessa ihmiskaupparikosta tutkittaessa. (HE 266/2010 vp, 81). Erityisen avun tarpeessa olevia henkilöitä voivat olla muun muassa ihmiskaupparikoksen todistajat sekä muut avun ja suojelun tarpeessa olevat ihmiskaupparikokseen liittyvät henkilöt (Vähemmistövaltuutettu 2010, 39).

Ihmiskaupan uhri voi tulla auttamisjärjestelmän piiriin auttamisjärjestelmästä vastaavien Oulun ja Joutsenon vastaanottokeskusten aloitteesta, muun viranomaisen aloitteesta ja auttamisjärjestelmään kuuluvan järjestön tai muun toimijan aloitteesta. Aloitteen tekijänä voi myös olla vastaanottokeskuksen johtajan harkinnan mukaan myös jokin muu taho. Jos aloitteen tekijänä on viranomaisen tai järjestö, tulee aloite tehdä kirjallisesti. Vastaanottokeskukset toivovat kirjallisen esityksen sisältävän henkilön perustiedot, tiedoksianto-osoitteen, perustelut auttamisjärjestelmään ottamiselle, mihin ihmiskauppaepäily perustuu ja auttamisjärjestelmään ehdotettavalta henkilöltä suostumus esityksen tekemiseen allekirjoituksen kanssa. (Työhallinto 2006, 29; Vähemmistövaltuutettu 2010, 50.) Jos uhri tulee järjestelmään poliisin, rajavartiolaitoksen tai Maahanmuuttoviraston ihmiskauppatutkinnan takia, ei erillisiä perusteluja tarvita (Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmä 2007, 20).

Asian tultua vireille auttamisjärjestelmä kerää mahdollisimman kattavasti sen hetkiset tiedot järjestelmään esitetyn uhrin tilanteesta (Vähemmistövaltuutettu 2010, 51). Asian voi myös laittaa vireille suullisesti viranomaisen suostumuksella (Hallintolaki 6.6.2003/434 4:19.1 §). Kiireellisessä tapauksessa esitys voidaan tehdä suullisesti, ja johtaja tai hänen sijaisensa voi tehdä myös päätöksen suullisesti. Päätös tulee aina vahvistaa välittömästi virka-ajan alkaessa. (Työhallinto 2006, 29.)

Auttamista koskevan päätöksen auttamisjärjestelmään ottamisesta tekee vastaanottokeskuksen johtaja. Vastaanottokeskuksen johtajan tukena päätöksen teossa toimii moniammatillinen arviointiryhmä, jonka vastaanottokeskuksen johtaja kutsuu koolle (HE 266/2010 vp, 89.) Arviointiryhmän tulee koostua vastaanottokeskuksen johtajasta, vähintään yhdestä sosiaalihuollon asiantuntijasta ja terveydenhuollon asiantuntijasta. Siinä tulee olla myös poliisin ja rajatarkastusviranomaisen edustaja. Arviointiryhmä asetetaan maahanmuuttoviraston toimesta aina kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Asettamista ennen kuullaan aluehallintovirastoa sekä vastaanottokeskuksen johtajaa. Arviointiryhmän jäsenet toimivat virkavastuulla. (HE 266/2010 vp, 15,89.)

Arviointiryhmän tehtävänä on ihmiskaupan uhrin avun ja auttamisen tarpeen arvioiminen. Se arvioi myös uhrin sijoittamista ja palveluntarvetta, sekä turvallisuusriskejä ja turvallisuustoimenpiteitä. Arviointiryhmä myös huolehtii viranomaisten ja auttamisjärjestelmän toimijoiden välisestä tiedonkulusta. Arviointiryhmä osallistuu myös henkilöiden poistamispäätöksiin auttamisjärjestelmästä. Vastaanottokeskuksen johtajan tulee kuulla arviointiryhmää ennen auttamisjärjestelmästä poistamista. (HE 266/2010 vp, 89; Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toiminta-suunnitelman ohjausryhmä 2007, 20-21.)

Auttamisjärjestelmän palvelut

Auttamisjärjestelmä tarjoaa ihmiskaupan uhrille erilaisia palveluita ja tukitoimia. Siihen voi sisältyä oikeudellista sekä muuta neuvontaa, kriisiapua, sosiaali- ja terveystalvveluita, tulkkipalveluja, majoitus- ja asumispalveluita, toimeentulotukea/vastaanottorahaa ja muuta tarpeellista huolenpitoa sekä turvallisen kotiinpaluun tukemista. Uhrin ikä, asema, fyysinen ja psyykinen tila vaikuttavat palveluiden antamiseen ja niiden järjestämiseen. Näiden tekijöiden muodostamat erityistarpeet otetaan palveluita tarjottaessa huomioon. Huomioon tulee ottaa myös palveluita järjestävien henkilöiden turvallisuus. (HE 266/2010 vp, 88.)

Ulkomaalaisille ihmiskaupan uhreille palveluiden tarjoajana toimii vastaanottokeskus. Jos ihmiskaupan uhrilla on pysyvä oleskelulupa tai hän on Suomen kansalainen, on uhrilla kotikunta ja oikeus asumiseen perustuvaan sosiaaliturvaan. Tällöin palveluiden järjestäjänä toimii uhrin kotikunta. (Työhallinto 2006, 31-32.)

Oikeudellinen neuvonta ja oikeusapu sekä hallinnollinen tuki

Auttamisjärjestelmään otetut ihmiskaupan uhrin sekä siihen päässeet mahdolliset ihmiskaupan uhrin ovat oikeutettuja oikeudelliseen neuvontaan sekä oikeusapuun. Niin oikeusapua kuin neuvontaakin tulee pyrkiä antamaan ihmiskaupan uhrille mahdollisimman varhaisesta vaiheesta alkaen. Viranomaisen tulee varmistaa, että uhri saa oikeudellista neuvontaa. Jos uhri tarvitsee muuta apua ja neuvontaa, tulee hänet ohjata sitä tarjoavan tahon luokse. (Sisäasiainministeriö 2011, 44; Sisäasiainministeriö 2008b, 8.) Myös henkilön, joka ei ole vielä auttamisjärjestelmän piirissä, on mahdollista saada julkista oikeusapua. (Sisäasiainministeriö 2011, 45.) Oikeusapuun kuuluvat oikeudellinen neuvonta, tarpeelliset toimenpiteet, avustaminen tuomioistuimissa sekä muussa viranomaispalveluissa. Siihen kuuluvat myös vapautus eräistä käsittelyyn liittyvistä menoista, kuten oikeusapulaisissa säädetään. (Oikeusapulaki 1:1.2 §.)

Ihmiskaupan uhri kuuluu yleisen oikeusavun piiriin, jos hänellä on kotikunta tai asuinpaikka Suomessa tai muussa Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa. Lisäksi oikeusapua saa, jos henkilön asiaa käsitellään Suomen tuomioistuimissa tai jos oikeusapuun on erityinen syy. Oikeusapuun kuuluvaa oikeudellista neuvontaa voidaan käyttää näistä rajoitteista riippumatta helpottamaan kansainvälisluonteisia oikeudenkäyntejä. (Oikeusapulaki 1:2.1, 2 §.)

Ihmiskaupan uhrilla on mahdollisuus saada oikeusapua ihmiskaupan uhrin asemaa ja ihmiskauppaa koskevassa rikosprosessissa sekä esimerkiksi työperäisissä ihmiskauppa jutuissa muun muassa palkkaatavien ja työsuhte-etujen selvittämisen kanssa. Oikeusavun ja neuvonnan tulee ulottua auttamisen kaikkiin vaiheisiin. (Työhallinto 2006, 33.) Oikeusapua annetaan valtion varoista, jos henkilö tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisissa asioissa eikä hän taloudellisen tilanteensa vuoksi kykene itse maksamaan siitä aiheutuvia kuluja (Oikeusapulaki 1:1.1 §). Ulkomaalaisen asiaa käsiteltäessä voidaan oikeusapua myöntää myös ilman selvitystä hakijan talou-

dellisesta asemasta. Hallintoasiaa käsiteltäessä ei ulkomaalaisen määrättyä avustajana tarvitse olla julkinen oikeusavustaja. Tällöin määrättyä avustajan voi toimia myös muu henkilö joka on saanut lakimieskoulutuksen. (UlkL 1:9.2-3 §.)

Ihmiskaupan uhrin tarvitsevat hallinnollista tukea toimiessaan suomalaisissa olosuhteissa. Hallinnollisella tuella tarkoitetaan tukea, jossa opastetaan asiakasta käyttämään palveluita ja ohjataan eri prosesseissa, kuten asiakirjojen täyttämässä, asioinnissa sekä päätöksien saamisessa. (Työhallinto 2006, 34.) Uhri voi myös tarvita neuvontaa ja tulkkausta esimerkiksi päätöksien merkityksen kanssa. Tulkkauksella ja neuvonnalla selvennetään sitä, mitä tietty asia tarkoittaa uhrin kannalta, ja mitä se tarkoittaa Suomen olosuhteissa ja palvelujärjestelmässä. (Työhallinto 2006, 34.) Niin oikeudellista kuin muutakin neuvontaa tulee tarjota uhrille kielellä, jota uhrin on mahdollisuus ymmärtää. Tärkeää on myös esittää asia siten, että uhri ymmärtää sen ja että hänellä on mahdollisuus tehdä sen avulla itseään koskevia päätöksiä. (Sisäasiainministeriö 2008b, 8.)

Asuminen, sosiaali- ja terveystyöpalvelut, kouluttaminen ja toimeentulo

Ihmiskaupan uhrin asuminen tulee järjestää lähtökohtaisesti aina hänen turvallisuutensa ja toimimisensa huomioon ottaen. Vastaanottokeskukset huolehtivat uhreille järjestettävästä majoituksesta, sekä sen vaatimista tukipalveluista. Uhrin asuminen voidaan järjestää vastaanottokeskuksissa, tai turvakodeissa, tuettuna tai itsenäisenä asumisena. Se, kuinka asuminen järjestetään, on aina uhrikohtaista. (Työhallinto 2006, 34.)

Vastaanottokeskus järjestää ihmiskaupan uhreille sosiaali- ja terveystyöpalvelut, joko itse tai ostamalla ne muualta. Tällaisia ovat muun muassa lääkärin, sosiaalityöntekijän, lastensuojelun, turvakotien, kuntoutuksen sekä vammaisuuden vaatimat palvelut. Se mitä näistä palveluista uhri tarvitsee, määräytyy uhrin yksilöllisen tilanteen perusteella. Myös kotimaahan paluuseen liittyvä henkinen tuki on osa sosiaali- ja terveystyöpalvelua. Uhreille tulee myös tarjota mahdollisuus säännölliseen keskusteluun ammattitaitoisen henkilön kanssa. (Työhallinto 2006, 37.)

Ihmiskaupan vastaisessa tarkennetussa toimintasuunnitelmassa ihmiskaupan uhreille on tarkoituksena luoda valmiuksia antavia kotoutumista tai paluuta tukevia malleja. Näiden mallien tarkoituksena on mahdollistaa uhrin kotouttamista tai paluuta koskeva koulutus sekä ammatillisen koulutuksen järjestäminen jo uhrin ollessa auttamisjärjestelmässä. Tarkoituksena on myös seurata uhrin sekä hänen läheistensä mahdollisuutta osallistua esi-, perus-, ja ammatilliseen koulutukseen. Uhrin jäädessä Suomeen, pyritään mahdollisuus koulutukseen varmistamaan. (Sisäasiainministeriö 2008b, 9.)

Laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädetään, että ihmiskaupan uhrille tulee järjestää toimeentulotuki, vastaanottoraha tai muu tarpeellinen huolenpito (HE 266/2010 vp, 88). Ihmiskaupan uhrilla on oikeus toimeentulotukeen, jos hänellä ei ole mahdollisuutta saada toimeentuloa työntöällä, yrittäjätoiminnalla, muiden toimeentulon turvaavien etuuskien avulla, muista tuloista tai varoista, muulla tavalla tai hän on tuen tarpeessa. Vastaanottokeskus päättää toimeentulotuesta. (Työhallinto 2006, 37.) Vastaanottorahaa maksetaan ihmiskaupan uhrille, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa (HE 266/2010 vp, 62).

Paluun järjestäminen

Paluun järjestämisen vastuu- ja toimijatahoina toimivat sisäasiainministeriö, ulkoasiainministeriö, Maahanmuuttovirasto, poliisi, työmarkkina- ja kansalaisjärjestöt, kirkot sekä muut uskonnolliset yhteisöt (Sisäasiainministeriö 2008b, 11). Paluun mahdollisuus koskee myös Suomeen palaavia

ihmiskaupan uhreja, heidän ollessaan Suomen kansalaisia tai pysyvän oleskeluluvan Suomessa omaavia (Työministeriö 2006, 48). Tilanteisiin on valmistauduttu ennakoimalla yhteistyörakenteita. Koska kansainvälisen kokemuksen mukaan suurin osa ihmiskaupan uhreista on halukkaita palamaan kotimaahansa, on tärkeää pitää mahdollisuutta paluuseen esillä maahan jäämisen ja kotoutumisen ohella. Paluun järjestämisessä tulee myös huomioida uudelleen kotoutuminen sekä uudelleen uhriutumisen estäminen. (Sisäasiainministeriö 2008b, 11.)

Turvallisen paluun edellytykset tulee selvittää viranomaisten, järjestöjen sekä henkilön itsensä yhteistyönä. Paluun mahdollisuudesta sekä sen tukemisesta tulisi olla saatavissa materiaalia eri kielillä. (Työhallinto 2006, 47.) Kansainvälisen yhteistyön, viranomaisten ja järjestöjen välisen yhteistyön avulla kehitetään turvallista paluuta varten paluun tukemismenettelyä ja käytäntöä (Sisäasiainministeriö 2008b, 11).

Vastaanottokeskus selvittää paluuseen liittyvän riskiarvioinnin ja huolehtii sen riittävästä dokumentoinnista. Työhallinnon työryhmän mukaan paluuta ei tule toteuttaa ilman ennakkoon tehtyä riski- ja turvallisuusarviointia. (Työhallinto 2006, 47.) Riskiarvioinnissa voidaan käyttää apuna eri tahoja, kuten esimerkiksi Keskusrikospoliisia, ulkomaanedustustoja ja kansainvälisiä järjestöjä. Kansainvälisistä järjestöistä hyvänä esimerkkinä on Kansainvälinen siirtolaisjärjestö IOM, jolla on valmiudet toimia apuna ja yhteistyötahona vapaaehtoisen paluun järjestämisessä. (Työhallinto 2006, 47.)

Uhrin halutessa nopeaa paluuta ja mikäli tutkinnalliset syyt sen sallivat, tulee selvittää sen edellytykset ja mahdollisuudet (Sisäasiainministeriö 2008b, 11). Turvallinen paluu ei ole aina mahdollista. Syynä voivat olla alueen konfliktit tai muuten epävakaat olosuhteet tai se että, edellytyksiä toimeentuloon ei ole. Nämä syyt voivat aiheuttaa turvallisuusriskin niin palaajalle itselleen kuin hänen läheisilleen. (Työhallinto 2006, 47-48.)

Paluusta aiheutuneista kuluista voidaan korvata kohtuulliset matka- ja muuttokustannukset kotimaahan tai muuhun maahan, mihin uhrin pääsy on taattu. Uhrin on myös mahdollista saada itselleen enintään kahden kuukauden, tai perheelle enintään neljän kuukauden toimeentulotuen perusosan määrää vastaava avustus. Korvausta ja avustusta haetaan siltä vastaanottokeskukselta, jonka asiakkaana uhri on. Vastaanottokeskus toimii näiden myöntäjänä. (HE 266/2010 vp, 88.)

Alaikäisen erityistarpeet

Ilman huoltajaa saapuneista alaikäisistä ihmiskaupan uhreista huolehtii Oulun vastaanottokeskus. Kaikki uhreihin liittyvät toimet tulee tehdä lasten oikeuksia kunnioittaen ja lapsen etua ajatellen sekä lastensuojelulakia ja yleisiä lastensuojelun periaatteita noudattaen. Alaikäistä uhria pidetään niin kauan alaikäisenä, kunnes iästä on saatu muuta tietoa. Jos lapsen iästä ei saada lisää tietoa, ratkaistaan epäselvät tapaukset lapsen edun mukaisesti. (Työhallinto 2006, 38-39; Sisäasiainministeriö 2008b, 9-10.) Lapsen etua käsitellään tarkemmin oppaan alussa sivulla 8.

Kun lapsi on saapunut ilman huoltajiaan Suomeen, aloitetaan huoltajien ja perheen etsintä viipymättä. Tällöin selvitetään myös, ovatko lapsen vanhemmat tai huoltajat osallisia lapsen ihmiskaupan uhriksi päätymiseen. (Sisäasiainministeriö 2008b, 9.) Alaikäiselle määrätään viivytyksettä edustaja, jos hän saapuu ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Edustajaa käsitellään tarkemmin oppaan alussa sivulla 10.

Alaikäisen uhrin kohdalla tulee menetellä lapsen edun mukaisesti. Tämän vuoksi alaikäisiä uhreja ei saa sijoittaa edes tilapäisesti pidätystiloihin eikä ottaa säilöön, jos epäillään ihmiskaupparikok-

sen mahdollisuutta. Harkinta-aika voidaan myös myöntää pitkäksi, jos se on tarkoituksenmukaista. Oleskelulupa-asiat tulee käsitellä kiireellisenä, jotta tuettaisiin lapsiuhrin turvallisia kasvu- ja kehitysympäristön edellytyksiä. Oleskelulupa-asiassa ei välttämättä edellytetä yhteistyötä viranomaisten kanssa. Lastensuojelun asiantuntija tai lapsipsykiatri arvioi yhteistyön edellytykset. Arvion mukaan päätetään onko yhteistyö kohtuullista. Jos yhteistyö toteutuu, tulee siinä huomioida lapsen ikä ja kehitystaso sekä turvata lapsen edustajan ja sosiaaliviranomaisten osallistuminen prosessin eri vaiheisiin. (Sisäasiainministeriö 2008b, 10.)

Alaikäisille uhreille pyritään myös takaamaan pääsy esi- ja perusopetukseen, sekä näiden jälkeisiin opintoihin, ja tukemaan niiden aloittamista ja suorittamista. Vastaanottokeskuksen arviointiryhmä arvioi tarvittaessa uhrin koulunkäyntiä ja turvallisuutta koskevat kysymykset ja käytännön. Käytännön arvioinnissa mietitään, miten toimitaan, jos lapsiuhri esimerkiksi jättää saapumatta välitunnilta takaisin, ja miten tieto tapahtuneesta saavuttaisi vastaanottokeskuksen ja edelleen muut viranomaiset nopeasti. (Sisäasiainministeriö 2008b, 10.)

Turvallisuus on ensisijainen tekijä alaikäisen ihmiskaupan uhrin kanssa toimittaessa. Suurimpia riskejä ovat tilanteet, joissa rikolliset yrittävät saada lapsiuhrin takaisin otteeseensa. Tämän vuoksi huomiota kiinnitetään mahdollisen katoamisen uhkaan ja riskiin. Näiden riskien alentamiseksi lapsiuhrin kanssa on mahdollista ottaa käyttöön lastensuojelulain (13.4.2007/417) mukaiset rajoitustoimenpiteet, kuten huostaanotto ja lastensuojelulaitokseen sijoittaminen. (Sisäasiainministeriö 2008b, 10.) Lapsen huostaanottoon ryhdytään, jos lapsen kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti hänen terveyttään tai kehitystään tai lapsen huolenpito on puutteellista. Lapsi voi myös vaarantaa itse terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä tai tekemällä vakavamman kuin vähäisen rikoksen tai käyttäytymällä edellä mainittuihin rinnastettavalla tavalla. (Lastensuojelulaki 9:40.1 § k 1-2.) Huostaanotossa lapsi sijoitetaan sijaishoitoon, joka voi olla perhehoitoa tai laitoshoidoa (Työhallinto 2006, 41). Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit ja koulukodit, jotka toimivat avoimuuden tukitoimina (Lastensuojelulaki 10:57.1 §).

Alaikäisen ihmiskaupan uhrin palaaminen kotimaahan edellyttää aina huoltajien löytämistä. Alaikäisen uhrin paluun riskiarviointi ja järjestäminen on tehtävä huolella. Uhria ei saa palauttaa olosuhteisiin, joissa hän joutuu tekemiseen ihmiskauppaan syyllistyneiden kanssa. Mahdollisuuksien mukaan tulee pitää myös huolta alaikäisen mahdollisuudesta koulunkäyntiin ja ammatin hankkimiseen paluumaassa. (Työhallinto 2006, 39.)

LÄHTEET

Apulaisjohtaja, Oulun vastaanottokeskuksen. VL: kainulaisen oppari. Sähköpostiviesti, k8kala00@students.oamk.fi 5.5.2011.

Council of Europe Convention.2005. Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings and its Explanatory Report (Warsaw, 16.V.2005) Council of Europe Treaty Series - No. 197. Hakupäivä 20.3.2011, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Convntn/CETS197_en.asp#TopOfPage.

Council of Europe.2011. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms CETS No.: 005. Hakupäivä 20.3.2011, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=7&DF=20/03/2011&CL=ENG>.

Euroopan neuvoston direktiivi kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelyä pakolaisiksi tai muuta kansainvälistä suojelua tarvitseviksi henkilöiksi koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä myönnetyn suojelun sisällöstä, 29.4.2004, 2004/83/EY, EUVL L 304, 30.9.2004, 12—23.

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. HE 266/2010 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain sekä ulkomaalaisrekisteristä annetun lain 5 ja 10 §:n muuttamisesta HE 32/2006 vp.

Ihmisoikeudet 2000-luvulla: sopimuksia ja asiakirjoja.2002. Helsinki: Edita, 2002.

Ihmiskauppa.fi. 2011a. Haetko apua?. Hakupäivä 27.3.2011, http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_apua/.

Ihmiskauppa.fi.2011b. Joutsenon ja Oulun vastaanottokeskukset. Hakupäivä 23.3.2011 http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_apua/uhrien_auttamisjarjestelma.

Jokinen, A, Ollus, N & Viuhko,M.2011. HEUNI: Ehdolla millä hyvänsä, Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta 29.09.2006/71.

Kimpimäki, M. 2009. Haureuden harjoittajista ihmiskaupan uhreihin prostituution, parituksen ja ihmiskaupan oikeudellinen sääntely. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä 22.12.2006/1233.

Laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta 13.7.2001/660.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Maahanmuuttovirasto. 2010b. Ohje turvapaikanhakumenettelystä tapauksissa, joissa kansainvälistä suojelua Suomesta hakenut henkilö on mahdollinen ihmiskaupan uhri, annettu 14.10.2010. Dnro: 91/0032/2010. Sisäinen lähde.

Maahanmuuttovirasto. 2010c. Oleskelulupa ihmiskaupan uhreille. Hakupäivä 15.2.2011
<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?article=3497&search=true>.

Oikeusapulaki 5.4.2002/257.

Ojanen, T.2010. EU-oikeuden perusteet. Helsinki: Edita.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Roth, V. 2010. Defining Human Trafficking, Identifying Its Victims. Turku : Turun yliopisto.

Sisäasiainministeriö. 2008b. Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma. Hakupäivä 3.2.2011,
[http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/612D9FA200D721F4C22574DB004AC8E5/\\$file/272008.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/612D9FA200D721F4C22574DB004AC8E5/$file/272008.pdf)

Sisäasiainministeriö. 2011. Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman toimeenpanon arviointi sekä suositukset ihmiskauppaa koskevan lainsäädännön ja toimenpiteiden kehittämiseksi Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmän loppuraportti. Hakupäivä 8.4.2011,
[http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/6167B821E8A71DF4C225786A001E834F/\\$file/172011.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/6167B821E8A71DF4C225786A001E834F/$file/172011.pdf).

Työhallinto. 2006. Ihmiskaupan uhrien auttaminen Työryhmän ehdotus palvelujen ja tukitoimien toteuttamiseksi. Hakupäivä 4.3.2011,
[http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/27a8d1dfe529827dc22573b800413cdb/\\$file/thj368_ihmiskaupan_uhrien_auttam.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/27a8d1dfe529827dc22573b800413cdb/$file/thj368_ihmiskaupan_uhrien_auttam.pdf).

UNODC. 2008. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. 2008. Hakupäivä 19.3.2011,
<http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/countrylist-traffickingprotocol.html>.

Ulkoasiainministeriö. 1999. Ulkoasiainministeriön ilmoitus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla 20.5.1999/63. Hakupäivä 19.3.2011,
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>.

Ulkoasiainministeriö. 2011c. Ihmiskauppa ja ihmisoikeudet. Hakupäivä 5.5.2011,
<http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=43914&contentlan=1&culture=fi-FI>.

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.

Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmä. 2007. Ohjausryhmän ehdotus ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman tarkentamiseksi. Hakupäivä 18.3.2011,

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/ihmiskaupan_vastainen_toimsuunn.pdf.

Vähemmistövaltuutettu. 2010. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010. Hakupäivä 2.2.2011,
[http://www.vahemmistovaltuutettu.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/lhmiskaupparaportti%202010_suomi_nettiversio/\\$file/lhmiskaupparaportti%202010_suomi_nettiversio.pdf](http://www.vahemmistovaltuutettu.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/lhmiskaupparaportti%202010_suomi_nettiversio/$file/lhmiskaupparaportti%202010_suomi_nettiversio.pdf).

Vähemmistövaltuutettu. 2011. Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen. Hakupäivä 4.3.2011,
<http://www.intermin.fi/intermin/vvt/home.nsf/pages/691B78B40B9008B4C2257680003213EC?op=endocument>.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 21.08.1991/60.